

ВАСИЛЬ СВИСТУН

КРИЗА

В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ
(АВТОКЕФАЛЬНІЙ) ЦЕРКВІ

Вінніпег, Канада, 1947.

ВАСИЛЬ СВИСТУН

БІБЛІОТЕКА
ОЛЕКСАНДРА БРИКА
МОНРЕАЛЬ, КАН.

КРИЗА

В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ
(АВТОКЕФАЛЬНІЙ) ЦЕРКВІ

Вінніпег, Канада, 1947.

270838

BY 741

1/1

991

CY 100

Питання відносно канонічності ієрархії

В липні 1947 р. появилось в українській пресі в Канаді й США звідомлення про собор єпископів Української Автокефальної Православної Церкви на еміграції, який мав відбутися в Мюнхені в днях 10-11 травня, 1947 року. Цей єпископський собор виніс ряд рішень в справі об'єднання в одну Українську Автокефальну Православну Церкву "всіх українських православних церковних осередків у цілому світі", головно трьох осередків: Української Автокефальної Православної Церкви в Європі на еміграції (УАПЦ), Української Греко-Православної Церкви в Канаді (УГПЦ) та Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) в США. Ті рішення кидають нове насвітлення на справу канонічності ієрархії поставленої Першим Всеукраїнським Православним Собором в Києві 1921 р.

В зв'язку з тими рішеннями єпископського собору в Мюнхені Архиепископ Іван Теодорович, обласний єпископ в УАПЦ в США і в УГПЦ в Канаді, розіслав священикам, парафіяльним урядам та окремим церковним діячам в Канаді й США міміографічні відбитки кореспонденції між ним, митрополитом Полікарпом Сікорським, єпископом Мстиславом Скрипником, собором єпископів УАПЦ на еміграції та консисторією УГПЦ в Канаді. Не знаю, якими мотивами руководився Архиепископ Теодорович, подаючи цю важливу переписку до загального відома. Мабуть він уважав за відповідне підчеркнути таким

кроком, що в церкві під його юрисдикцією назріла поважна криза, яка вимагає негайної розв'язки.

Щоб читачі краще визналися, в чому суть цілої справи, позволю собі подати кілька вияснень. Українська Греко-Православна Церква в Канаді повстала в 1918 році. В 1919 році вона злучилася в одну дієцезію з подібною церквою в США. Американська галузь церкви в 1923 році спроварила собі окремого єпископа з Києва в особі архієпископа Теодоровича. В той час обі галузі були під тимчасовою юрисдикцією митрополита Германоса і галузь церкви в Канаді залишалась під його юрисдикцією до половини липня 1924 року. Тоді також канадська церква згодилася на основі рішення собору, що відбувся в Йорктоні, піддатися під юрисдикцію архієпископа Теодоровича. Соборне рішення говорить, що УГПЦ в Канаді "дістала першого єпископа Українця і тим самим злучилася з Всеукраїнською Православною Автокефальною Церквою, яка є під проводом Митрополита Київського і всієї України, Василя Липківського" (Прав. Вісник, 1924, ч. 7, ст. 7). Відносно канадської та американської галузей церкви протокольне звідомлення говорить, що "Собор одноголосно заявився за злукою обох церков в одну дієцезію". В наслідок цих рішень архієпископ Теодорович став першим українським єпископом в злученій православній канадсько-американській дієцезії.

Визнання юрисдикції арх. Теодоровича потягнуло за собою тим самим визнання канонічності ієрархії УАПЦ в Україні, яка дістала соборну єпископську висвяту. Сталось воно так, що Перший Всеукраїнський Православний Собор в Києві в 1921 році оголосив автокефалію Української Православної Церкви і вдавсь з просьбою до тодішніх православних владик в Києві висвятити для Української Автокефальної Православної Церкви окремих єпископів. По рішучій відмові тих владик собор ухвалив відповідні канони, якими заявився за соборною або т. зв. александрівською висвятою своїх єпископів. Перший єпископ дістав своє рукоположення з рук самих тільки священників зібраних на соборі. Другого єпископа висвячували вже не тільки самі священники, бо рукополагав його разом з священниками також єпископ першого соборного поставлення. Третього єпископа рукополагали два вже поставлені єпископи разом з священниками, четвертого три єпископи з священниками і т. д. Так отже повстала ієрархія "першої формації", як про це звичайно висказується арх. Теодорович. Противники УАПЦ

на Україні виступали проти соборної висвяти ієрархії, вважаючи її неканонічною. Вони звали ту ієрархію "самосвятами". До питання т. зв. александрівської або соборної висвяти ми вернемо пізніше, а натеper вистарчить сказати, що теперішні єпископи УАПЦ на еміграції в Європі, не є єпископами соборної висвяти, бо вони висвячені по загально прийнятим правилам православної церкви, які наказують, що єпископ мусить дістати свої свячення не від священників, але від єпископів, причім вже від четвертого століття прийняте правило, що при висвяті єпископа мусить бути найменше трьох єпископів, хоч давніше для цього вистачало два єпископи. Єпископів УАПЦ на еміграції арх. Теодорович зве єпископами церкви "другої формації".

Перший Всеукраїнський Православний Собор в Києві в 1921 р. не обмежився тільки на оголошенню автокефалії (независимості) церкви та на ухваленню канонів про відновлення т. зв. александрівської форми висвяти єпископів. Він ухвалив ряд правил (канонів), в яких резервує для УАПЦ право "включати зо вжитку" ті старі канони церкви утворені всесвітніми та місцевими соборами та канони святих отців, які не відповідають теперішнім вимогам життя церкви. Зокрема київський собор заявляється проти "єпископсько-самодержавницького устрою церкви, що утворився під впливом обставин історичних і державно-монархічного ладу, якими проняті старі канони", і вирішує, що той устрій "надалі не може залишитись і повинен бути замінений устроєм церковно-соборноправним"; також вирішує, що "собори з одних єпископів, як це було досі і є, не відповідають істиному духові Православної Христової віри . . . і їх необхідно надалі замінити соборами з представників української людності".

Собор в Києві схвалив також ряд канонів про права й обов'язки людей духовного стану (дияконів, священників і єпископів), і зокрема залишив за ними в справі подружого життя ті самі права, які мають світські члени церкви, значить залишив за священниками і єпископами право жити в жонатому стані і в разі овдовіння право на новий шлюб.

В зв'язку з питанням канонічності ієрархії київського свячення, як також в зв'язку з тим, чи київські канони обов'язували православну церкву в Канаді й США, і в самій церкві і по-

за нею провадилились гарячі дискусії і спори, які навіть довели були до великого процесу в Канаді ізза суспензи а потім виключення з духовного стану о. Маєвського через арх. Теодоровича та церковну судову комісію церкви в Канаді. Собор єпископів УАПЦ в Мюнхені, про який була мова передше, якраз порушує питання канонічності ієрархії поставленої в Києві собором 1921 р. а зокрема порушує питання канонічності свячень арх. Теодоровича та свячень поставлених ним священиків. З перегляду переписки арх. Теодоровича з вище зазначеними особами в цій самій справі виходить ясно, що по цьому питанні в православній церкві в Канаді й Америці назріла велика криза. Тому що питання ієрархії зв'язане з цілим рядом других питань в церкві, головнo її відношення до других православних церков, а навіть питання дальшого існування церкви в Канаді й Америці як церкви не тільки української але **української православної**, криза щодо ієрархії безперечно витворює кризу також і в тих питаннях, що тісно зв'язані з питанням канонічності ієрархії.

А що ж представляє собою собор єпископів УАПЦ в Мюнхені? Єпископи, що з'їхались на той собор, це єпископи "церкви другої формації" по термінології арх. Теодоровича. Вони належать до складу ієрархії, яка повстала в часі окупації України німцями, за згодою і "благословінням" німецької окупаційної влади. Провідну роль в створенні тої ієрархії відіграв єпископ Луцький Полікарп (Сікорський), який в роках 1939-1941 визнавав московську патріархію, поминав за Службами заступника патріарха Сергія і молився за радянську владу. В 1941 р. по нападі німців на Україну Полікарп визнав німецьку владу і з дозволу німців, але без дозволу патріархії, яку він перед тим визнав, разом з єпископом Пинським і Поліським в місяцю лютів 1942 р. висвятив трьох єпископів на соборі в Пинську. Створена в той спосіб ієрархія оголосила себе в складі УАПЦ. Патріарший суд в Москві 28 березня 1942 р. за той вихід з під патріаршої юрисдикції без згоди патріархії позбавив єпископського сану і самого єпископа Полікарпа і всіх тих, кого він висвятив. Цей вирок патріаршого суду затвердили східні патріархи. В наслідку цього вироку по загально прийнятим канонам православної церкви єпископ Полікарп і висвячені ним єпископи вважаються також неканонічними. Таких єпископів є дванадцять і всі вони відбули згаданий собор єпископів в травні ц. р. в Мюнхені.

ЩО ДОВІДУЄМОСЯ З КОРЕСПОНДЕНЦІЇ АРХ. ТЕОДОРОВИЧА, ЯКУ ВІН САМИЙ ОГЛОСИВ?

Переходимо тепер до самої кореспонденції, оголошеної арх. Теодоровичем. Вона починається листом арх. Теодоровича до Митрополита Полікарпа (Сікорського) від 6 червня, 1946. В цьому листі арх. Теодорович підчеркує, що пише його на свою власну ініціативу, без спеціальних уповноважень від церкви в Канаді і США. Свою ініціативу в цій справі він вияснює тим, що питання ієрархії — це в першій мірі питання, яке належить тільки до компетенції єпископів, а порушує він це питання з “власної ініціативи” також і тому, що незадовоگو мають відбутися собори обох церков, в Канаді і США, і він хотів би знати ставлення митр. Полікарпа й єпископів УАПЦ до того питання ще перед соборами.

В згаданому листі арх. Теодорович признає, що церква під його юрисдикцією не є в канонічному єднанні з Вселенською Православною Церквою і що такого єднання її треба. “Ми розуміємо, що самотніми на все ми не можемо бути і це непотрібне, це на користь нашої Церкви не йде”, пише він. Але таке єднання “перервав акт Собору 1921 року і ми не мали змоги, через трагізм обставин, це й до цього часу виправити”. Він думає, що “акт Собору 1921 р. не був актом реформативним, а актом вимушеним. Ми духовно все себе числили і тепер числимо в лоні Вселенського Православ'я”. Рівночасно він признає, що помимо бажання бути в єдності з вселенським православ'єм в дійсності небуло “чинних зносин і актів спільної молитви і Тайн Церкви”. Іншими словами, не було дійсної єдності між церквою під його юрисдикцією і між другими православними церквами.

В справі всеправославного єднання він йде так далеко, що признає таке: “Далі, ми також ясно розуміємо, що коли навіть ми отримаємо єпископів архиєрейського ставлення, ми лише продовжуємо стан нашої ізоляції, але не входимо в процеси ведучі до органічного поєднання із Вселенським Православ'єм”. Тим він підчеркує неможливість канонічного існування церкви під його юрисдикцією навіть і з канонічними єпископами, але без “органічного поєднання” з другими православними церквами.

Акт Київського собору 1921 року, який, по думці арх. Теодоровича, перервав єднання з Вселенською Православною

Церквою, це акт соборної висвяти ієрархії УАПЦ, до якої належить також арх. Теодорович. Який вихід знайти “з ситуації, в якій Церква під його проводом опинилася і вивести її на повні тихі води Вселенського Православля”?

Виглядало б, що він відкидає “пересвяту”, бо пише таке: “Коли Церква в моїм проводі буде розуміти, що її Архiepіскопа “пересвячують”, що до цього часу він був “неблагодатним”, це буде такий удар по Церкві, що Церква на таке свого Архiepіскопа ніколи не відпустить. Достойність Церкви на таке ніколи не погодиться”.

Він хоче “знайти, по можності, безболісний і гідний вихід з ситуації, в якій Церква під його проводом опинилася” . . . і подає думку, що на соборах церкви, які мають незадовго відбутися в Канаді і США, пропонується винести таку постанову: “Собори Церкви виносять постанову піднести гідність свого Архiepіскопа до сану Митрополита і доручити Архiepіскопу увійти в зносини з Собором Єпископів УАПЦ в Європі для переведення священного акту поставлення його в Митрополита. Для такої цілі Архiepіскоп Церкви з представниками од дієцезії прибуде до Європи”.

Але цілий “сук” ось в чому:

“Тепер важна точка: Яким актом таке піднесення Архiepіскопа до сану Митрополита буде переведено, чи це буде акт хиротезії-благословення, чи це буде акт повної архіерейської хиротонії, це вже буде залежати од нас, єпископів Церкви...”

Він готов прийняти монаший стан і в занадто великій довірливості додає: “Всі директиви я відношу до Вашої і Собору Єпископів компетенції”. Іншими словами, він дає митр. Полікарпові і соборові єпископів УАПЦ на еміграції повне право в справі “оформлення його єпископського сану” винести таке рішення, яке тільки вони будуть вважати за відповідне. Він тим самим дає їм право вирішити дати йому нову хиротонію (пересвяту), хоч таке рішення означало б, що дотеперішня його хиротонія була неканонічна.

В дальшому тягу свого листа арх. Теодорович пропонує злуку канадсько-американської церкви на правах митрополії з УАПЦ в Європі.

Не передчував мабуть арх. Теодорович, як писав цього листа, що його чекає подвійне і тяжке розчарування. Перше роз-

чарування його прийшло, як тільки він приїхав до Вінніпегу в дорозі на дев'ятий собор УГПЦ в Канаді, який відбувся в Саскатуні 28-30 липня, 1946 р. На засіданню консисторії у Вінніпегу і на передсоборній конференції духовництва в Саскатуні представники УГПЦ рішуче спротивились ініціативі архієпископа, що мала довести до вибищення його в сан митрополита коштом пересвяти. Про це ми довідуємось з другого його листа від 28 лютого, 1947. Цей лист адресований до митрополита Полікарпа і до всіх єпископів УАПЦ в Європі. В нім читаємо таке:

“Провід Канадійської Церкви не вважав за можливе погодитися з мислями поданими мною в листі до Владики Митрополита . . . Отже, коли Канадійська Церква не вважала за можливе довіритись в цій справі моїй компетенції, я не бачив іншого виходу, як лише просити Церкву одпустити мене з миром і попратись з нею, що я й зробив”.

В тім же листі він згадує, що до єпископів в Європу виїхав був о. Савчук, адміністратор Канадійської Церкви, зазначає, що о. Савчук зробив це з своєї власної ініціативи, і додає: “Можливо, що він мав для того підставою певну ухвалу Консисторії, але до мого відома така ухвала не була доведена”.

Повищеною заявою арх. Теодорович відплачується видно прововоді церкви в Канаді, який закидав йому, що він написав був першого листа до митр. Полікарпа тільки з своєї власної ініціативи і без порозуміння з консисторією. Відповідь на це дає йому консисторія в листі з 11 червня, 1947 р., покликуючись на постанову дев'ятого собору церкви, якою собор припоручив консисторії “поробити старання в як найкоротшому часі найти кандидата на нового єпископа Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді”.

Фактично справа малася так: Коли арх. Теодорович довідався на передсоборнім засіданню консисторії у Вінніпегу в липні 1946 р., що в Канаді ніяк не годилися з його пропозицією вибищення в сан митрополита ціною пересвяти, він тоді вже заявив свою резигнацію як єпископ церкви в Канаді. На самім соборі ця резигнація не була як слід вияснена. Учасникам собору, які не були на згаданому засіданні консисторії ані на передсоборній духовній конференції, дано тільки до розуміння, що розвій церкви в Канаді вимагає нового єпископа. Про пропозицію вибищення арх. Теодоровича в сан митрополита дорогою хиротезії або й хиротонії нічого на соборі не згаду-

валось. На соборі арх. Теодорович виголосив доповідь, в якій подав деякі інформації про стан УАПЦ в Європі, згадуючи навіть про патріаршній суд над єпископ. Полікарпом і тими, яких він висвятив, але про справу ієрархії в церкві в Канаді сказав тільки, "щоби канадійська Церква мала свого окремого єпископа чи єпископів", бо "Церква з одним єпископом не може бути і їй так не бажано бути в такому стані"... "Добре було б мати завжди три єпископи. Коли один відходить з цього життя, завжди є ще два, щоби могли поставити в сан єпископа третього". ("Вісник", 15 лист. 1946, ст. 4.)

В своїй доповіді на згаданому соборі в Саскатуні арх. Теодорович дає повну свою згоду для церкви в Канаді шукати собі нового єпископа "ще тепер на цім Соборі, бо будучий Собор мусить бути уже Собором обрання нового Архипастиря. Я цю згоду даю... Цим я заявляю про мою волю зійти з позиції духовного архипастирського проводу Українською Греко-Православною Церквою в Канаді і прошу Церкву відпустити мене з миром, з благословеннями і з молитвами. Коли воля Собору буде, щоби я доглядав Церкву аж до прибуття нового Архипастиря, радо і з повною любовію я цю волю Собору вчиню. Ця моя заява дає Церкві змогу самій, безпосередньо, без залежності від мого присуду і моїх поглядів знайти нового Архипастиря. Моє ознайомлення з потребами життя Канадійської Церкви, так як їх мені висвітлено, промовляє за тим, щоби я дав Церкві повну волю й змогу так важну справу самій вирішити".

Заходить отже питання, чому в виду такої абсолютної згоди даної на соборі церкви в 1946 р. арх. Теодорович займає цілком відмінне становище в своєму листі до єпископів в Європі 28 лютого 1947 р.? В тому листі він заявляє, що о. Савчук їхав в Європу в справі нового єпископа для Канади з своєї власної ініціативи, бо він (арх. Теодорович) не знає про жодну ухвалу консисторії в цій справі. Про ухвалу собору він не згадує нічого.

В противність до заяви, яку арх. Теодорович зробив на дев'ятому соборі церкви в Канаді, в цьому листі він робить нову заяву такими словами:

"Обранням і довірям Церкви я стою на чолі її і її цілу репрезентую. Мені належить право вести такі переговори" (в цілях канонічного поєднання). "Я до цього часу мого права

нікому не доручував... Я не зможу погодитись на те, щоби намірені переговори велися поза Головою Церкви ким би то не було і йому подавались до відома і звичайно до виконання. Так ведені переговори я не вважатиму зобов'язуючими для Архiepіскопа Церкви”.

Де причина, що тон цього листа цілком відмінний від першого листа, писаного 6 червня 1946 р.? Чому арх. Теодорович пише другого листа у великім подражненню? Чому він вводить в цей лист деякі застереження в справі двох можливостей “акту поєднання, чи то через повну хиротонію (пересвяту), чи то лише порядком хиротезії (молитовного поєднання)”? В першому листі він без застереження годився і на хиротонію і на хиротезію.

Уважний читач другого листа арх. Теодоровича завважить також, що хоч він в нім не признає за о. Савчуком права їхати до єпископів в Європу і робити переговори для канонічного поєднання між церквою в Канаді і УАПЦ в Європі, він водночас дуже радо дає свою згоду на те, щоб єпископи прийняли пропозицію канонічного поєднання подану через о. Савчука, “який репрезентує розуміння Канадійської Церкви”. Інформації автора цих рядків в цій справі такі: Церковний провід в Канаді рішуче відкидав нову хиротонію для арх. Теодоровича під претекстом вивищення в сан митрополита, так як це пропонував архієпископ в своєму листі від 6 червня 1945 р. Церковний провід в Канаді уявляв собі, що найкращий вихід з хаотичної ієрархічної ситуації був би такий: Дістати до Канади єпископа висвяченого по загально прийнятим канонам православної церкви. Такий єпископ, якому нічого не можна буде закинути з канонічного боку, увійде в молитовне об'єднання з арх. Теодоровичем і в такий спосіб останній дістане своє канонічне визнання. При такій розв'язці відпадало б вивищення архієпископа в сан митрополита. Це було б безперечно дуже болючим для архієпископа, але остаточно він таку розв'язку готов був прийняти, бо вона була б для нього “канонічним оформленням його єпископського сану” і це був би “безболісний і гідний вихід з ситуації”. В результаті переговори о. Савчука з єпископами в Європі, хоч ведені без санкції (одобрення) арх. Теодоровича, довели б не тільки до злуки між церквою в Канаді і УАПЦ в Європі, але також і до злуки між церквою в Америці й УАПЦ в Європі.

Чим пояснити ті хитання арх. Теодоровича і зміну його ставлення між першим і другим його листом? Чим пояснити подражнення, яке аж надто видно з його другого листа?

Пояснює це вступ до другого листа, в якому він згадує так: "Нарешті отримав копію листа Митрополита Полікарпа на мій лист, післаний йому Червня 6, 1946 року. Оригінала листа я не отримав. Видно десь затратився. Я також отримав звіт Впрд. о. С. В. Савчука, Адміністратора Канадійської Церкви, з його відвідин о. Владики Митрополита і оо. Владик Архiepіскопів і Єпископів — шости з них. В світлі цих двох подій я пишу цього листа".

Так отже ті дві події все в'яснюють. Видко відповідь від митр. Полікарпа не конче була вдоволяюча, з ще менш вдоволяючим зі становища арх. Теодоровича мусів бути звіт о. Савчука.

Про побут о. Савчука в Європі читаємо таке в "Вістнику" від 1 березня 1947 р.: "Лютого 14-го, 1947, вернувся з Європи до Канади Адміністратор Укр. Гр. Прав. Церкви о. С. В. Савчук. Він виїхав був до Європи 25-го жовтня, 1946, головнo в справах церковних. Був в Англії, в Німеччині один місяць, де обговорював церковні справи з митрополитом Полікарпом, та другими єпископами... Побут о. Савчука в Європі має подвійне значіння — для Церкви в Європі і для Церкви в Канаді. Так в'яснилися неясні справи, встановилися живі зв'язки між нашою Церквою в Канаді і заморською; що в будуччині може мати велике значіння".

Приватний звіт о. Савчука до арх. Теодоровича мусив певнити останнього, що хоч о. Савчуку вдалося нав'язати духовні зв'язки з єпископами УАПЦ в Європі, про що також згадується в органі УАПЦ "Вістнику", то воно сталося тільки фактом вирішеного вже вилімінування арх. Теодоровича з церкви в Канаді як її єпископа.

Коли б відповідь від митр. Полікарпа на перший лист арх. Теодоровича була вдоволяюча, її копія була б поміщена як частина кореспонденції, яку архієпископ оголосив. Те саме треба сказати і про звіт о. Савчука і про інформаційний лист до него від єпископа Мстислава (Скрипника). Тому правильне виглядає припущення, що другого свого листа арх. Теодорович написав вже тоді, коли знав по повероті о. Савчука з Європи, і по отриманню відповіді від митр. Полікарпа,

яке становище єпископи УАПЦ в Європі займають до його просьби про канонічне поєднання. Тому другий його лист написаний заздалегідь з аргументами проти сподіваної остаточної відповіді на його просьбу, що прийшла, як він це передбачував, у формі резолюції собору єпископів УАПЦ, яка назначувала як передумову канонічного поєднання нову хиротонію для нього.

Замість того, щоб в світлі поданих йому в той час інформацій рішуче заперестувати проти передвидженого рішення дати йому нову хиротонію (пересвяту), він в своїм листі дає волю своїй подразненій амбіції і не може стриматись від того, щоб не навести в ній резолюції собору американської церкви надати йому титул митрополита, але водночас мусить признати, що церква в Канаді була проти того. Хоч він проти місії о. Савчука, якому закидає брак повновастей до переговорів з єпископами УАПЦ в Європі, але не противиться прийняттю "представлень о. Савчука", які були проти вивіщення його в сан митрополита коштом пересвяти. Він застерігається нібито проти хиротонії, але водночас признає, що згодився прийняти монашество як перший ступінь для такої пересвяти і знов повторює про "дві можливості акту поєднання, чи то через повну хиротонію, чи то лише порядком хиротезії". Він наводить свої слова з першого листа, що форма акту його поєднання "буде залежати од нас, єпископів Церкви", але дає тим словом два цілком протилежні вияснення.

Раз він пише, що справа хиротонії чи хиротезії є справою виключної "компетенції єпископів Церкви" і тому він "на передсоборній Конференції Духівництва (в Канаді) не погодився вводити (її) в загальні дискусії", а другий раз розуміє ці свої слова як потребу попередньої згоди між ним як одної сторони і єпископами УАПЦ в Європі як другої сторони. В однім місці пише, що він зрезигнував з уряду єпископа церкви в Канаді, а в другім цілком противно підчеркує, що він дальше репрезентує цілу церкву, в Америці і в Канаді, і що тільки йому "належить право вести переговори" в справі канонічного поєднання, а в третім місці заявляє, що він "дав Канадійській Церкві повну незалежність діяння... в справі запрошення до неї Єпископа, чи Єпископів".

Загальне враження з листа одно: Арх. Теодорович відчуває, що він переживає кризу щодо канонічності свого єпископ-

ського сану. Він відчуває, що задалеко пішов в своєму першому листі, в якому з занадто великою довірливістю віддав себе в цілковите розпорядження єпископів УАПЦ, даючи їм право себе пересвятити, але бракує йому відваги цю свою наперед ним дану згоду відкликати. Він кидається в різні сторони як риба зоб лід. Він каламутить чисту воду "канонічного поєднання через хиротонію" взаємно виключними схоластичними аргументами, бо можливо якраз в такій каламуті буде можна знайти вихід з теперішньої неприємної ситуації, буде можна знайти роз'язку теперішньої його канонічної кризи.

УХВАЛИ СОБОРУ ЄПИСКОПІВ УАПЦ В ЄВРОПІ НА ЕМІГРАЦІЇ

Притримуючись загально прийнятих канонів православної церкви в справі ієрархічних свячень собор єпископів УАПЦ в Європі на еміграції виніс такі ухвали в справі канонічного поєднання арх. Теодоровича й підлеглої йому церкви в Америці, які були єдино можливі в межах тих канонів. Ухвали такі:

"Собор Єпископів УАПЦеркви на еміграції в Європі радісно витає звернення Собору Українсько-Американської Православної Церкви про потребу обєднання в єдиній Українській Православній Церкві поза Батьківщиною окремо діючих сьогодні в Злучених Деджавах Америки і в Європі українських православних церковних організмів. Собор Єпископів уважає, що добро Св. Православної Української Автокефальної Церкви і Українського Народу вимагає, щоб акт обєднання був довершений в найкоротшому часі. Доконання акту обєднання, згідно з обов'язуючими канонами Вселенської Православної Церкви, доручити Високопроеосвященішим Митрополитові Полікарпові і Архієпископові Никанорові".

"Ухвалили: 1. Приєднання Архієпископа Іоанна Теодоровича довершити чином архиєрейської хиротонії (Ап. Прав. 1, Карф. 60, 1 Вселенський 4, 7 Вселенський 3, Антиох. 10, 23 і Лаодик. 12).

"2. Після довершення приєднання Архієпископа Іоанна Теодоровича доручити йому, як обласному єпископові, канонічно оформити духівництво його рукоположення, згідно з канонічними правилами і ухвалами Собору Єпископів в Пінську (Акт 10, від 10.2, 1942 р.)".

В справі прохання церкви в Канаді щодо об'єднання з УАПЦ в Європі і призначення для неї єпископа зі складу єпископату УАПЦ в Європі запали такі ухвали:

“Свящ. Собор Єпископів УАПЦеркви на еміграції, заслухавши лист Канадійської Духовної Консисторії на імя Високопреосвященішого Митрополита Полікарпа з дня 7.3.1947 р., в якому Духовна Консисторія посилаючись (!) на постанову Собору Канадійської Греко-Православної Церкви з 28-30.7.-1946 р. про бажання об'єднання з УАПЦ на еміграції і відрядження для неї єпископи, — ухвалює з радістю витати намір і бажання Канадійської Греко-Православної Церкви злити в єдино дві галузі УАПЦеркви для добра і слави Православної Церкви Українського народу.

“Заслухано прохання Канадійської Греко-Православної Церкви про призначення для неї єпископа зі складу єпископату УАПЦ в Європі.

“Справка: Архiepіскоп Іоанн Теодорович повідомляє, що Канадійська Церква відпустила його з миром і знаходиться тепер лише під його тимчасовим доглядом до часу знайдення й покликання її нового архієпастиря. Рівно ж Архiepіскоп Іоанн Теодорович повідомляє і про те, що він дав Канадійській Церкві повну незалежність діяння в справі запрошення до неї єпископа чи єпископів і рішення Канадійської Церкви прийме до відома та зустрінє її обранця з радістю.

“Після належного обміркування цього питання Свящ. Собор Єпископів УАПЦ в Європі ухвалив: благословити для єпископського служіння в Канадійській Церкві, згідно її бажання, Преосвященішого Мстислава, Єпископа Переяславського”.

Ухвала собору єпископів УАПЦ в Європі в справі канонічного поєднання арх. Теодоровича разом з підлеглою йому церквою в Америці дуже ясна. Вона вимагає повної архіерейської хиротонії або пересвячення. По своїй пересвяті він вже як канонічний обласний єпископ має також пересвятити чи досвятити всіх священиків його рукоположення. Ухвала в справі тих священиків не цілком ясна, бо вона покликається на невідомі нам канонічні правила собору єпископів в Пинську з 10 лютого, 1942 р., ухвалені в часі створення ієрархії УАПЦ в окупованій німцями Україні. Не знаючи тих правил, ми не можемо усвідомити собі в який спосіб архієпископ має “каноніч-

но оформити духовництво його рукоположення". В кожному разі в опінії собору єпископів УАПЦ в Європі архієпископ Теодорович не є канонічним єпископом, бо інакше не треба б було його наново хиротонізувати, а рукоположені ним священники не є канонічними священниками, бо не треба б було їх на ново "канонічно оформлювати".

Цікаве, що в ухвалі про приєднання церкви в Канаді до УАПЦ в Європі немає жодної згадки про справу "канонічного оформлення" тих священників в Канаді, яких рукополагав арх. Теодорович. Ухвала в справі американської церкви виразно говорить, що ні арх. Теодорович, ні висвячені ним священники, не є канонічні. Але ж в Канаді є також священники його рукоположення! Вони не можуть мати більшої канонічності тільки тому, що вони в Канаді а не в Америці. Та й в додатку вони даліше залишаються під тимчасовою юрисдикцією архієп. Теодоровича. Чи треба цю мовчанку пояснити припущенням, що коли в Америці "канонічно оформити" таких священників мав би арх. Теодорович вже потім, як він став би **канонічним обласним єпископом** (по прийняттю канонічної хиротонії, або по пересвяченню), то в Канаді таким обласним єпископом вже назначений єпископ Мстислав, — отже йому припадає обов'язок "канонічно оформити" священників в Канаді, що їх рукоположив арх. Теодорович? Виглядає, що в опінії собору єпископів УАПЦ — єпископові Мстиславові не потрібно давати жодної ухвали в такій справі, бо він як один з єпископів УАПЦ добре ознакочлений з ухвалами щодо "канонічного оформлення", які схвалені були на соборі в Пинську. Висунути треба ще й ту правдоподібність, що репрезентант церкви в Канаді міг настоювати на тому, щоб в ухвалі про приєднання його церкви не було жодної згадки про "канонічне оформлення" священників поставлених арх. Теодоровичом в Канаді, щоб в той спосіб усунути поважну перешкоду в справі церковної злуки з УАПЦ в Європі, тим більш що в Канаді така злука не зможе легально перейти без відповідної згоди собору церкви. Отже єпископат УАПЦ міг піти назустріч такому домаганням чи бажанням — також і тому, що й самий цей єпископат знаходиться тепер під дуже поважним закидом неканонічності. Все ж таки треба зазначити, що загально прийняті церковні канони не дозволяють на таке тушкування справи. В церковнім житті, головню там, де зачеплені основні канони церкви в справі рукоположення ієрархії, про такі справи не замовчується, але противно ро-

биться дуже ясні і явні ухвали, які подаються до загального відому не тільки обласній церкві, але й всім другим православним церквам. Тому ще раз треба підчеркнути, що мовчанка ухвали про “канонічне оформлення” священників в Канаді поставлених арх. Теодоровичем виглядає дуже підозріло. Чи треба припускати, що акт “канонічного оформлення” таких священників в Канаді мав би відбутися нишком-тишком, а не явно-славно, як це мало б відбутися в Америці? Чому священники в Канаді рукоположені арх. Теодоровичем заслужили на відмінне трактування від священників в Америці? Та вжеж вони всі, і в Канаді і в Америці, висвячені одним і тим самим єпископом. Якщо архієпископ в очах собору єпископів УАПЦ не канонічний, то й свячення його священників не були канонічні, чи ті свячення відбулися в Канаді чи Америці.

СТАНОВИЩЕ КОНСИСТОРІЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Треба тільки поставитись в положення арх. Теодоровича, щоб уявити собі гіркоту чаші, що її дав йому випити собор єпископів УАПЦ в Європі своєю ухвалою про потребу його нової хиротонії. Цілком певно, що до такого результату приготюював його о. Савчук в своїм звіті з поїздки в Європу, але в той час архієпископ все таки “сподівався проти сподівання”, що може якийсь “безболізний але гідний вихід з ситуації”, ще знайдеться. На 3 червня 1947 р. архієпископ пише листа до консисторії в Канаді, якого копії він чомусь не оголошує. Треба припускати, що лист мусив малювати розпучливе положення, в якому він знайшовся.

В своїй відповіді від 11 червня, 1947 р. консисторія не бавиться в жодні чемності. Тон її листа не тільки нечемний, але грубий і жорстокий. Мовляв, маєш, чогось хотів. Хотів ти пересвяти, так її тепер маєш! Чому тепер нарікати, чому протестувати, чому плакати? Найкраще таки наведемо дещо з консисторної відповіді:

“Ясна річ, що ми з рішення Собору Єпископів відносно Вашої особи (!) не є задоволені, але не бачимо, що тепер можемо зробити. Факт остається фактом, що Ви Сами, наперед і з власної понуки дали свою згоду на поновну хиротонію. (Ваш лист до Митрополита Полікарпа з 6 червня, 1946) та що Консисторія і Духовна Конференція минулого року рішуче проти цього запротестувала. Не зважаючи на це, Ви поновно свою

згоду виявили в листі до Собору Єпископів з дня 28 лютого 1947, і тим самим, по думці Консисторії, відмовили Канадійській Церкві всяке право мати в цій справі будь який голос. Ми остаточно мусимо з цим погодитись і уважаємо, що так як Ви Сами й на власну руку свою справу почали, так тепер Сами мусите її докінчувати”.

Цікаві насуваються думки з приводу того, що консисторія вважає вимогу нової висвяти для архієпископа справою, що тільки відноситься до його особи. В дійсності ця справа відноситься не до особи архієпископа, але до його єпископського сану, до справи його єпископської канонічності і то в час, коли він ще рахується єпископом церкви в Канаді. Однак консисторія вважає це тільки його особистою справою, не здаючи собі справи, або вдаючи, що вона не здає собі цілком справи з того, що раз арх. Теодорович неканонічний, то неканонічні ті всі священники в Канаді, яких він повисвячував.

Лист консисторії досить короткий, але він дуже ядерно определяє теперішнє відношення консисторії до єпископа, який ще в часі писання того листа має церкву Канади під своєю юрисдикцією. Наведіма дотичні місця:

“Що торкається Української Греко-Православної Церкви в Канаді, то згадані наради Консисторії сконстатували:

“1. Виконуючи постанову Девятого Собору Церкви, якою Собор припоручив Консисторії “поробити старання в як найкоротшому часі найти кандидата для нового єпископа для Укр. Греко-православної Церкви в Канаді”, Консисторія звернулася до Митрополита Полікарпа листом з 7 березня 1947, з просьбою, щоб він відпустив для Української Греко-Православної Церкви в Канаді Преосвященного Мстислава, Єпископа Переяславського, та щоб благословив його на нову працю.

“2. Собор Єпископів УАПЦ в Європі, на своїй сесії 12-го травня, 1947, узглядив просьбу Консисторії і дав своє благословіння Єпископу Мстиславу виїхати до Канади на єпископське служіння в Українській Греко-Православній Церкві в Канаді. Згідно з цим Єп. Мстислав приїде до Канади так скоро, як будуть покінчені формальності в іміграційнім уряді та дістане місце на кораблі.

“3 З огляду на сподіваний скорий приїзд до Канади Преосвященного Єп. Мстислава, як рівно ж на рішення Собору Єпископів в Європі в справі поєднання Високопреосвященного

Архієпископа Іоанна з ієрархією УАПЦ в Європі, яке то рішення погоджується в головному зі становищем самого Впреосв. Архієпископа Іоанна і яке тим самим, по думці нарад Консисторії, виключає спільний молитовний виступ Єпископа Мстислава аж поки поєднання Високопреосвященного Архієпископа Іоанна не буде довершене, — цього річні візитації Високопреосвященного Архієпископа Іоанна в Канаді відпадають”.

Повиша третя резолюція консисторії ясно і недвозначно каже так: Ви, Отче Владико Теодорович, рішенням собору єпископів УАПЦ в Європі, не є канонічним єпископом доки не дістанете нової хиротонії або пересвяти, за якою Ви самі просили. Тому що покищо Ви ще такої пересвяти не отримали, Ви не можете разом ставати до Служб Божих з єпископом Мстиславом. А раз Ви неканонічний єпископ, то не можете більше відбувати єпископських візитацій в наших церквах в Канаді. Впрочім наш новий єпископ в особі єп. Мстислава, якого нам на нашу власну просьбу висилає собор єпископів, вже в дорозі, тому Ви, отче Владико, нам вже більше непотрібні. Буйте здорові, отже Владико!

Повище переповідження третьої резолюції не є різкішим ні більш жорстоким, як сама та резолюція.

Консисторія думала, що вона тим способом отворила для себе дорогу до канонічного поєднання з УАПЦ в Європі, не передбачуючи того, що вона сама і перед вірними своєї церкви і перед цілим світом осудила як неканонічного не тільки арх. Теодоровича, але дала засуд неканонічності всім священикам його рукоположенням. Що більше, консисторія засудила цілу Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, від імені якої вона ту резолюцію вложила, як неканонічну в своїх діяннях через цілий той час, коли та церква була під юрисдикцією арх. Теодоровича. А під його юрисдикцією церква залишається аж до приїзду нового єпископа.

Схвалюючи повишу третю резолюцію консисторія забула також і за ухвалу сьомого собору в Канаді, який відбувся літом 1935 р. в Саскатуні, де по великій боротьбі також ізза подібного намагання арх. Теодоровича тоді дістати від царгородського патріарха канонічне визнання — схвалена була в цій справі резолюція, яка як одну з умов канонічних зносин з патріархом вважала “ненарушення теперішнього сану священослужителів нашої Церкви”. Єпископ у церкві є першим таким

священослужителем. Той єпископ (арх. Теодорович) пішов знов на переговори для канонічного поєднання вже тепер з УАПЦ в Європі. Консисторія закинула йому, що він без мандату церкви в Канаді таких переговорів не мав права вести, а зокрема консисторія і духовна конференція спротивилися єпископській пересвяті. Замість єпископа, в Європу до УАПЦ їде о. Савчук і від імені церкви в Канаді не тільки що годиться дістати від УАПЦ нового єпископа (хоч тій церкві закидають також неканонічність), але й власноручним своїм підписом як голова консисторії стверджує правильність повищої третьої резолюції консисторії, в якій вона визнає свого єпископа неканонічним.

Лист консисторії до арх. Теодоровича, як згадано повище, є дуже грубий і жорстокий. Консисторія не вдається в жодні канонічні тонкості. Вона справу єпископської канонічності свого власного єпископа — вважає його особистою справою. Тому й вона кінчить свого листа до свого єпископа порадою, щоб він свою особисту справу самий собі вирішив. По тій своїй раді консисторія поручує себе його владичим молитвам!

ЯК АРХ. ТЕОДОРОВИЧ РЕАГУЄ НА РІШЕННЯ СОБОРУ ЄПІСКОПІВ УАПЦ І НА ПІДДЕРЖКУ ТОГО РІШЕННЯ КОНСИСТОРІЄЮ?

Арх. Теодорович відповідає на рішення собору єпископів УАПЦ в Європі вже не листом на адресу митр. Полікарпа як предстоятеля УАПЦ, але на адресу єп. Мстислава. Його лист повний “глибокого жалю”. Справи це не змінює, бо арх. Теодорович заняв недвозначну позицію давши згоду на поновну хиротонію вже в своїм першій листі до митр. Полікарпа від 6 червня, 1946 р. Він старається оправдати ініціативу, яку він підняв для нав'язання канонічних зносин з УАПЦ в Європі, зазначаючи, що він не вносив просьби приділити його до ієрархії УАПЦ в Європі, але хотів канонічного поєднання не тільки для себе, але й для цілої церкви, що є під його юрисдикцією. Потім він переходить до канонів православної церкви, які відносяться до поставлення ієрархії, і старається на їх основі доказати, що повторне рукоположення заборонене. Потім він подає свої висновки, що акт соборної висвяти в Києві не був осуджений “авторитетним голосом Церкви Вселенської” як неканонічний. Остаточно в відчутті глибокого жалю закидає єпископам УАПЦ в Європі намір “зробити капітал” з його

“довірливих звертань (до них) о поєднання”, підкреслюючи, що він поставив себе в теперішню незavidну позицію “характером перших інформацій, що їх достав з кругів ієрархії (УАПЦ)”. Виходить, що йому приватною дорогою обіцяно канонічне поєднання дорогою хиротезії (молитовного поєднання), а не дорогою хиротонії (пересвяти), але що водночас його “примусили” виставити обі-можливості тільки “як точку для дискусій”. Це таке цікаве місце в його листі, що варто його зачитувати. Він пише: “Характер перших інформацій, що їх я достав з кругів Вашої Ієрархії і поза нею примусив мене виставити, як точку для дискусії, можливість не лише хиротезії, а й хиротонії. Я мав надію, що в процесі наших зносин непотрібність хиротонії виясниться”.

Однак дальший тяг його листа викликає враження, що він мусив самий змінити своє відношення до можливості нової хиротонії в наслідку дискусій таки тут, в Канаді й Америці. Ті “дискусії виявили, що Церква дуже болізно реагує на можливість хиротонії. В ній вона бачить самопризнання неправності попередніх процесів її життя, втрату довіря мас і можливість розвалу”.

Помимо рішення собору єпископів, що вимагає нової хиротонії для него, він дальше ще просить, щоб його прийняли дорогою хиротезії, а навіть подає докладну формулу такої хиротезії, хоч признає, що в архиєрейських служебниках чину хиротезії нема. Про намічений ним чин він пише так:

“Справа нашого поєднання може і повинна бути переведена дорогою нашого поєднання в спільній Літургії. На ній я вважаю допустимим в часі Малого Входу чин хиротезії з покладенням рук Ваших Єпископів на мою голову по середині Церкви, з виголошенням певної молитви і з проголошенням згідно з волею моєї Церкви в З.Д.А., піднесення її Архiepіскопа до гідности Митрополита. Я так же свідомий, як і Ви, що в архиєрейських чиновниках (служебниках) такої молитви й чину нема. Митрополит просто іменувався і приймав нову гідність. Однак особливі наші обставини вимагають на цей раз такого чину, такої урочистости”.

Не надіючись мабуть позитивної відповіді на свою пропозицію чину хиротезії він закінчує листа делікатним закидом на адресу єпископів УАПЦ в Європі, що й вони сами ще не такі то дуже канонічні, бо сами також “сподіються визнань”.

Закидає їм що вони мають намір “зробити капітал” з його довірливих до них звертань о поєднання і “показати перед чужими, од яких можливо Ваша Ієрархія сподіється визнань, які то Ви ‘строго каноничні’ і таких визнань гідні”.

Багато більше мериторична і цікава його відповідь консисторії в листі від 17 червня 1947 р. В тому листі він рішуче опрокидає твердження консисторії, що він дав свою згоду на нову хиротонію, хоч трохи дальше признає таке:

“Правдою є, що я, в світлі тодішніх, минулого року, інформацій, в дискусіях з Вами і з Духівництвом на Передсоборній Конференції обстоював можливість такого виходу з нашої ієрархічної ситуації. Я це обстоював, як можливість, маючи на увазі широку в будучому свободу рішення, коли до рішення прийде. Однак, поза межами наших дискусій, я ніколи, ніде і нікому таких наперед згод не давав”.

Повищі вискази не виправдують з мериторичного боку становища архієпископа, яке він заявив в своєму першому листі до митр. Полікарпа, де він беззастережно віддав справу свого канонічного поєднання, не виключаючи нової хиротонії, до диспозиції єпископів УАПЦ в Європі. Цілком певне, що виходячи із становища основних засад церкви під його юрисдикцією він не потребує тепер дати свою згоду на їх рішення. Ті рішення не обов’язують його так довго, доки він їх остаточно не прийме. З легального і канонічного становища своєї церкви він тут на твердому ґрунті. Але він на слизькій ґрунті в тому розумінні, що він самий своїм проханням до тих єпископів визнав, що його єпископська висвята неканонічна. І це не перший раз в часі свого єпископського служіння він це зробив. Якраз його слабкість, як єпископа церкви, виявилась тим, що почавши від 1928 року він дуже часто кидав сумнів на канонічність своєї єпископської висвяти.

Архієпископ стоїть також на твердому ґрунті в своїм відношенню до становища зайнятого в цілій тій справі консисторією в Канаді. В світлі дотеперішньої практики церкви в Канаді становище, яке консисторія заняла до рішень собору єпископів УАПЦ в Європі, не дається нічим виправдати. Вона заздалегідь приняла ці рішення, включно з приписом нової хиротонії для арх. Теодоровича і пересвяти чи досвяти поставлених ним священників, як рішення вповні канонічні і обов’язуючі

для церкви в Канаді. Покищо злука між церквою в Канаді і УАПЦ в Європі ще не наступила. Така злука неможлива без попереднього рішення собору церкви в Канаді. Рішення собору єпископів, яке “з радістю витає намір і бажання Канадійської Греко-Православної Церкви злити в єдино дві галузі УАПЦеркви” є передчасне, бо покищо собор церкви в Канаді не заявився ще за такою злукою, а постанова собору тої церкви, на яку покликується рішення єпископів УАПЦ, дає тільки право консисторії “поробити старання в як найкоротшому часі знайти кандидата на нового єпископа для Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді”; та постанова не дає жодного права консисторії посилати прохання до собору єпископів УАПЦ в справі злуки обох церковних організмів.

Спираячись на рішення собору єпископів УАПЦ на еміграції щодо потреби пересвяти арх. Теодоровича і пересвяти чи досвяти поставлених ним священників, консисторія тим самим прийняла це рішення за своє, або за таке, яке мало б обов'язувати церкву в Канаді, і на основі того рішення повідомляє свого архієпископа, що він не має права до дальших візитацій церков в Канаді, а навіть не має права до молитовного служіння з новим єпископом, який мав би приїхати сюди з Європи. Заключення ясне: арх. Теодорович в опінії консисторії не є канонічним єпископом. Але й з того випливає друге заключення: всі ним висвячені священники в Канаді є також неканонічні. Тому правий є архієпископ в отчих своїх твердженнях, які він відносить на адресу консисторії:

“Приймаючи ще до вирішення нашого ієрархічного питання Єпископа Мстислава. Ви покликаєтеся на ухвалу і благословення Собору Єпископів в Європі. Так Ви приймаєте як канонічні для Вас їх ухвалу та благословення. Мене про це Ви лише повідомляєте. Рішення такої каноничної підлеглості прийняте Вами без мене і без санкції Собору Церкви. Я такого Вашого рішення признати не можу. Собор в Канаді ще не виніс ухвали про dokonаний акт нашого з тією Церквою поєднання і про прийняття ухвал Єпископату тієї Церкви як каноничних для нас.

“Приймаючи ці ухвали та благословення і тим самим вважаючи, що Собор Єпископів УАПЦ на еміграції є каноничне тіло для Вас, яке може давати Вам такі ухвали і благословення Ви тим самим приймаєте, засвоюєте, без всякого протесту, всі

рішення цього Собору Єпископів. Ви тим самим прийняли ухвалу про моє “приєднання чином архієрейської хиротонії”, Ви так само прийняли ухвалу про неозначені bliше правила чи порядок приєднання всього священства Церкви мого поставлення”.

І він слушно запитує: “чи така Ваша позиція до втримання? Чи вона не грозить бурею в Церкві і її розвалом”?

Бертаючи знов до справи канонічності свячень священників поставлених ним, він пише:

“Ви рішили прийняти єпископа ще до вирішення нашої загальної ієрархичної справи. Отже, духовенство мого поставлення ще не буде, згідно з ухвалою того Собору Єпископів, “канонично оформлене”, як же Єпископ Мстислав зможе увійти з ним в молитовне поєднання?

Хіба що, пише він дальше, цілу справу трактується тільки як справу заняття, або обсади позиції, щоб з одної сторони одні дістали єпископа, а з другої хтось дістав позицію єпископа, то очевидно при таких розумінню справи можна відкидати і канони і свої власні постанови. “Чи на таке зможе піти Єпископ Мстислав”? — питає себе арх. Теодорович і зараз же так відповідає з великою погрозою на адресу і єп. Мстислава і консисторії: “Я сумніваюсь, я поважаю людей. Коли таке дійсно буде мати місце, це зустріне мій протест з розкриттям безпринципності такої практики”.

Варто знов зазначити, що аргументація арх. Теодоровича в його другому листі до митр. Полікарпа від 28 лютого 1927 р., і взагалі ціле становище заняте ним в тім листі були дуже слабенько узасаднені, бо тоді він мусів полемізувати з самим собою, або з попереднім своїм становищем, яке він заняв був в своїм першій листі до митр. Полікарпа від 6 червня 1946 р. Але справа змінюється рішуче в його користь по необдуманім листі консисторії від 11 червня 1947 р. До 28 лютого 1947 р. ще не було рішення собору єпископів. До 28 лютого 1947 р. коли хто був скомпромітований, то самий арх. Теодорович, який був поставлений в позицію конечності вияснювати свою згоду на нову хиротонію, дану ним ще перед рішенням собору єпископів. Ту свою згоду він тільки до певної міри відтягнув своїм другим листом. Позиція консисторії до того часу була дуже ясна, поскільки вірити її давнішим заявам. Консисторія рішуче була проти нової хиротонії арх. Теодоровича. Але

вже на 11 червня 1947 р. ситуація цілковито змінюється. Консисторія, яка все "рішуче протестувала" проти нової хиротонії для свого єпископа, яка все заявляла, що ієрархія в її церкві є вповні канонічна, без поради з своїм правлячим єпископом і навіть проти його застережень щодо нової хиротонії, тепер сама без жодних застережень і без протесту приймає як канонічне для себе рішення собору єпископів, рішення, яке узнає арх. Теодоровича і всіх ним поставлених священників за неканонічних.

Тому то арх. Теодорович має повну слухність, коли в такий спосіб змальовує позицію консисторії:

"При цім я можу пригадати відомий Консисторії факт, що у мене мається заява того ж Єпископа Мстислава, яка уможлиблює кожного часу такий мій "спільний молитовний виступ" з ним, але Консисторія, як видно, хоче створити "зовнішній вигляд всякої каноничности" і тому це оминула, а спирається на благословення та ухвали Собору Єпископів в Європі".

Дальше він подає таку рішучу заяву:

"Прийняття єпископа УАПЦ на еміграції, прийняття його до Укр. Гр. Правосл. Церкви в Канаді може бути здійснене або одночасно з вирішенням нашого ієрархичного питання в молитовнім поєднанні того Єпископату зо мною і священством мого поставлення, або після такого акту, але ніколи перед таким актом, або без такого акту".

Коли б однак так не сталось і коли б без такого акту консисторія таки взяла до церкви в Канаді єпископа, то це буде "процес нечистого і негідного розволікання Церкви під його проводом, розволікання під претекстом поєднання". Архiepіскоп дальше заявляє, що він буде проти того протестувати всіми своїми силами, але коли б його протести були неуспішні, то для него це буде знак, "що свята справа поєднання нас в Єдиній і Неподільній Українській Автокефальній Православній Церкві стала неможливою".

Він закінчує свій лист до консисторії такою недвозначною погрозою:

"Тоді Американська Українська Церква зо мною на чолі, так лишена, буде шукати іншого виходу вже не по лінії поєднання нас усіх в Єдиній Рідній Церкві. Відповідальність за це не буде на нас".

* * *

II

Причини канонічно-ієрархічної кризи

Де шукати причин теперішньої канонічно-ієрархічної кризи в житті церкви під юрисдикцією арх. Теодоровича?

Криза сама від себе не стається. Вона приходить як переломовий момент в результаті драматичного розвитку подій. В драмі на п'ять дій криза приходить аж в третій дії. Її мусить попередити відповідна акція, яка розвивається на тлі конфлікту протилежних собі життєвих інтересів, виявлених дієвими особами драми. На розв'язі такої акції треба дві дії.

Можна сказати, що теперішню кризу в православній церкві юрисдикції арх. Теодоровича попередили також дві дії. Перша дія — прийняття архієпископа Теодоровича як єпископа церкви в Америці і Канаді і впливаюче з того визнання канонічності соборної висвяти єпископів в Києві; канонічна злука з Українською Автокефальною Православною Церквою в Україні під юрисдикцією митр. Василя Липківського і впливаюче з того прийняття головних канонічних основ УАПЦ. Друга дія — початок і розв'яз конфліктів в церкві, які назрівали в результаті прийняття арх. Теодоровича як єпископа церкви, головню на тлі спорів щодо канонічності соборної (александрійської) висвяти єпископів, канонічної злуки з Києвом, обов'язковості основних київських канонів для церкви в Канаді і кінечності духовно-канонічного зв'язку з другими православними церквами.

Арх. Теодорович був прийнятий як єпископ в американській частині церкви при кінці 1923 року, а в Канаді він став єпископом в липні 1924 р. рішенням четвертого собору церкви, що відбувся в Фортоні, Саск. 16 і 17 липня. Прибуття свого українського владика з золотоверхого Києва вважалося найважливішою подією в історії церкви в Канаді. Щоб як слід від-

зеркалити тодішні настрої членів і прихильників церкви та її проводу, нам треба заглянути до звітів про четвертий собор, друкованих в “Православному Вістнику”, офіційному органі церкви. В числі 4-тім за липень 1924 р. читаємо:

“Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді безперечно узнає Четвертий Собор сеї церкви за один з найважніших. На сьому Соборі вирішено многоважну справу нашої церкви, іменно справу свого рідного українського єпископа. Собор рішив одноголосно просити Впр. Архієпископа Іоанна Хведоровича, теперішнього голову Української Православної Церкви в Злучених Державах і відпоручника Української Православної Автокефальної Церкви на Україні, обняти покров також над Українською Православною Церквою в Канаді. Завдяки сьому рішенню Собора Українська Православна Церква зачинає новий період великої праці над релігійно-моральним піднесенням народу під проводом свого рідного Владика з серця України, з золотоверхого Київа...

“Настрій Собора був поважний і піднесений. Кожний учасник розумів, що на ньому має вирішитись найважніша справа нашої церкви, справа свого рідного єпископа...

“Однак найважнішою точкою на сій сесії був реферат Впр. Архієпископа Іоанна про становище Української Автокефальної Православної Церкви на Україні, головнo про її устрій, установлення ієрархії, ідеологію ієрархії, боротьбу церкви з її ворогами. Зі своєї задачі Владика визязався як найкраще...

“По спільній вечері, в котрій брав участь також Впр. Владика, Собор рішив вже в неприсутности Владика справу злуки обох українських православних церков, т. є. в Канаді і Злучених Державах в одну дієцезію під проводом Впр. Архієп. Іоанна Хведоровича. По короткій дискусії над пропозиціями в сій справі революціями, Собор одноголосно заявився за злукою обох церков в одну дієцезію і попросив Впр. Архієпископа Іоанна Хведоровича взяти під свій покров Українську Православну Церкву в Канаді, як її архипастир. Зараз післано спеціальну делегацію до мешкання Владика. По приході Владика Собор зробив йому широкі овації. Владика сердечно подякував за честь виявлену йому Собором і приобіцяв Соборови, що зі всіх своїх сил буде працювати над розвитком Україн-

ської Православної Церкви, в якій має з'єднатись цілий наш нарід в Канаді.

“Другого дня відбулась величава Архиерейська Служба Божа на українській мові... Серце кожного присутного радувалося... Торжественна Архиерейська Служба Божа і прегарна щира проповідь отця Владики будуть найдорошим спомином для всіх учасників Собора.

“По Службі Божій Собор знова продовжувано. На поплудневій сесії, де головою був п. В. Свистун, обговорено головні справи Консисторії і Брацтва. Роздумувано над способами організації відділів брацтв і сестрицтв. При сій нагоді був виголошений панею Стечишиною привіт від Жінотства Товариства при Українській Православній Церкві в Вінніпегу. Пані В. Свистунова виголосила промову на тему Організації Жіночих Товариств при Церквах, в якій вона старалась показати велике значіння таких товариств.

“Собор вирішив також справу Дієцезального Фонду, на який кождий член Української Православної Церкви повинен річно жертвувати одного доляра.

“Вибрано членів Консисторії і Брацтва. Членами Консисторії є: почесний голова і голова *ex officio* Впр. Архiepіскоп Іоани; голова о. С. В. Савчук; три священники, о. В. Кудрик, о. Корнило Кирстюк, о. П. Самець; і три світські члени, Ф. Т. Гаврилюк, І. В. Семенюк, Мих. Стечишин.

“Членами Виділу Брацтва: голова В. Свистун, заст. Ізидор Новосад, секр. Ю. Стечишин, члени Йос. Кулачковський, С. Михайлюк.

“Справами фінансовими дієцезії заряджує Консисторія. Брацтво допомагає фінансово і морально Консисторії. Головний Виділ Брацтва становить також Контрольну Комісію для Консисторії.

“Через брак часу більшість промов на Соборі відпала. Вони будуть оголошені в Православнім Вістнику. Собор закінчився ухвалою відповідних резолюцій і відспіванням многолітствія Впр. Владиці, Високостойному о. Митрополитови всеї України, Василю Липківському, і всім присутнім. Митрополитові Василю Липківському Собор підніс три могутні “Слава”.

“Собор скінчився відспіванням “Достойно есть” і Національними Гимнами”.

Церква в Канаді діставши єпископа з Києва “злучилася Всеукраїнською Православною Автокефальною Церквою, яка є під проводом Митрополита Київського і всієї України, Василя Липківського”, як це писалось в офіційному звідомленню з четвертого собору. (Прав. Віст., 1924, ч. 7).

Українська Автокефальна Православна Церква в Україні згодилася на злуку з нею Української Православної Церкви в Канаді, посилаючи до церкви в Канаді спеціальне послання перед Великоднем 1925 р., в якому висказана велика радість з того, що українці розділені великими просторами, широким океаном, з'єдинилися в одній “святій нашій Церкві Українській”. Всеукраїнська Православна Церковна Рада, яка вислала це послання за підписом митр. Василя Липківського і других членів “з великим задоволенням і святою радістю прочитали постанови Собору” (в Канаді). “З них ми довідались, як наша Церква в особі Ваших парохій свідомо пробиває нові шляхи на твердому ґрунті канадійського життя”, — читаємо в посланні. З послання довідуємось про розвій УАПЦ не тільки на Україні, але й в Середній Азії і на Кубані. В УАПЦ працює вже в той час 28 єпископів і начислюється більш двох тисяч парохій.

В Канаді й США церковний провід став твердо на становищі визнання канонічності соборної висвяти ієрархії в Києві. В “Прав. Вістнику” за грудень 1924 р. читаємо такі погляди про рукоположення єпископів:

“Що рукоположення єпископів в початках християнства не було в кождім разі ділом апостолів, се вже було досить обширно обговорено і доказано в 5 ч. “Православного Вістника” в статті під заг. “Після приміру з апостольських часів”. Сам апостол св. Павло був рукоположений на апостола не другими апостолами, тільки нижшими від них проповідниками в Антіохії.

“В Александрії, яка була в початках християнства столицею християнського світа а її єпископ уважався за першого між всіма єпископами, через пару сот літ рукополагали єпископа не другі єпископи, тільки звичайні священики. Сих два приміри вже вистарчають на те, аби розбити в прах легенду про “апостольське наслідство”. Апостоли про ніяке наслідство ані навіть не мріяли. Легенда про наслідство повстала пізнійше, коли на єпископські становища дісталися грішні люде, які не могуті повеличатися власними добрими ділами, зачали заслонятися добрими ділами своїх попередників. Я, мовляв, заступаю місце

св. Петра, отже мені належить за се честь. А мені належить-ся честь за св. Марка і т. д. В таких відносинах прийнято й правило про те, що нового єпископа мають рукополагати два або три попередно назначені єпископи. Та при сій нагоді ін-тересно звернути увагу на факт, що рукоположення єпископа на стільки уважається в церкві за справу другорядну, що не вчислено його навіть в ряд святих тайн, тоді коли хрещення, або подружжє є тайнами. З того найлучше видно, що “апостоль-ська сукцесія” не має ніякої звязи з правдивістю церкви, — правдивість церкви зовсім від неї не залежить”....

Читаємо в тій самій статті в “Православнім Віснику” ще й таке:

“Хто в Австрії вибирав єпископів? Цісар! Хто в Росії назначував єпископів? Цар!.... Се робилося через сотки літ! Це робилося в цілїм християнськїм світі. Се робилося почавши від римського цісаря Константина. А церковні канони виразно наказують, що єпископ, який дістане свою власть через світ-ського начальника, має бути не тільки скинений з єпископства, але й відлучений від церкви.... Чи може апостольське наслідство переходити через тих, котрі навіть не мають права бути чле-нами церкви?

“Звичайний християнин має більше право в церкві, чим відлучений від церкви єпископ. Тайна св. хрещення є незма-зана. Охрестити людину може і грішний чоловік, може охре-стити і несвященик і хрещення є важне. Кожний охрещений стає членом Христової церкви. Але перестає бути членом Христової церкви єпископ, котрого іменував цар, цісар, король, або инший світський начальник! Такий єпископ стягає на себе викляття, не благословенство Боже. А виклятий може мати першенство хіба до розношування прокляття, не до переда-вання ласки Божої. І тому ми, православні українці, маємо підставу говорити, що українська православна церква щодо правильности своїх єпископів стоїть о ціле небо висше від дру-гих церков, котрі тепер послугуються, як і через сотки літ послугувалися єпископами, настановленими світськими воло-дарями, єпископами, котрих церковні канони виклинають. Єпископи рукоположені виклятими єпископами не є єпископа-ми. Єпископ рукоположений вірними, зібраними на церковнім соборі, вибраний ними після молитви і посту як апостол Павло, має за собою більший авторитет, чим людина рукоположення

тими, що після канонів перестали бути членами “Христової церкви”.

Наведені обширні виписи з “Прав. Вісника” показують, що в першому році єпископського служіння арх. Теодоровича в церкві в Канаді не було найменшого сумніву щодо канонічності соборної (александрівської) висвяти єпископів, довшеної на соборі в Києві в 1921 р. Тим самим не було сумніву щодо канонічності єпископських свячень арх. Теодоровича. Так писалося в “Прав. Віснику” і так проповідували священники по церквах. В результаті становище щодо єпископської висвяти в Канаді й Америці було більш навіть радикальне як на Україні, бо там ніхто не пішов так далеко, щоб єпископам, які були висвячені традиційним способом по загально прийнятим канонам церкви, відмовляти права на єпископську гідність, або щоб уважати їх “виключеними з церкви”. Ніхто там не пішов так далеко, щоб апостольську сукцесію звати легендою.

Щодо канонічної основи УАПЦ в Україні, то вона також була принята в церкві в Канаді й Америці. В Америці це зазначено виразно в статуті церкви так:

“25/ Українська Православна Церква в Америці придержується всіх основних канонів, що й Матірня Церква, Українська Автокефальна Православна Церква”.

В Канаді не винесено було на соборах перед 1935 р. ясної недвозначної ухвали про прийняття київських основних канонів. Але в статуті церкви в Канаді зараз же в першій параграфі поміщено такий підпараграф:

“а/ Українська Греко-Православна Церква в Канаді знаходиться в духовній взаєзз з Українською Автокефальною Православною Церквою через свого єпископа або єпископів”.

В статуті церкви в Канаді в кількох місцях згадується про “канони Української Греко-Православної Церкви в Канаді”, але нема ясного недвозначного опреділення, які то канони, чи київські чи вселенської православної церкви.

Ця неясність і двозначність що до канонів в статуті церкви в Канаді була одною з причин боротьби за канонічне становище в церкві, яка зачалася в 1935 р. Але треба признати, що до 1935 р. загальне розуміння проводу церкви було, що церква в Канаді вважала за обов’язкові для себе основні київські канони.

Так отже церква в Канаді й Америці по своїм переході під

юрисдикцію арх. Теодоровича пішла на революційний шлях в своїй ідеології і в своїй діяльності і була горда з того свого нового шляху.

Впродовж перших п'ятих років і в Канаді і в Америці була повна узгодженість в прийнятті і розумінні нової революційної ідеології в церкві. Була також повна кооперація між світським і духовним елементом, між духовництвом і світською інтелігенцією. Але вже в 1929 році на спокійнім голубім небі церковного життя починають збиратися густі чорні хмари. В Америці вони нарастають ізза питання канонічності ієрархії київського поставлення. В Канаді ніхто ще не висуває сумнівів щодо такої канонічності, але тут назрівають непорозуміння між духовним і світським елементом в проводі церкві. Збирається буря, яка в Америці вибухає скорше і приводить до виходу з церкви кількох священників. В Канаді буря збирається повільніше, але остаточно вибухає з багато більшою силою як в Америці.

БОРОТЬБА ЗА НОВУ КАНОНІЧНУ І ІЄРАРХІЧНУ ІДЕОЛОГІЮ

В Америці, як сказано вище, непорозуміння в церкві повстали на тлі канонічності і благодатності соборної (александрійської) висвяти єпископів. Там було розмірно мале число світської інтелігенції, яка брала активну участь в організації а потім в діяльності церкви. В Канаді нова церква завдячує своє повстання світським людям, бо священників ще не було, коли тут церква організувалась в 1918 р. Знана річ, що священники більш як світські зацікавлені в ієрархічному питанні, бо воно дотикає їх безпосередно, бо ж вони є частиною ієрархії. Вони зацікавлені в цьому не тільки з канонічного але й з професійного боку. Священослужіння — це їх професія.

Питання благодатності ієрархії київського поставлення піднесене було в Америці бувшими греко-католицькими священниками. Деякі з них прилучились до складу священників Української Автокефальної Православної Церкви в Америці, а більшість їх відорвалась зпід юрисдикції католицького єпископа Богачевського і покищо стояла ще на роздоріжжю. Ті бувші греко-католицькі священники, звані "жуківцями" від імені їх провідника о. Жука, згуртувались як невиразне ще тіло, як свого роду "незалежні греко-католики", які не визнавали вже примату Риму, але й не приєднались ще були до жодної другої

церкви. Знаючи, що історично найближча українцям православна церква, вони вважали найдоцільнішим для себе приєднатись до православної церкви, але в них були сумніви щодо канонічності єпископату київського поставлення. Їх сумніви передались і бувшим греко-католицьким священикам, які вже були приєдналися до православної церкви під юрисдикцією арх. Теодоровича, хоч треба признати, що були й інші причини, не канонічного але особливого характеру, які заважили в тім процесі, що остаточно довів до виходу тих священиків з церкви арх. Теодоровича — до церкви, яка зорганізувалась під проводом єпископа Жука. Єп. Жука вони вважали канонічним єпископом.

Яскраву характеристику того непорозуміння і виростаючого з нього процесу — який спершу виявився тільки як бажання знайти якийсь спосіб, щоб усунути сумніви щодо благодатності єпископату київського поставлення, — подає самий архієпископ в своєму листі до Всеукраїнської Православної Церковної Ради в Києві, який був читаний і дискутований на її Великих Микільських Зборах і дискусія над ним була друкована на сторінках офіційного органу церкви на Україні, "Церква й Життя" (1928, ч. 2, ст. 73-79).

Читаємо там таке:

"У кінці минулого року для Всч. Архієп. о. І. Теодоровича були неприємності. Ці неприємності повстали з того, що конференція під впливом Архієп. о. І. Теодоровича, закрила орган "Дніпро" і почала видавати "Січ" з чисто релігійним напрямком.

Певна група священиків, зламавши постанову Конференції, самовільно відновила в Нью Йорку "Дніпро". Видавався цей часопис незвичайно погано. Сил ця група не мала і справа швидко впала. Це ще більше збільшало неприємності для Архієп. о. І. Теодоровича, бо він був причиною тієї невдачі.

У той же час інтриги і боротьба в уніятській Церкві досягли особливої сили. Певна група незадоволених уніятських священиків з деякими з наших священиків колишніх уніятів, почали розпускати чутки, що вони всі відірвуться від Риму й заснують "дійсну Українську Церкву". Свої плани вони малювали перед нашими священиками всякими рожевими фарбами, підговорюючи їх, що єпископа треба мати з Галичини, із колишніх уніятів і "дійсного свячення"... Але широкі інтриги цієї групи своєчасно було виявлено. У момент особливо кри-

тичний Архієп. о. І. Теодорович поставив цій групі загрозу скликати надзвичайний Собор. Група ця ступнево розсіялася і головні члени її тепер найкращі співробітники Архієп. о. Івана Теодоровича.

Після розвалу цієї інтриги почались запобігання біля Всч. архієпископа у тій площі, що інтереси Української Церкви в Америці обов'язково потребують зеднання з єпископами і послідовного визнання патріархів. Почались розмови про “невеличку поправку” до акту 1-го Всеукр. Собору (то є до акту висвячення укр. єпископів — примітка моя.) Розмови ці, особливо піднесли після звертання до Архієп. о. І. Теодоровича за певними інформаціями про нашу Церкву з боку американської єпископальної Церкви. Вони прислали до Архієп. о. І. Теодоровича свого представника проф. д-ра теології Кросбі. Нарада не дала ніяких наслідків. Потім д-р. Кросбі написав Архієпископу занадто приемного листа, у якому виправдуючи наш акт поставлення ієрархії і навіть, погоджуючись, що з канонічністю їх ієрархії (себто єпископалів — примітка моя) не вже благополучно, всеж таки порадив Архієп. о. І. Теодоровичу **дозволити на маленьке “коррекшен”**. Єпископали при цьому обіцяли всю свою підтримку і те, що це “коррекшен” буде дуже “мило” **переведено з виповненням усіх належних архієпископу почестів**. На цьому все і скінчилось. Архієп. о. Іван Теодорович порадив їм надіслати йому від їх єпископської Ради формальну пропозицію з тим, щоб направити її до Президії ВПЦР. Категорично їм заявлено, що Архієп. о. Іван Теодорович контакту з вищим органом Церкви не розірве. Вони такої пропозиції не прислали, бо їх думка і мета були зовсім інші, вони хочуть мати одну Церкву православного ісповідання, мова тієї Церкви, як національної Церкви Сполучених Штатів, мусить бути англійська, і УАПЦ, тому, що вона в Америці не мусить бути залежна від Церкви свого краю.

У зв'язку з цими випадковими переговорами було порушено питання про нашу ієрархію на минулій нараді американської УАПЦ. На цій нараді просили Всч. Архієп. о. І. Теодоровича, остаточно висловити свій погляд на ієрархію нашої Церкви. Всч. Архієп. о. Іван сказав: “Я не вважаю можливим виступати в цій справі самотійно. Це є акція цілої УАПЦ (Укр. Автокеф. Прав. Церкви), і нею мусить бути розглянута в кожен раз при потребі. Церква наша має сталий, вироблений

уже погляд. Вона мислить акт обєднання тільки як акт спільної участі в євхаристії... Той чи інший обряд ординації або хиротонії є тільки зовнішня форма її... Мислити, що ми можемо тим чи іншим обрядом, або тим чи іншим словом викликати, або одігнати Божу, нас обдаровуючу ласку, значить обмежувати або заклинати необмежене й абсолютно вільне єство Боже... Думати, що хиротонія залежна від форми, значить приймати світогляд колишніх чарівників — заклинателів, що вірили в магічну форму й магічне слово. Так думати, треба повернутись чотири-пять віків назад, в темні середньовічні часи”.

Лист кінчиться таким уступом: —

“Виходячи з того, я мислю, що коли Вселенській Церкві обов'язково потрібно мати уніформу (себто загально прийняту форму — прим. моя) хиротонії, від якої відступлення є порушенням церковної дисципліни (себто канонів — прим. моя), ми нічого не маємо проти: ми можемо погодитись на одній такій уніформі. Але це питання є тільки питання дисципліни (значить канонів — прим. моя) а не питання благодатності... Колиб та всецерковна дисципліна вимагала доповнення нашої хиротонії рисами їй недостаючими, в ім'я спокою церковного, разом з тим висловлюючи віру, що Божа ласка подана була й нам по силі віри нашої, я не бачивби перешкоди вволити її волю, розумію волю тої дисципліни” (себто канонів — прим. моя).

На повищий лист арх. Теодоровича Микільські Збори внесли ось таку резолюцію: “Збори прийняли лише до відому міркування в цій справі Архiep. ђ. Івана Теодоровича, як міркування його власні”. (ст. 79).

В своїм листі до київської церкви арх. Теодорович досить здержливо пише про “доповнення нашої хиротонії”. Але, видно в приватних дискусіях з своїми священниками він мусів піти багато далше, бо викликав принаймі в деяких з них переконання, що він самий не повний канонічний єпископ, тому що потрібно йому було певного “доповнення до його хиротонії”, або, іншими словами, що потрібно було його “досвячувати”.

З думкою про можливість “доповнення його хиротонії”, яку останніми часами зве “хиротезією”, архієпископ носився через цілий час потім. В 1930 р. відбулася в Шікаго надзвичайна нарада членів американської консисторії, на якій був

присутним також автор цих рядків, де арх. Теодорович запропонував, щоб церква під його юрисдикцією увійшла в духовні зносини з царгородським патріархом ціною його “досвяти”. На таке тоді американська консисторія не погодилась, тим більше, що церковний провід в Канаді в той час визнавав повну канонічність київської соборної хиротонії.

Цілком певнє, що хитання архієпископа в справі канонічної неповності його хиротонії ствердили викликані ним самим сумніви серед його власних священників в Америці, і що найважніше, не привели до його церкви тих бувших уніятських священників, які відступили від Риму. Вони створили нову “Українську Православну Церкву в Північній Америці” під юрисдикцією еп. Жука, висвяченого по приписам загальних канонів православної церкви, до якої зачали переходити священники зпід юрисдикції арх. Теодоровича за почином, який в тому напрямі зробили два бувші уніятські священники, о. Гундяк і о. Іванишин.

Еп. Жукові, який підлягав юрисдикції царгородського патріарха, не пошастило бути довго єпископом. По його смерті наступило певне “іктеррегнум” в його дієцезії, в часі якого серед проводу його церкви повстала думка злучитися з церквою під юрисдикцією арх. Теодоровича, але тільки на передумові, що він увійде в канонічні зносини з царгородським патріархом і дістане від нього канонічне єпископське визнання. Переговори між консисторіями обох дієцезій провадилися цілком тайно й строго довірочно. В результаті уложено між обома сторонами текст угоди, якої головний артикул заявляв таке:

“Повна злука обидвох вище названих Церков наступить після того, як Св. Вселенський Царгородський Патріарх дасть свою згоду і благословіння на оформлення єпископату Впреосв. Архієпископа Іоанна Теодоровича, як Архипастира злученої Церкви”.

У відплату за ієрархічне визнання арх. Теодоровича “канонічним православним єпископом... в такий спосіб, який Св. Патріарх визнає за найбільш відповідний і достойний”, арх. Теодорович згодився піддатися під патріаршу юрисдикцію.

Угода усувала соборноправний устрій, який був в церкві під юрисдикцією арх. Теодоровича, усувала навіть право на виборність членів консисторії, які в будучності мали діставати

своє призначення тільки від самого єпископа, також нищила право світських людей на членство в консисторії.

В артикулі 48 угоди говориться таке:

“48/ Ці умови приймаються Впреосв. Архиепископом Іоанном Теодоровичем і Консисторією Української Автокефальної Православної Церкви в Сполучених Державах з одної сторони, а з другої Впреп. Адміністратором о. Н. Погорєцьким і Консисторією Української Православної Церкви в Північній Америці, в місті Ньюорку, Н. Й. сього шестого дня місяця березня 1935 Б. Р.”

Вже по підписанню угоди злуки обох церков і розваженню її тексту, видно, самий арх. Теодорович мусів завважати, що він задалеко пішов в своїй наперед даній ним згоді на “оформлення свого єпископату” і то “в такий спосіб, який Св. Патріарх визнає за найбільш відповідний і достойний”. Він тим самим дав свою згоду хочби й на нову хиротонію. Тому в розсилці тексту угоди до свого духовництва він дав тій угоді такий наголовок: “Тези до дискусії щодо порозуміння” (між обома церквами). Найправдоподібніше припущення, що він це мусів зробити по переписці з консисторією в Канаді, яка заняла рішуче вороже становище до наміреної угоди.

В дійсності намірена злука була вбита в Канаді. Вона тут стала головною причиною церковної боротьби, яка тут зачалася спершу на спорах щодо канонічної бази церкви, а потім розгорілася на цілий пожар, вже як в Канаді довідались про намірене піддання арх. Теодоровича під царгородського патріарха коштом “канонічного оформлення його єпископату”, яке тут розуміли тільки як пересвяту.

Цілком протилежні погляди на ту цілу справу мали арх. Теодорович і консисторія в Канаді. Для об'єктивного змалювання тодішніх розходжень в поглядах варто вдатися до переписки між архиепископом і консисторією. Архиепископ на 11 березня 1935 р. урядово поінформував консисторію в Канаді про угоду злуки з другою церквою і про його намірений перехід під юрисдикцію царгородського патріарха і просив її подати свою думку про те. Від о. Савчука як голови консисторії він дістав відповідь від 14 березня 1935 р., з якої дозволимо собі зацитувати досить обширно:

“Важке повідомлення про угоду з жуківцями заскочило нас цілком несподівано. Ми нічого про неї не знали й фактич-

но тепер нічого не знаємо крім того, що угоду зроблено, а на яких умовах та чим вона дотикає нас в Канаді — це для нас тайна. Та на яких би умовах до угоди не прийшло, вона безумовно дотикає також Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, — однак її довершено без нашого відома й порозуміння, і ми не мали найменшої змоги висловити свої думки про неї. Це вже не перший раз, що Американська Церква поставила Українську Греко-Православну Церкву в Канаді в таких справах, що її прямо дотикають, перед доконанням фактом і ми мусимо як найрішучіше проти цього запротестувати. **Справа відкинення засад автокефалії та підчинення патріархові з Вашого боку**, це не є виключно Ваша особиста справа або справа виключно Американської Церкви, що в ній Канадійська Церква не є заінтересована. Українська Православна Церква в Канаді є в цім питанні глибоко заінтересована і сама справедливість та добро Української Церкви вимагали, щоб вона могла була сказати своє слово перед довершенням угоди та перед висланням прохання до патріарха.

“Щоб я тай прочі члени Консисторії могли висловити свою думку в цій справі бодай по доконанім факті, ми мусимо мати докладніші відомости про умови, на яких заключено угоду з жуківцями, бо самий факт, що вони обрали Вас кандидатом на свого єпископа та що Ви й вони вислали прохання до патріарха — це за мало говорить. Перечитавши уважно Вашого листа, переді мною повстало кілька питань, відповідь на які бодай до певної міри далаб мені і другим членам Консисторії змогу виробити собі бодай сякий-такій погляд на цілу справу, та висловити свою думку про неї. Я повище наводжу ці питання і прошу Вас ласкаво дати на них відповідь, щоб я міг преджити її на засіданню Консисторії, а евентуально познакомити з нею духовництво та членів уряду Брацтва”.

Голова консисторії дає дев'ять питань, але ми виберемо з них тільки ті, які відносяться до питання пересвяти і взагалі до питання ієрархії:

“5 Чи Ви погодилися б на пересвяту, коли б патріарх зажадав цього? Це відноситься навіть на випадок, коли б таку пересвяту мали “сховати” під чином вивіщення Вас в сан митрополита.

“6. Чи прохання, “щоби патріарх був ласкавим прийняти нашу Церкву під свою опіку” Ви вислали від імені тільки Американської Церкви, чи також і від Канадійської?

“7. Які пляни або вихід маєте на випадок, коли б Українська Греко-Православна Церква в Канаді на своїм Соборі відкинула пропозицію зречися автокефалії та підчинитися разом з Вами патріярхові з Вашою пересвятою або й без неї?

“9. На випадок отримання патріяршого благословіння на злуку та на випадок згоди УГПЦ в Канаді зречися автокефалії та підчинитися разом з Вами патріярхові, — які пляни маєте що до створення української ієрархії в Канаді та Америці, а іменно — звідки будемо брати кандидатів на українських єпископів, маючи на увазі, що патріярх на жонатих кандидатів не погодиться? Наше духовництво в Канаді й Америці жонате, отже ми ніколи не будемо мати своїх кандидатів на єпископів, як що вони мусілиб бути не жонаті, і може повторитися з вишукуванням кандидатів на єпископів така сама історія, яку пережили жуківці та через яку остаточно були примушені звернутись до Вас”.

Арх. Теодорових відповідає листом від 18 березня 1935 р. Він передусім застерігається, що на багато запитів він ще не може дати відповіді, бо ще передчасно. На закид, “що угодою з другою православною церквою” в Канаді заскочені несподівано, відповідає, що подібні закиди він може піднести і проти консисторії в Канаді і підчеркує, що навіть “Акт заінкорпорування нашої Церкви в Канаді, акт дуже важний, вироблено і проведено без всяких нарад” з ним. Нарікає, що він не має “жадної контролю взагалі над справами, а окрема над фінансами” і додає, “що єдиний робітник Церкви, якому можна не платити — це єпископ”.

Відповідаючи на закиди о. Савчука своїми закидами арх. Теодорович поступає по правилу, що офензива являється найкращою дефензивою. Але він дуже скоро переходить в дефензиву, стараючись оправдати свою згоду на злуку з другою православною церквою неконче сприятливими обставинами в США. На жодне з питань о. Савчука, які ми навели, він не дає відповіді. Справу він обходить так, що згадує, що він самий колись на конференції духовництва в Саскатуні радив розв'язати справу поставлення єпископів для Канади шляхом соборної висвяти через священників з його участю як єпископа, але в Канаді його думка була “зустрінута холодно і відкинута”. Ця частина його листа кидає цікаве наświetлення на справу єпи-

скопської хиротонії, так як вона дискутувалась в Канаді, і тому добре буде те місце повністю захистувати:

"Ви в Канаді переживаєте цілком особливий процес. Вам можливо не болить цілком те, що тут стало гниючою раною. Я ж не можу бездіяльно стояти посередині межі конфліктуючими інтересами обох дієцезій. Щось мусить бути зроблене, далі нема ходу, коли так стояти і чекати. Я шукаю іншого виходу! Я хотів Вашої підтримки на дорозі, яку я перед собою бачив, і я її не дістав. Ваша позиція була — вичікування. Чого? Я не знаю.

Я пригадаю Вам, що я маю на думці. Років кілька тому назад на Конференції в Саскатуні піднеслося питання про особного єпископа для Канади. Ваша думка була: знайти десь в Європі двох "правних" єпископів, там же в Європі знайти кандидата і вони його мають посвятити і він тоді приїздить до Вас. Я, цілком зрозуміло, поставив питання, яке ж буде у цього єпископа відношення до мене, коли він приймає хиротонію від єпископів мене не визнаючих. В відповідь на те, у Вас вирвалася думка, болюча думка. "Нам було-б добре, якби Вас з нами не було". Це було сказано єпископу, з яким Церква зросла до своєї теперішньої сили, єпископу, словом якого вона утверждалася, єпископу, який ніс своє покликання у Вас в тяжких умовах, єпископу, який лише тоді нагадає про свої потреби, коли вже він до крайності притиснений до стіни. Я тоді пропонував єдиний вихід: — я поставлю нового єпископа в со-служінню зо всіма Вами. Думка була зустрінуто холодно і відкинута. Минулого літа я знов вертався в розмові з Вами до такої необхідності самому поставити єпископа. Ви відповіли, що "робіть це в Америці". Ви добре знали, що в Америці, в стані так тяжкої деморалізації привнесеної братньою боротьбою, при настроях американських священників цього не можна зробити. Це було можливе лише в Канаді, яка не розятрена так всякою агітацією, всякими наклепами на святість і спасенність дороги, на яку нашу Церкву поставив Всеукр. Правосл. собор 1921 р. З цих двох моментів я справедливо заключив про сентимент священства про єрархію нашої Церкви. Він можливо не мав нагоди прорватися на верх так грубо, як це мало місце в Злуч. Державах, але було виявлено доволі, щоб мати певну імпресію. Ця Ваша позиція також багато завважала, коли я остаточно рішивсь звернутись до Патріярха під ти-

ском всіх навколо мене, за дуже невеличким виключенням. Ви тепер питаєте, як же буде з новими єрархами, коли Патріарх не признає жонатих єпископів. Я сам про це говорив, коли вказував на дорогу, на яку я кликав. Ви видко мали в свій час такий вихід, коли пропонували висвяту нового єпископа двома єпископами в Європі. Йшла мова тоді не про єпископів нашої Церкви. Я думаю, що і тепер вихід найдеться. Навіть в нашій Церкві і в Америці і в Канаді такі кандидати знайдуться, я мігби їх назвати, але це передчасно”.

Переходячи до самого факту прохання до патріарха, він таке пише:

“Перше всього самий факт мого звертання до Патріарха нас ще до нічого не зобов’язує.... Що ж до мого листа до Патріарха, я його посилаю від себе особисто і цим Вас не зобов’язую”.

Він переповідає головні точки угоди злуки з другою православною церквою і закінчує заввагою, що не відповів тільки на такі запити, на які ще передчасно відповідати.

Не знати, чим пояснити, що архієпископ впевняє консисторію, що листа свого до патріарха післав від себе особисто, хоч текст того листа виразно вказує, що він писав його як репрезентант не тільки обох своїх дієцезій в Америці і Канаді, але як репрезентант “нашої Церкви взагалі”. Належить підчеркнути, що в тому листі він не дає своєї згоди наперед на хиротонію чи хиротезію, так як це він подав в своїм першому листі до митр. Полікарпа в 1946 р. В листі до патріарха він тільки просить дати йому “рішення Вашої Святості безболізне і таке, яке моя Церква і я могли б прийняти з чистою совістю”. Але водночас він самий кидає великий сумнів на вистарчальність свого єпископського поставлення, бо просить патріарха вирішити, “чи важний є його єпископський сан”. (Текст листа до патріарха, “Рідна Церква”, за грудень 1938).

По отриманню листа від архієпископа, консисторія в Канаді мала своє засідання 4 квітня 1935 р. На ньому відбулась ширша дискусія, результат якої голова консисторії переповідає в своєму листі до архієпископа від 8 квітня 1935 р. З листа наведемо ті місця, які кидають цікаве наświetлення на справу ієрархії. Як же відповідає о. Савчук на закид архієпископа, що той колись хотів повторити акт київської висвяти в Канаді? Він заявляє, що цілком безпідставні побоювання

архієпископа, що "священство в Канаді сумнівається про благодатність своєї Церкви та свого єпископа". Становище церкви в Канаді в тій справі "таке як і було давніше: Укр. Прав. Церква і її ієрархія завжди були і є благодатні і тому якраз уважали й уважаємо непотрібним та навіть негідним побиватися за патріаршим признанням".

Зокрема про своє особисте становище в цій справі о Савчук так пише:

"З окремим про моє становище в цій справі — канонічності нашої Церкви та Вас, як її єпископа, свідчать ті многі листи, що я написав до Вас про це за минулих п'ять чи шість років. Коли ж ми не прийняли Вашої пропозиції (точно кажучи самі священники не могли її прийняти, або не прийняти, бо це справа Собору), щоб Ви один поставили єпископа на Канаду то не прийняли її з інших причин, а іменно ж необхідної потреби в єпископі на Канаду дотепер не було; такий чин давби нашим противникам нову причину до атаків, і ми мусілиб зужити велику силу енергії на відбиття тих атаків замість того, щоб зужити її на позитивну роботу; висвячення двох перших єпископів Української відродженої ієрархії було виїмковим випадком і навіть канони УАПЦ на Україні застерігають, що на будуче висвячення єпископів має відбуватися давнім порядком. Отже на висвяту тільки одним єпископом можна б погодитися тільки на випадок скрайньої потреби, коли б цим мало рішатися життя або смерть Церкви. Такої необхідності в єпископі в нас 2 роки тому назад не було. І тому я запропонував був інакший вихід. Іменно — щоб нашого кандидата висвятили два єпископи в Європі. Це не тому, як Ви тепер підозріваєте, щоб мати нам "канонічного" єпископа, а просто з тактичних зглядів вказаних вище. Коли ж Ви спитали мене, яке було б відношення нового єпископа до Вас, я сказав, що він бувби підчинений Вам, на що Ви відповіли, що це неможливо, бо єпископ підлягає тій Церкві, якої єпископи його висвятили. Я відповів, що в звичайних, нормальних відносинах та випадках, але в надзвичайних випадках не можна придержуватись звичайного правила. І ми не мусіли б його придержуватись, тим більше, що такі єпископи булиб від нас далеко... Та Ви рішучо заявили, що на таке не погодитесь, отже я дав спокій".

Розправившись таким робом з закидом архієпископа, що йому не дозволено в Канаді повторити акту київської соборної

висвяти єпископа або єпископів для Канади, о. Савчук від імені консисторії підносить ряд закидів проти угоди для злуки з другою церквою під умовою переходу під юрисдикцію патріарха.

Закиди о. Савчука зводяться до того, що в разі невизнання його єпископом через патріарха з цієї угоди прийде тільки приниження для церкви, бо й так “жуківці даліше стоять на тому, що (він) не є канонічний єпископ, і аж треба (йому) патріяршого визнання”. Виглядає, що їх ціль є “скомпромітувати УАПЦ в Америці та її єпископа”; що вони перехитрили його, бо дістали все від него, “до ліквідації УАПЦ в Америці включно”, а він від них нічого не дістав крім обіцянки вибрати його на їхнього єпископа і то тільки тоді, коли патріарх його визнає. Голова консисторії дивується, як міг архієпископ “погодитися на такі односторонні умовини”, як міг він “відректися автокефалії і благодатности — та ні, навіть самого імені Церкви”.

Повищі закиди дуже серйозні. Консисторія прийшла до заключення, що арх. Теодорович поставив церкву в Канаді перед “доконаним фактом вже довершеної угоди” і що в виду тої угоди собор церкви в Канаді “може сказати про неї тільки “так” або “ні” — а таке “так” або “ні” може вибрати для Канадійської Церкви тільки одну з двох протилежних собі доріг: або виявити перед світом, що вже разом з жуківцями не віримо в благодатність УАПЦ і піти разом з ними під патріарха, або — розійтися з Американською Церквою”.

(Примітка: Повний текст переписки між арх. Теодоровичем і консисторією, а також його листа до патріарха, друкований в “Рідній Церкві” за грудень 1938).

Але події так склалися, що найближчий собор церкви в Канаді, який відбувся в липні 1935 р., не сказав ані “так” ані “ні” на угоду злуки з другою православною церквою і на канонічні зв'язки з патріархом, та не вибрав ні одної ні другої дороги, як це предсказувала консисторія. Цікава річ, що дванадцять років пізніше та сама консисторія водночас стала на обі дорозі, які, по її власній думці, взаємно себе виключають. Як уважний читач самий вже це заперімітив з листа консисторії до арх. Теодоровича від 11 червня 1947 р., консисторія вияви-

ла перед світом, що вже більше не вірить в благодатність свого власного єпископа і тим самим і своєї церкви, і в той же самий час, — розійшлася з Американською церквою.

Оттака деколи буває іронія життя!

НАГЛИЙ ЗВОРОТ В СТАНОВИЩІ КОНСИСТОРІЇ — І БОРОТЬБА ЗА КАНОНИ В КАНАДІ

Належить признати, що в переписці з архієпископом, про яку була мова, (в березні і квітні 1935 р.) консисторія правильно представила тодішнє становище, — не тільки своє власне; але й цілої церкви в Канаді, — в справі канонічності і благодатності ієрархії київського поставлення, протестуючи проти угоди злуки з другою церквою і з патріархом коштом можливої пересвяти свого єпископа тай коштом відкинення засад автокефалії. Але це своє становище консисторія дуже скоро замінила. А сталося це тому, що рівнобіжно з подіями, які розвивалися в американській церкві з причини угоди злуки з другою православною церквою і патріархом, в Канаді зачався спір за канони церкви. В той самий день, як в Америці підписано було угоду злуки (6 березня 1935 р.), в “Українським Голосі” появилася редакційна п. н. “Риба в мутній воді” з нагоди суспензи уніятським єпископом Ладикою двох своїх священників, о. Сарматюка і о. Шумського, за те, що вони по висвяченню оженилися.

Редактор “Укр. Голосу”, який в той час був також членом консисторії, в своїй статті заняв становище, що єп. Ладика поступив правильно, “бо ні католицька ні православна церква не дозволяють на те, щоб ставав до шлюбу священник вже по висвяченню”. Він був правильний щодо становища католицької церкви, як також щодо становища православної церкви, яка придержується загально прийнятого канонічного кодексу. Але багато членів УГПЦ, які були переконані, що УГПЦ стояла на становищі київських канонів, були дуже невдоволені зі згаданої статті п. Мир. Стечишина. Між невдоволеними був також і автор цих рядків, який по нараді з кількома передовими одиницями, включно з самим редактором Мир. Стечишином, помістив відповідь на його статтю в “Укр. Голосі” від 13 березня 1935 р., п. н. “Женячка священників по висвяченню”, і в ній старався доказати, що в Українській Православній Церкві в Канаді обов’язують щодо подружого стану священників канони

УАПЦ в Україні, тому що церква в Канаді “в справах догм і канонів є частиною УАПЦ”. В статті були наведені канони УАПЦ, які в справі одруження і розриву шлюбів священослужителів (дияконів, священиків й єпископів) залишали за ними ті самі права, що їх мають світські люди.

В відповідь на цю статтю о. С. В. Савчук, голова консисторії, помістив свою статтю в “Укр. Голосі” від 20 березня 1935 р., в якій зложив заяву, що церква в Канаді “дотепер жадною ухвалою не стала частиною будь якої іншої церкви”, що вона ніколи не приймала київських канонів і що “в справах, про які вона не винесла спеціальних ухвал чи постанов, вона придержується канонів та практики Вселенської Православної Церкви”.

В відповідь о. Савчуку автор цих рядків написав статтю “Ще про канони Укр. Православної Церкви в Канаді”, але що “Укр. Голос” відмовився її помістити, він був примушений видати її брошурою і вона стала частиною памфлету п. н. “Догматично-канонічне становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді”, де він обороняв свою ідеологічну позицію, обстоював обов’язковість для церкви в Канаді основних київських канонів та атакував арх. Теодоровича за його змагання диктати визнання канонічності свого рукоположення в єпископи через відповідну хиротонічну “поправку”. Арх. Теодорович відповів на той памфлет своїм памфлетом п. н. “Теперішній стан Рідної Церкви і наші проблеми”, в яким обороняв потребу канонічного поєднання з царгородським патріархом. На це автор нинішньої розвідки відповів новим памфлетом п. н. “Автокефалія-чи залежність від чужих”, де подав свої аргументи в доказ, що архієпископ відступив від основних засад своєї церкви, головню засад автокефалії, стараючись піддатись під юрисдикцію патріарха коштом “поправки” його хиротонії. Памфлет проводив лінію, — що церква в Канаді й Америці притримуючись київських канонів повинна настановляти в себе єпископів повторюючи акт київського собору з 1921 року.

Це все сталося впродовж розмірно короткого часу перед сьомим собором церкви в Канаді, що був скликаний під кінець червня і початок липня 1935 р. Собор відбувся в великому напруженні, як це можна бачити з офіційного “Протоколу Смого Собору”. Перед собором відбулася передсоборна на-

рада консисторії і конференція духовництва, на яких архієпископа було піддано великій критиці за його нерозважний крок в справі злуки з другою православною церквою і патріархом коштом "канонічного оформлення його єпископату", але з огляду на збереження авторитету самого єпископа і цілого духовного стану, консисторія і всі священники вирішили, що на соборі вони мусять піддержати єпископа і виступити проти автора цих рядків, щоби "навчити Свистуна, аби не виходив з церковними справами на вулицю". На передсоборній конференції намічено було цілий план перепровадження собору, назначено президію собору і секретарів, назначено резолюційну комісію, навіть заздалегідь схвалено було резолюцію в справі канонічних зв'язків з патріархом, яка потім з деякими незначними змінами принята була собором. На передсоборній нараді консисторії рішено було покликати автора цих рядків на церковний суд за те, що він "вийшов на вулицю" з своїми памфлетами в обороні засад церкви, а коли він на нім не явився, передсоборна конференція духовництва і консисторія вирішили, щоби його судив собор, але тільки за форму а не за зміст його брошур, а головню першої "Догматично-канонічне становище УГПЦ в Канаді". Як можна було сподіватись з передсоборних нарад священників, собор засудив автора брошур не тільки за форму, але й за зміст, а єпископ, який спричинив цілий той клопіт, кидаючи сумнів на канонічність свого єпископського сану, — в наслідку наперед упланованої кампанії, що провадилась між членами собору священниками — дістав повне оправдання від собору.

Наради собору відбулися під кутом суду між єпископом і — одним тільки Свистуном, бо голова консисторії цілковито відтягнувся від критики єпископа, тримаючись плану передсоборних нарад. В результаті єпископа собор цілком виправдав, але не тому що він мав більше переконливі аргументи від свого противника. Вирішальними були не аргументи промовців, але добре і заздалегідь приготований і несподівано кинений єпископом закид, що його судять не за те, що він хотів піддатися царгородському патріархові, але за те, що не хотів піддатися варшавському митрополитові Діонізієві. Цей закид, який ментально змінив настрої собору, головню світських делегатів, з ворожого в прихильне до нього становище, єпископ опер на переписці між о. Петром Маєвським, настоятелем соборної па-

рафії в Вінніпегу, і проф. І. Огієнком. В тій переписці обговорювалось питання нового єпископа на Канаду і проф. Огієнко повідомляв, що кандидата на єпископа можна знайти в Польщі і що такого кандидата на просьбу церкви в Канаді висвятить митр. Діонізій. Архiepіскоп підніс закид, що поза його плечима о. Маєвський робив “конспірацію” для того, щоб дістати нового єпископа. Що конспірації жодної не було, видно було хочби й з того, що копію свого листа проф. Огієнко вислав був також о. Лещишину, тодішньому пароху в Торонто, який був в переписці з проф. Огієнком в справі його видання “Рідна Мова”. Свящ. Маєвський вияснив цілу ситуацію, зазначуючи, що консисторія сама два роки перед тим припоручила йому використати свої знакомства в старому краю для підшукування відповідного кандидата на єпископа для Канади і що писав він самий від себе без порозуміння з другими людьми для того, щоб отримані ним інформації передати соборові. Вияснення о. Маєвського не переконали собору, який волів повірити в закиди єпископа, що поза його спиною деякі люди з “гурту п. Свистуна” зносилися з православною церквою в Польщі, що воці доставили його на суд, щоб позбутися його як єпископа, заздалегідь постаравшись дістати з Польщі на його місце нового єпископа.

Тому й не дивно, що в такій атмосфері собор схвалив резолюцію, констатуєчи, “що закиди зроблені п. В. Свистуном письмом і словом перед і підчас Собору проти Впр. Архiepіскопа о. Іоанна Теодоровича є безпідставні і негідні”. Ще перед ухваленням повищої резолюції автор цих рядків уважав за відповідне відтягнути свою резолюцію осуду єпископа, щоб тим способом рятувати о. Маєвського, якому грозило виключення з церкви. Це поставило єпископа в дуже задовільне становище і він, чуючи знов твердий ґрунт під ногами, “простив” о. Маєвського, а головний “винуватець”, йдучи за “порадою” Петра Зварича, голови братства, опустив залу нарад. Потім вже о. Савчук без жодної дискусії дістав від собору ухвалу, якою було признано, що його стаття, “поміщена в “Українськiм Голосі” з дня 20 березня 1935 року, правильно опреділює становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді” в справі-канонів, і що в тій справі церква в Канаді “стоїть на тому самому становищі, що і всі інші православні церкви”.

В справі канонічного зв'язку з царгородським патріархом, започаткованим угодою злуки з другою православною церквою, — яка викликала те все замішання в церкві, — собор затвердив з деякими змінами резолюцію вже схвалену на передсоборній конференції священників. Текст тої угоди був розданий між членів собору автором цих рядків, але сторонники єпископа та консисторії аргументували, що ця угода не має жодного відношення до церкви в Канаді; що це справа “виключно американська, нас вона тут не обходить”.

Для рекордів історії варто подати повний текст тої резолюції, яку цілком знехтувала консисторія дванадцять років пізніше. Резолюція звучить так:

“Семий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді приймає до відома ініціативу Архиепископа Іоанна в започаткованню духовних зносин із царгородським патріархом; даліше цей Собор констатує факт, що справа ця не є справою самого Архиепископа Української Православної Церкви в Злучених Державах, але є також справою спільної ваги й конвенції обох Церков і тому цей Собор вважає, що дальший хід цієї справи мусить провадитися в порозумінню з Консисторією нашої Церкви в Канаді. Собор одначе застерігає собі повне право остаточного рішення в цій справі, при тому буде руководитися такими засадами:

1/ Ненарушення соборноправности й самостійности Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

2/ Ненарушення теперішнього сану священослужителів нашої Церкви.

3/ Створення у свій час власної ієрархії, задержуючи автокефальність нашої Церкви.

4/ Правом духовної злуки з Українською Автокефальною Православною Церквою на Україні, коли така відновиться по волі українського народу і незалежно від чужих впливів”.

**ПОСОБОРНА ЦЕРКОВНА БОРОТЬБА. — ЗАЛОЖЕННЯ
“БРАЦТВА ОБОРОНИ РІДНОЇ ЦЕРКВИ” — СУСПЕНЗА О.
МАЄВСЬКОГО — СУДОВА РОЗПРАВА — КОНСИСТОРІЯ
ПРОГРАЄ СУД**

По соборі ситуація дуже змінилася і то в розмірно короткому часі. Зараз по соборі відбувся з'їзд організації Союзу Українців. Самостійників, яка в головному складається з членів

і прихильників УГПЦ. На тому з'їзді приватно дискутували події, що відбулися на соборі, і думки величезної більшості учасників з'їзду були проти рішень собору. Автора цих рядків просили, щоб він даліше обґрунтовував ту лінію, яку він проводив в своїх брошурах і на соборі.

По повероті до Вінніпегу в соборній парафії відбулися збори членів парафії для вислухання звіту своїх делегатів на соборі, якими були о. П. Маєвський, Осип Боянівський і В. Свистун. По вислуханнях їх звітів соборна парафія схвалила ряд резолюцій, в яких осудила становище і рішення собору в Саскатуні. Збори парафії дали почин до заснування "Братства Оборони Рідної Церкви", яке, як сама його назва вказувала, мало за ціль вести акцію в обороні основних канонічних принципів матірньої церкви. Братство час від часу видавало неперіодичний бюлетень "Рідна Церква". До головного уряду Братства вибрано таких: Василь Свистун, голова, Никола Кінаш, заступник голови, Осип Боянівський, секретар, Іван Рій, касір, Ф. Циганевич, член. Вибрано також контрольну комісію з таких: Григорій Блок, Григорій Угринюк, А. Климків.

Акція братства показала дуже задовільною. Головну роль в тій акції відіграв бюлетень "Рідна Церква" та організація мітингів, на яких з промовами виступав голова братства. Під напором подій консисторія пішла на уступки і на 27 грудня 1935 р. між консисторією і новоутвореним братством прийшло до порозуміння, яке зафіксовано спеціальним документом, що його обі сторони ствердили своїми власноручними підписами. Тому що текст порозуміння стверджував, що церква в Канаді стояла на головних канонічних засадах УАПЦ, прийнятих першим її собором в Києві 1921 р., і рішуче відкидала угоду злуки з другою православною церквою (названою єпископом пізніше "Тези до дискусій"), головний уряд братства вважав, що братство своєї цілі доконало і згодився на розв'язання братства. Всяка боротьба в церкві мала перерватись і всякі непорозуміння зникали, а все, що їх попередило, забувалось за для спокою в церкві. Текст того порозуміння на стільки важний, що треба подати його цілістю:

"Текст порозуміння щодо теперішнього канонічного становища Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Консисторія Української Православної Церкви в Канаді стверджує, що Українська Греко-Православна Церква в Канаді

стоїть на слідуючих канонічних основах, які є згідні з канонічним становищем Української Автокефальної Православної Церкви, прийнятим першим Всеукраїнським Собором в 1921 році, в Києві:

1. Народно-соборноправний устрій.
2. Канонічність ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви.
3. Право Церкви на творення нових канонів Собором Церкви відповідно до вимог життя Церкви, і на виключування з уживання канонів, що перестали відповідати вимогам життя Церкви.
4. Уживання рідної мови в богослуженнях.
5. Недопущення до підлеглості Української Греко-Православної Церкви в Канаді чужим церквам або чужим церковним властям.

II. Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді уважає "Тези до дискусії" як документ, що не висловлює поглядів Української Греко-Православної Церкви в Канаді, бо вони противляться основним засадам Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Отцим стверджується, що повище є точний текст порозуміння в цілі сконстатовання теперішнього канонічного становища Української Греко-Православної Церкви в Канаді і в цілі припинення теперішнього непорозуміння в Церкві.

Повищий текст буде проголошений Консисторією Української Греко-Православної Церкви в Канаді в "Вістнику" в слідуючій числі, а зараз же в наступній числі "Вістника" Брацтво Оборони Рідної Церкви оголосить свою згоду на повищий текст і заяву, що всяка акція зо сторони Брацтва Оборони Рідної Церкви і п. Василя Свистуна з тим проголошенням закінчиться. Проголошення обох заяв і пояснень до них буде поміщене за попереднім порозумінням і згодою обох сторін.

Дано в Саскатуні, дня 27-го грудня 1935.

За Консисторію Української Греко-Православної Церкви в Канаді,

о. С. В. Савчук, голова,

Мир. Стечишин, заст. секр.

За Брацтво Оборони Рідної Церкви,

В. Свистун, голова."

Братство розв'язалося, його бюлетень "Рідна Церква" перестав виходити, всяка акція зі сторони братства і його голови

була застановлена. Здається було зроблено все, щоб загарантувати в церкві спокій. Але не на довго. Незабаром зачалось нове непорозуміння ізза розпорядку консисторії не подавати богослужень почерез радіо без попереднього позволення консисторії. Навіть по отриманню такого позволення Служба Божа мала передаватись з великими пропусками. Це розпорядження було спеціально звернене проти соборної парафії в Вінніпегу і її настоятеля о. Маєвського, бо з соборної церкви щороку передавалась Служба Божа в неділю по Великодні і в неділю по Різдві. Розпорядження було видане перед Великоднем 1936 р. Щоб показати свою добру волю парафія зрезигнувала з передачі Служби Божої по радіо в неділю по Великодні, але припоручила автору цих рядків написати приватного листа консисторії з заувагою, що жодна інша православна церква не робить пропусків з Служби Божої в часі її передачі по радіо.

Виглядало, що це непорозуміння на тлі радіової передачі не закаламутить церковного спокою, бо в Америці церква під юрисдикцією арх. Теодоровича відбула свій п'ятий собор з початком червня 1936 р., на якому знов перейшли постанови, які стверджували, що "Українська Православна Церква Злучених Держав Америки, як частина Української Автокефальної Православної Церкви... присвячує всі свої сили для скріплення в життю Церкви і дальшого розвитку принципів автокефалії нашої Церкви, які лягли в основу цілої УАПЦ постановою першого Всеукраїнського Православного Собору в Києві, в святій Софії 1921 року"; що "наша Церква в дочерній єдності з цілою УАПЦ на Україні"; та що церква не може лучитися з другою православною церквою в Америці, доки "вона перебуває під чужою владою".

З факту ухвалення тих постанов були дуже вдоволені в Канаді, головню ті, які підтримували акцію бувшого "Братства Оборони Рідної Церкви", бо ті постанови стерджували правильність позиції братства а неправильність постанов сьомого собору в Канаді. Американський собор вніс деякі зміни в статуті церкви, але рішуче підчеркнув в них лучність церкви з УАПЦ, називаючи свою церкву "одною з дієцезій" Матірної Церкви. Артикул 25 статуту церкви в справі канонів такий:

"25. Українська Православна Церква Злучених Держав Америки придержується всіх основних канонів, що й Матірна

Церква, Українська Автокефальна Православна Церква на Україні”.

Цікаве, що на п'ятому соборі в Америці брав участь о. Савчук як відпоручник церкви в Канаді. По повероті до Вінніпегу він помістив статтю в “Вістнику” від 1 серпня 1936 р., в якій порівнював постанови сьомого собору в Канаді з постановами п'ятого собору в США і прийшов до заключення, що між становищем одного і другого собору не було найменшої різниці. Одинокі різниці, яку завів в американську церкву їх п'ятий собор, це маленькі зміни в укладі консисторії. Заключення о. Савчука щодо такого порівняння між одним і другим собором передамо його словами:

“Оце є ціла різниця між американською і канадійською Церквою, різниця щодо устрою Консисторій. В питаннях автокефалії, церковних канонів і відношення до Української Православної Церкви на Україні різниць нема”.

Для членів церкви, які якраз стояли на такому становищі, як вище зазначено о. Савчуком, повища його стаття була додатковим доказом, що в церкві вже більш непорозумінь немає, що всі однаково розуміють канонічне становище церкви. Тому автор цих рядків вважав за доцільне побачитись з арх. Теодором літом в Толстой, Манітоба, де він якраз тоді відбував свою єпископську візитацію тамошньої церкви. Вив'язалась довша дискусія на принципіальні питання церкви, яка виказала, що між обома дискутантами погляди досить добре вирівнялись. В результаті архієпископові було дане запрошення від імені соборної парафії в Вінніпегу відбуту там єпископську візитацію для задокументування повної згоди в церкві. Але до візитації таки не прийшло. Настоятель парафії о. Маєвський, замість дочекатися такої візитації, дочекався від архієпископа канонічної суспензи. Як це сталось? Як могла насунутись знов чорна хмара на здавалось вже чистім небозводі церкви? Відповідь проста. В ситуації мусіли завважити особисті чи професійні інтереси о. Савчука. Він вважав себе покривдженим, що не був дійсним парохом при соборній парафії, а тільки парохом “екс-офіцію”. На сьомому соборі в Саскатуні він заявив: “Я не є без парафії, бо силою свого становища, як Адміністратор, являюся “екс-офіцію” парохом Собору в Вінніпегу”. Виглядає, що о. Савчук задумав використати положення так, щоб усунути з соборної парафії о. Маєв-

ського. В кожному разі він не допустив до того, щоб о. Маєвський бачився з архієпископом для зарядження візитації в соборній церкві в Вінніпегу. Що такі а не інакші мотиви мусіли керувати о. Савчуком, видно це також з того, що приватну переписку між о. Маєвським і митр. Василем Липківським в Києві, про яку о. Маєвський докладно його інформував, о. Савчук вжив як нову притоку до канонічних закидів проти о. Маєвського. Загальне враження в Канаді є, що о. Маєвський був суспендований за передачу Служби Божої по радіо без дозволу консисторії в неділю по Різдві 1937 р. Так воно не було. Акт обжалування проти о. Маєвського був начеркнений на засіданню консисторії ще на 23 жовтня 1936 р. На засіданню були присутні: Архієпископ, о. Савчук, члени консисторії Мир. Стечишин й Йосиф Богоніс, гість Георгій Підлубний і правний радник консисторії адвокат Я. В. Арсенич.

Факт відбуття того засідання консисторії і читання на ньому начерку акту канонічного обжалування проти о. Маєвського тримався в строгій тайні, бо перший раз він вийшов на денне світло аж в часі судової розправи в справі о. Маєвського, про яку буде мова незабаром. Не знати, які до цього були причини, але консисторія і єпископ стрималися з дорученням акту обжалувань проти о. Маєвського аж до 28 січня 1937 р. Мабуть тоді не було ще заяви на письмі від соборної нарафії, що вона визнає юрисдикцію архієпископа і тому уважалось, що краще буде підждати аж доки о. Маєвський не передасть богослуження по радіо. Тоді можна буде не тільки мати додатковий "канонічний проступок", але й можна буде вжити цей "проступок" за притоку до суспензи священика. Так і воно сталося. В акті обжалування передача по радіо була зазначена як перша і головна причина суспензи. Пізніше в часі судової розправи в справі о. Маєвського передача богослуження по радіо вважалась навіть адвокатами консисторії за найменшу провину, а державні судді навіть і слухати не хотіли, що це була якась провина.

Акт обжалування закидав о. Маєвському одинадцять "канонічних проступків" повторюючи проти нього всі ті закиди, які підносились на сьомому соборі півтора року перед тим. Справа його була передана на церковний суд. До часу розправи і вироку церковного суду о. Маєвський був підчинений суспензі, себто забороні священодійств. Отець Маєвський вва-

жав суспензу за протиканонічну і її не прийняв. Соборна парафія одностайне стала за ним. Церковний суд відбувся в квітні 1937 р. Опця Маєвського позаочно засудили винним всіх одинадцять "канонічних проступків". Головним свідком, а рівночасно і прокуратором, проти нього був о. Савчук. В судовій розправі, яка виникла з суспензи і засуду церковного суду, апеляційний суддя Робсон так висказався в своєму рішенні про роль о. Савчука на церковному суді: "Отець Савчук заявив, що на суді він буде брати участь як репрезентант єпископа, як репрезентант консисторії; і як свідок... Так отже о. Савчук, помішник єпископа, був в той самий час і прокуратором і свідком проти о. Маєвського".

Про цей самий церковний суд другий суддя апеляційного суду Манітоби, п. Денністайн, в своєму рішенні сказав таке: "Церковна розправа не була переведена так, як це приписують канони церкви. Священикові не було закинено зломання якого будь морального закону, не закинено йому жодної ересі ані схизми, і нема жодної суггестії, щоб він що небудь злого зробив... Засуд над ним є надмірно строгий. Не може бути більш драстичного засуду".

Очевидна річ, о. Маєвський не міг прийняти такого і неканонічного і несправедливого засуду, як це ствердив пізніше державний суд. Соборна парафія підтримала його в тім його рішенні і тримала його даліше своїм парохом. За знехтування вироку церковного суду консисторія від імені корпорації церкви з двома членами соборної громади (Бугера й Богонос) зачала процес проти о. Маєвського й соборної громади, домагаючись, щоб суд видав проти о. Маєвського "інджонкшен" (заборону) даліше правити в соборі і взагалі обслуговувати соборну церкву як її парох, на основі, що парафія належала до корпорації церкви. Розправа відбулась перед суддею Донованом, який навіть не переслухавши позовної сторони видав вирок проти о. Маєвського і соборної громади. Ті зробили відклик до апеляційного суду Манітоби і дістали одноголосний вирок в свою користь від всіх п'яťох суддів того суду. Позовники внесли відклик до Верховного суду Канади в Оттаві і там також програли.

Вирок суду спирався головню на два факти: Перше, що о. Маєвський не провинився проти канонів церкви; друге, що судив його суд не церкви, але суд церковної корпорації, яка

має ту саму назву, що й церква, але не має духовної юрисдикції, бо корпорація покликана для завідування майном церкви, а не для духовних справ.

Суд даліше вирішив, що о. Маєвський не був священником корпорації, але священником церкви, яка під тим самим ім'ям, що й корпорація ("Українська Греко-Православна Церква в Канаді") існувала до корпорації і існує даліше поза і по мимо корпорації.

Суд переглянув цілу історію повстання церкви, історію непорозумінь в церкві за канони і за духовний зв'язок з київською церквою та історію непорозумінь із за намагання архієпископа піти під патріарха.

Цікаве те, що коли до певної міри в Канаді церковна боротьба зачалась за те, чи київські чи загально православні канони є основні і обов'язуючі для церкви в Канаді — і перед судом о. Савчук твердив, що не київські але загально православні канони є обов'язкові, — в суді адвокати консисторії спершу так само твердили, а потім, коли показалось, що церковний суд не поступав по загальним православним канонам, адвокати консисторії зложили декларацію, що ті загальні канони церкву не обов'язували, бо їх церква ніколи жодною ухвалою не прийняла.

При цій нагоді варто згадати, що з тими канонами зайшла ще цікавіша історія. Боротьба за них зачалась із за суспензи о. Сарматюка еп. Ладикою за те, що о. Сарматюк оженився вже по висвяченню. Консисторія твердила, що та суспенза була правильна і що православні канони, які обов'язували церкву в Канаді, на таке ніяк не дозволяли, і що о. Сарматюк по своїй женячці не мав права бути даліше священником. По кількох роках пізніше консисторія прийняла в склад своїх священників того самого о. Сарматюка, хоч він з своєю дружиною не розійшовся, і о. Сарматюк залишився в складі священників консисторії аж до своєї смерті.

Помимо виграної в державному суді, соборна парафія і о. Маєвський даліше пробували знайти спільну мову з консисторією, але все надаремно. По вигранню відклику до апеляційного суду Манітоби, на пропозицію судді Ричардса, автор цих рядків, який разом з адвокатом Ламонтом заступав соборну парафію і о. Маєвського в розправі, мав спеціальне побачення з арх. Теодоровичем для того, щоб довести до залагоди непо-

розумінь в церкві. В часі цього побачення був поданий такий план залагоди тих непорозумінь, який самий арх. Теодорович вистилізував в ось такий формі:

"Пропозиції загоди:

1. Катедральна парафія св. Покрови в Вінніпегу, фактом того, що вона є катедральна, і в ній як такий Архієпископ є властиво парохом, почесним парохом, маючи свого намісника в особі певного священика, залежить безпосередно від Архієпископа без підлягання Консисторії Церкви. Будучи в такому стані канонічної зв'язи з Архієпископом цілої Церкви, вона вважає себе в складі Канадійської Греко-Православної Церкви.

2. Теперішній парох парафії св. Покрови залишається надалі парохом згаданої парафії. Він подає Архієпископові апольогію, по якій Архієпископ дає йому визнання його священичого сану з призначенням дальшого несення пастирських обов'язків в згаданій парафії.

3. Парафія св. Покрови не вважає себе в складі корпорації Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

4. Поновне прийняття О. Волохатюка в склад священиків Церкви.

5. Українська Греко-Православна Церква Канади признає для себе обов'язковими канони загального канонічного кодексу Вселенської Православної Церкви, але з модифікацією їх довершеною Українським Православним Церковним Собором 1921 р. в Києві.

6. Висловлюється не як умова, а як побажання, признання можливості введення загальної сповіді нарівні з ушною (індивідуальною) сповідю.

Пропозиції п. В. Свистуна мені подані.

(Підпис)

А. І. Т. (Архієпископ Іоанн Теодорович)
IX-25-39".

Копія повищої пропозиції загоди була післана також адвокатам Михайлові Стечишину й Дмитрові Янді.

Від себе архієпископ не мав нічого проти такої загоди. Він бажав, щоб тільки завести знов спокій в церкві. Але він сумнівався, чи б Савчук на то згодиться. Повища пропозиція була б також спинила непотрібні кошти в зв'язку з апелем

консисторії до Верховного суду Канади. Але та пропозиція не була прийнята консисторією.

Другу спробу полагоди з консисторією зробили соборна парафія й о. Маєвський вже потім, як консисторія програла свій відклик до Верховного Суду Канади. Вирок Верховного Суду був виданий аж на 3 липня 1940 р. В першій половині серпня 1940 р. скликаний був восьмий собор церкви (в дійсності собор корпорації). Соборна парафія все таки вірила, що в виду рішення суду консисторія буде примушена стати на становище, яке диктував вирок державного суду, який вирішив, що соборна парафія була дальше в складі церкви, хоч не належала під корпорацію. На собор до Саскатуна виїхала делегація соборної парафії в складі о. Петра Маєвського, Николи Кінаша і Василя Свистуна. Але делегації навіть не допустили до залі, де відбувався собор.

По вирoku Верховного Суду Канади не наступило жодної зміни в офіційній лінії церкви, начеркненій консисторією. і духовною конференцією ще перед сьомим собором. Судовий вирок був цілковито знехтований. Діяльність церкви зовсім злилась з діяльністю корпорації, хоч корпорація на основі судового вирoku існувала для цілком противних цілей як церква. Суд сказав, що корпорація була створена урядом Канади на просьбу церкви тільки для заряджування маєтковими й дочасними справами церкви і не мала жодної духовної юрисдикції, яка дальше залишилась як виключне право церкви. Але провід церкви поступав так, якби й того судового рішення не було. Він дальше ідентифікував церкву з корпорацією.

Час від часу, тут то там, можна ще було чути дуже слабенькі відгуки ідей, за які церква боролась прийнявши ідеологію УАПЦ. Але це вже були дуже а дуже слабенькі відгуки. Церковний провід поволі але поступінно старався затерти всі сліди якого будь зв'язку між церквою в Канаді і УАПЦ. Остаточно їм вдалось перевести важну ухвалу на дев'ятому соборі (корпорації), який відбувся в Саскатуні при кінці липня 1946 р. **Переведення цієї ухвали не було ніде оголошене.** Про переведення цієї ухвали можна тільки здогадуватися з порівняння нового статуту церкви (чи корпорації) з старим. Але це дуже багатомовна ухвала, хоч в результаті в статуті є порожнє місце там, де передтим був такий параграф:

“Українська Греко-Православна Церква в Канаді знахо-

диться в духовній звязи з Українською Автокефальною Православною Церквою через свого єпископа чи єпископів”.

Викинено отже параграф, який вважався найважливішим параграфом в статуті. Викинено заяву канонічного зв'язку з матірною церквою, заяву, якою церква в Канаді давніше широко і голосно хвалилася і гордилася. В дійсності викинено те серце, яким церква жила в час свого найбільшого розвою: Той розвій припадав на роки, коли церква широко вірила в конечність такого зв'язку і водночас широко вірила також в основні канонічні принципи матірної церкви. Тоді церква в Канаді росла, бо її єпископ, священники і вірні не сумнівалися в канонічність ієрархії УАПЦ. Тоді церква в Канаді вірила в нову ідеологію УАПЦ, яка вдихнула новий зміст в старі форми церковного життя, в додатку до того доповнюючи старі форми (канони) новими, більш пристроєними до теперішніх умовин життя.

Але прийшов час, коли самий єпископ зачав сумніватися в благодатність свого єпископського поставлення. Свій сумнів він передав своїм священникам і загалові вірних. Той сумнів консисторія церкви в Канаді перемінила в певність своєю заявою в листі до єпископа, що в її очах він не є канонічним єпископом.

Такою сумною подією закінчилася революційна фаза церкви.

III

Місія УАПЦ — “Не задля скасування старого, а для піклування про спасіння і поступ людей до кращого”

Дотепер ми розглядали ієрархічну і канонічну кризу в церкві в Канаді й Америці на тлі подій в церковному житті і в тіснім зв'язку з таким або інакшим становищем зайнятим в цій справі провідними людьми в церкві, головно єпископом і головою консисторії в Канаді. Для кращого наświetлення і зрозуміння тих подій і становищ варто нам спинитись на короткий час, щоб запитати себе і відповісти на отце питання: — В чому якраз полягають головні риси нової релігійно-церковної ідеології УАПЦ, які є основні лінії тієї ідеології, або, іншими словами, яку релігійно-церковну місію бачила перед собою УАПЦ?

Відповідь на це питання знаходимо в “Історичній записці” УАПЦ та в “Меморандумі ВЦПР відносно єднання Церков і Вселенської Христової Церкви”. Оба ці офіційні документи УАПЦ вийшли не зараз по створенню УАПЦ в 1921 р. “Меморандум” був виданий в треті роковини першого собору в Києві. “Історична записка”, яка сповіщає про відновлення української церкви і її устрій, вийшла пізніше як “Меморандум”.

В “Історичній записці” читаємо, що коли російські єпископи відмовились поставити в єпископи кандидатів першого українського православного собору, а “звернутись до єпископів других церков було неможливо, час був військовий, кордо-ни всі було закрито... Собор з твердою вірою в невидиму присутність серед себе вищого архієрея Христа, вірний Його словам: “по вірі вашій і буде вам”, маючи на увазі і практику давніх часів, коли Собор Церковний доручав поставлення обраного ним єпископа не тільки єпископам, а й пресвітерам,

як про це свідчить св. Іполіт, отець 2-го століття в своїх канонах, практика Церкви Александрійської (свідцтво блаженного Ієроніма та інші) і приклади з св. письма, як Діян. 13, 1. 1 Тим. 1. 14, та інші, — 23 жовтня 1921 р. в храмі св. Софії в м. Києві й на літургії, в якій брали участь 30 священників і 12 дияконів в присутності і молитовній співучасті всіх членів Собору і великої кількості народу, поставив обраного Собором протоієрея Василя Липківського за першого архієпископа і митрополита Київського і всієї України. Це поставлення з доручення Собору, згідно канонам Іполіта і практики первісної Церкви, переведено через покладення рук пресвітерства (1 Тим. 4.14).

Тим актом собор не хотів допровадити до розірвання зв'язку з другими православними церквами, бо далше читаємо в "Історичній записці" таке:

"Хоч цей акт має прецеденти в давній Церкві, але безумовно Всеукраїнський Собор вважає цей акт надзвичайним, який зроблено чином первохристиянським, відмінним від загально поширеної пізніше форми єпископської херотонії, для спасіння життя Української Церкви від смертельної небезпеки... Ніякого порушення віри, чи її догматів, ніякого навіть порушення духу канонів цей акт не виявляє, а тільки вибрана первісна стародавня форма замість загально вживаної, з вимог необхідности, як того потребувало церковне життя в його православному розумінні. І вірою і устроєм Українська Церква залишається православною, **бо ні на мент не переставала вона вірити в благодатність єпископства, а в мент смертельної небезпеки і надзвичайного підвищення віри на Соборі вжила форму висвяти на єпископа церковної практики перших апостольських віків християнства, ні в чому не змінивши суті таїнства священства**".

Повище твердження — це апель до традиції. Творці УАПЦ підкреслюють що вони не відкидають старої практики церкви. Противно, вони вертають до практики "перших апостольських віків християнства", і в тойже час стараються нав'язати соборну форму висвяти до пізньої загально прийнятої єпископської хиротонії, заявляючи, що "надалі всі хиротонії відбуваються вже традиційним шляхом".

Але вони зараз же висуюють друге, далеко сильніше твердження, яке рівняється вже твердій декларації церкви. Те

друге твердження вже не є апелем до церковної традиції. Коли перше твердження дається як оправдання для акту, то друге твердження підноситься вже як **право до акту**. Акт соборної висвяти стався не тільки тому, що його оправдували **конечність і традиції** первісної церкви, але в головній мірі тому, що церква **“мала право це зробити”**. Ось воно, те друге твердження:

“Українська Церква, як цілком вільна, автокефальна в своєму житті, **мала право це зробити**. Українська Церква не вважала за єдино можливе шукати відродження своєї ієрархії від Церкви грецької або іншої і, віруючи в **благодатність свого життя, силою св. Духа, данного їй, сама освяченим Собором відновила повноту свого ієрархічного життя**, не перериваючи цим братерського єднання з грецькою та іншими церквами”.

Те друге твердження заздалегідь дає відповідь на закид, який можна б віднести до першого твердження. Якщо дійсно акт соборної висвяти був подиктований **конечністю**, то чому собор не вдався до грецьких або яких других єпископів, потім вже, як російські єпископи відмовились висвятити вибраних собором кандидатів на єпископів української церкви? Друге твердження дає категоричну відповідь на такий можливий закид. Відповідь тверда і ясна: **Українська церква сама мала право це зробити**. Їй не треба було вдаватись до грецьких або других єпископів. Вона сама, маючи приємство від св. Духа, соборно відновила свою ієрархію.

В першому твердженні бачимо намагання основників УАПЦ **оправдати** соборну висвяту заявою, що церква “ні на мент не переставала вірити в благодатність єпископства” та що соборною висвятою вона “ні в чому не змінила суті таїнства священства”, іншими словами, що вони не відкидали “апостольського приємства (наслідства) в такому розумінню, як воно є прийняте в других православних церквах, а то, що приємство від св. Духа переходить через Христа на апостолів, а через апостолів на поставлених ними єпископів і їх наслідників, також єпископів.

Але в другому твердженні є декларація, що **приємство від св. Духа є дане цілій церкві**. А це свідчить, що доктрина “апостольського наслідства” дістає відмінну інтерпретацію. Повторяється в цім випадку те, що можна назвати майже правилом поступування всіх основників нових релігійних культів і всіх релігійно-церковних реформаторів. Вони зачинають на

основі **“старого”**, на основі прийнятої традиції чи практики, але в той самий час ведуть до нового. Вони не прийшли **старе руйнувати**, вони прийшли **старе “завершити”**. Христос самий, навчаючи людей, казав що він не прийшов, щоб нищити закон даний Старим Завітом, але щоб його **“завершити”**.

Акт відновлення своєї ієрархії шляхом соборного обрання і посвячення — це ще не все **“завершення”**. Це тільки перший хоч і великий крок до повного **“завершення”**. Це, по словам **“Історичної записки”**, перший крок **“утворення або краще відродження апостольських канонічних умов церковного життя”**. Так отже акт соборної висвяти не вичерпується самим собою. **Він стає джерелом нової канонічної творчості церкви**. Основники УАПЦ підкреслюють, що своєю формою акт соборної висвяти вертає до апостольських часів християнства. В тих часах був соборний устрій церкви. Священослужителі церкви в той час обирались і посвячувались в багато випадках цілою церквою. Чому не взяти церковного устрою тих часів за примір для теперішніх часів? Церковний устрій теперішніх часів занадто далеко відійшов від апостольських часів. Церковне життя закуте в занадто вузькі рямці середньовічних канонів, які утворювались в зовсім інших умовах життя. На основі тих старих канонів створився єпископсько-монархічний лад в церкві. **Нові вимоги життя вимагають скасування того ладу і тому треба нової канонічної творчості церкви**. Але й тут поступається по правилу прийнятому релігійними реформаторами, — нова канонічна творчість приймається церквою **“не задля скасування або змінення старих канонів, а для піклування про спасіння і поступ людей до кращого”**. Так отже і в справі нової канонічної творчості підкреслюється те саме, що й в справі нової соборної висвяти. І в однім і в другім випадку, **старе не касується, не руйнується, не замінюється новим, тільки “завершується”, робиться кращим (“для спасіння і поступу людей до кращого”)**.

Прочистивши в той спосіб шлях до нової канонічної творчості церкви, УАПЦ заявляє, що єпископсько-монархічний устрій, яким пройняті старі канони, надалі не може залишитися і повинен бути замінений устроєм церковно-соборноправним. УАПЦ не тільки це заявляє, але й приступає до зреалізування повищого постулату. Вона вводить в себе **всенародно-соборний устрій**, в якому **“всі права в церкві всіх її членів є**

рівні", в якому "єпископ, згідно слову Христа, є тільки службова в церкві особа, на яку церквою покладені високі обов'язки, і церквою, як скарбницею всіх дарів св. Духа, передані йому, шляхом церковного обрайня і посвячення, відповідні його служінню благодатні дари".

Тут знов треба підчеркнути, що помимо попередньої заяви, що церква "ні на мент не переставала вірити в благодатність єпископства", єпископ УАПЦ дістає свою благодатність не від єпископів тільки, але від цілої церкви, бо ціла церква є скарбницею всіх дарів св. Духа, які передає йому шляхом соборного посвячення. Треба також розуміти, що попередня заява, що "надалі всі херотонії в Українській Церкві і відбувались і відбуваються уже традиційним шляхом" означає, що по першій акті соборної висвяти, в яким брали участь самі тільки священники з молитовною участю народу, соборний характер висвяти не касувався. В наступних актах брали участь вже не тільки самі священники, але й перед тим вже висвячені єпископи. Єпископська висвята й на далі лишалась соборною, але відбувалась вже і з єпископами і з священниками. Тому то навіть в такій акті соборної висвяти, де єпископи разом з священниками беруть участь, благодатність передається нововисвяченому не тільки самими єпископами, але цілою церквою, себто — єпископами і священниками, що всі разом кладуть на него свої руки на св. Літургії в присутності і молитовній співучасті народу.

В своїй новій канонічній творчості церква, "не для скасування або змінення старих канонів, а піклуючись про спасіння й поступ до кращого та щоб не було докорів священному званію", укладає також новий кодекс канонів щодо подружжю життя священодіячів (єпископів, священників і дияконів), відновляючи "порядок апостольського часу", коли священослужителі не були обмежені й в сімейному житті більше як миряни, привертаючи єпископам право бути жонатими і позволяючи єпископам і другим священослужителям на новий шлюб по овдовінню.

Нове розуміння надає УАПЦ також ідеї "вселенськості" церкви. В цій справі, як і в справі єпископської хиротонії і в справі канонічної творчості церкви, вживається традиційних термінів, прийнятих і вживаних на соборах церкви і в церковній літературі, але знов же з тією самою метою, — не задля ска-

сування старого але задля його завершення. В. "Історичній записці" читаємо таку декларацію церкви:

"Прагнучи до вселенського єднання всіх християнських церков, Українська Православна Церква вважає себе частиною Вселенської Христової Церкви і безумовно бажає здійснення дальнішого єднання з апостольськими церквами, церквами-матерями всіх церков: Царгородської, Єрусалимської, Антіохійської, Александрійської і Римської до заміни її папізмом, і цим, сповішаючи про своє життя і автокефальність, прохає братерського єднання і щиро благає Бога, щоб це єднання в як найкоротший час здійснювалось і зміцнювалось на соборах православних церков всіх народів".

Але УАПЦ не задовольняється тільки самою декларацією в цій справі. Бо в дійснім життю вселенськість церкви — це тільки назва. Вселенського поєднання між церквами немає. УАПЦ вважає, що кожна церква повинна працювати над здійсненням вселенськості, і в тому напрямі вона бере на себе спеціальну місію. Від декларації "вселенськості", зробленої в формі загально прийнятій православними церквами, УАПЦ переходить до постуляту акції для зреалізування дійсної вселенськості і закликає всі церкви до такої акції отцими словами:

"З таким же почуттям братерства і любови у Христі Українська Автокефальна Церква звертається і до всіх Христових церков всіх народів з сповіщенням про своє відродження і нове життя і з закликом стати на шлях здійснення молитви про єднання всіх церков, вважаючи за основу єднання волю кожної церкви утворювати своє церковне життя, братерську любов і взаємну повагу між церквами, живі братерські зносини між ними, щоб прийти до найскоршого скликання Собору всіх церков, щоб-то дійсного всесвітнього церковного Собору".

Становище УАПЦ в цій справі ширше і докладніше вияснено в "Меморандумі" ВЦПР. Читаємо там таке:

"І перш за все не тільки ми, а й вороги наші мусять погодитись, що не дивлячись на постійні молитви про з'єднання всіх Церков, це з'єднання, що далі все стає більш трудним. Слова молитви про з'єднання повторюються, а життя веде нас не до з'єднання, а до повного роз'єднання Церков. Те ж саме і вселенність Церкви що-далі все більш затьмарюється й тепер слово-вселенська Церква — в розумінні об'єднання всіх під одним ісповіданням — це річ цілком нездійснима. А вважати

вселенською Церквою тільки одно з ісповідань християнства цілком неправдиво. І коли в старі часи Церква уявляла хоч видимість вселенности тим, що трималась у межах всесвітньої Римської Імперії (вселенність зовнішня), то ця видимість що—далі все звужувалась і тепер сконцентрувалась лише в особі царгородського та інших вселенських патріархів... Але не та Церква є вселенською, яка хоч сама старовинна й поважна в минулому, хоч має на чолі "Вселенського" патріарха, або Папу, але замкнулась, заперлась у собі й тільки про свою величність і непорушність дбає, а та Церква є дійсно Вселенська, яка прагне і найбільш працює щодо єднання з іншими Церквами світу до всесвітнього братерства Церков".

Чи є практичні шляхи для такого єднання церков? Відповідь на це в "Меморандумі" така:

"Очевидно ті шляхи, якими йшла Христова Церква з самого початку свого й досі до єднання і вселенности, були хибними. Звернувши головну увагу на єднання в вірі, Церква непомітно для себе розходилась від єднання в життю".

"Хто-ж повинний рівняти ці шляхи до всесвітнього єднання всіх Церков? Безумовно, перш за все, кожна Церква сама в себе це повинна робити. В собі самій ці шляхи рівняти".

А що в цьому напрямі робить УАПЦ? В "Меморандумі" знаходимо на це питання таку впевнену відповідь:

"Українська Автокефальна Православна Церква перша це зробила. Вона виїняла поліно з свого ока, зрівняла в собі шляхи до єднання і це зробила іменню тим, що сама визнала себе Автокефальною, сама відновила свою ієрархію".

Тут "Меморандум" підчеркує ту саму ідею, яку підчеркувала також "Історична записка", а то, що УАПЦ сама, з своєї власної волі, маючи до того всяке право, віруючи в свою благодатність, силою св. Духа даною їй, відновила свою ієрархію. Тут знов натиск кладеться не на необхідність і надзвичайність подій, які її змусили вжити соборної висвяти для відновлення своєї ієрархії, як аргумент оправдання акту соборної висвяти, але натиск кладеться на волю і право церкви до такого акту.

УАПЦ вірить, що "церква кожного народу повинна сама себе визнати автокефальною і не ждати поки їй автокефалію дадуть, а вважати, що церква кожного народу вже тим вільна-автокефальна, що має Головою Христа, який є визвольник усіх народів".

Це перший крок, який кожна церква має зробити.

Другим кроком є всенародня соборноправність. Але яким способом запровадити в церкві ту соборноправність?

Автори "Меморандуму" так на це питання відповідають:

"(Треба) відновити повну рівність і братерство всіх у Церкві, а **саму ієрархію зробити лише органом Церкви, який кожна Церква повинна утворити сама своїм обранням і постановленням, самоутворенням ієрархії** (див. учення 12 апостолів: "Поставляйте собі єпископів")... Утворювати свою ієрархію чи формою грузинського визнання народом своїх старих єпископів, чи формою українського поставлення народом для себе нових єпископів, з порушенням в надзвичайних випадках навіть звичайних традицій — **це ролі не відограє**, але всі особи ієрархії від самих вищих до нижчих повинні пройти через церковне обрання".

Згадавши, що третій крок до поєднання церков, це відокремлення церкви від всяких державних впливів, "Меморандум" ще раз підкреслює, що УАПЦ ті три кроки вже зробила, і переходить тепер до питання, яке повинно бути єднання УАПЦ з тими історичними церквами, які тепер існують поруч УАПЦ. В відповідь на це, "Меморандум" заявляє, що не може бути єднання з католицькою, або уніятською церквами, бо вони вимагають безумовного підлягання, але можливе єднання з іншими православними церквами. Про православні церкви читаємо там:

"Устрій Православної Церкви східної хоч і прямує до католицької ієрархічної державности, але ще до неї не дійшов і для поєднання з православними Церквами не необхідне підлягання тому чи іншому патріярху, чи Церковному уряду. Тому поєднання з православними Церквами всіх народів можливе для нас, але безумовно тільки на правах рівності, на правах рівного, вільного братерства".

Однак ще не наспів час навіть і до єднання з православними церквами. Заки які кроки буде взято в тому напрямі, треба наперед визволити православних братів від небезпеки папізму в православній церкві. Крім того треба "застерегти православних братів від рабського і поверховного канонізму, який також мертвить вільне життя православних Церков мертвістю і незмінністю канонів, їх непогрішністю, як католицизм мертвить себе канонам непогрішності Папи, тим більш, що й

напизм і канонизм це тільки вивіска напогрішимости, а не дійсний факт”.

З “живою” і “обновленською” церквами не може бути єднання для УАПЦ, тому що то не церкви, а “лише гуртки духовництва”.

Так само не можна УАПЦ єднатися з християнами вільних євангельських напрямків, як штундисти. Це християнські секти, які собою не уявляють церкви як певного суцільного організму, тому в їх випадку поєднання може бути тільки з кожною окремою людиною.

“Меморандум” не відкидає можливості для поєднання з такими церквами як старо-католицька, протестантська, лютеранська, англіканська, абісинська, вірменська, сирійська. Звичайно з становища канонічного православ'я ті церкви вважаються єретичними, “хоч ніякий всесвітній Собор про них ще своєї постанови не зробив”. Автори “Меморандуму” думають, що чергове завдання УАПЦ є блище познайомитися з тими церквами. Хоч це діло майбутнього, але “взаємне довіря, взаємна повага, відсутність фарисейської погорди і похвальби тільки своєю Церквою, як єдино істиною — це перший ступінь до братерського порозуміння, братерського єднання з тими з цих Церков, які виконують у себе всі ті кроки, що вже зробила на шляху поєднання Українська Церква”.

Про ті кроки вже була мова вище. В справі вселенського поєднання церков “Меморандум” закінчує цілу ту дискусію повторенням заяви, якою дискусія почалась, а то, що таке поєднання ніяк не можливе на основі самого тільки єднання в вірі. Автори “Меморандуму” підкреслюють це такими словами:

“Тому і вселенність Церкви вже в ніякім разі не можна розуміти так, щоб Церкви всіх народів стали православними, чи католицькими, взагалі об'єднались в одній якійсь історичній Церкві. Ні, Церква кожного народу може залишитись такою, якою вона є, з усіма окремішностями, що утворені віковою творчістю життя, але загальним повинна бути вільність, рівність, братерство всіх Церков”.

Та отже і в справі вселенськості церкви УАПЦ вживає традиційної термінології православної церкви, але зміщує в старі слова новий зміст. Повторяється той самий процес, який ми вже обговорювали в зв'язку з соборною висвятою та кано-

нічною творчістю церкви. Поступаючи по приміру всіх основників нових релігій і всіх релігійно-церковних реформаторів, УАПЦ проповідує, що вона повстала не задля того, щоб старе скасувати, але тільки щоб старе завершити. Ця засада уможливило поступ і розвій ідей в тій ділянці, в якій мова йде про незмінні істини.

ЦЕРКОВНО-ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ІДЕОЛОГІЇ УАПЦ

Не входячи в догматичну сторону справи, постараємось тепер відповісти на питання, чи в дійсності головні ідеологічні принципи УАПЦ мають свою основу в церковній історії, традиції і практиці. Тому що угольний камінь УАПЦ — це відновлена її ієрархія шляхом соборної висвяти, — а далше з причин, що в цій справі показалося найбільше сумнівів, спорів і закидів, сконцентруємо нашу увагу головне на тім, чи церковна історія, традиція і практика виправдують розв'язку ієрархічного питання УАПЦ в такій формі, як це вирішив перший собор в Києві. Сук цілого питання в тому, **чи самі тільки священники** можуть поставити єпископів в противність до загально прийнятої форми висвяти єпископів і священників самими тільки єпископами. Підчеркнемо знов, що стараючись знайти на це відповідь з історії, традиції і практики церкви, ми в той самий час не входимо в догматичну сторону цього питання, або, іншими словами, не розглядаємо цього питання з погляду доктрини благодатності такої висвяти.

Розсліджуючи це питання з історично-наукового боку, багато церковних істориків прийшли до заключення, що в апостольських і взагалі перших часах християнства не було різниці між єпископами і пресвитерами (священниками). В тих часах християни не дуже вважали на сталу форму церковного устрою, бо їх увага була захоплена думкою про скорий другий прихід Христа, який зв'язувався з вірою про кінець світа. Провідували тоді християнську віру крім апостолів люди, які звалися пророками, учителями, єпископами, пресвитерами, дияконами. В перших початках християнства не було ясно визначених різниць між тими різними священодіячами. Зокрема в св. письмі слова **єпископ і пресвітер** вживаються на означення одного й того самого уряду в церковній громаді. Християнство ширилося через заснування окремих церковних громад, що були одна від одної незалежні, на взір юдейських синагог і під управою пресвітерів, з яких кожен мав однакове

право проповідувати, і всі вони колегіяльно, соборно, наглядали за адміністрацією своєї громади. Але вимоги часу і тодішніх обставин сприяли розвою єпископства як вищого ступня від пресвітерства. Вже в другім столітті по Христі це дуже ясно видно. По свідоцтву св. Ігнатія в багато церквах Малої Азії на чолі церкви стояв єпископ, для помочі якому були поставлені пресвітери і диякони. Десь в середині третього століття стає досить поширеним дієцезальний устрій церкви з єпископом на чолі. Окремі громади гуртуються в дієцезії так з мотивів скріплення єдності в вірі, як також з мотивів кращої адміністрації церковної, яка в тому напрямі взурувалась на політичний поділ римської імперії на провінції або дієцезії.

Докази на це, що початок єпископства є в пресвітерстві, ті церковні історики знаходять в св. письмі, головню в Діяннях апостолів та в Посланнях апостолів Павла і Петра. Деякі з них наводять також свідоцтво Ієроніма і Евтихія відносно практики александрійської церкви в перших двох-трьох століттях. В Александрії, по свідоцтву Ієроніма, в перших двох століттях був тільки один єпископ, який пізніше називався патріархом. Його вибирали чи назначували ("номінабант") не другі єпископи але дванадцять пресвітерів, які обслуговували дванадцять головних парафій в Александрії. Евтихій твердить, що цей звичай затримався аж до єпископа Александра, який брав участь в першому вселенському соборі в Нікеї 325 р. Евтихій також твердить, що тих дванадцять пресвітерів не тільки вибирали чи назначували, але й також рукополагали єпископа. Це два одинокі історичні свідоцтва про практику висвяти єпископа не єпископами, а священиками. Про такий спосіб єпископської хиротонії нічого не згадується на першому вселенському соборі. Та мовчанка одним пояснюється як знак, що хиротонія в Александрії єпископа священиками не була тим собором осуджена, а другим як доказ, що свідоцтво Евтихія, який одинокий згадує про те, що в Александрії пресвітери не тільки вибирали але й рукополагали єпископа, не конче достовірне; що свідоцтво Ієроніма, яке не згадує про рукоположення і відносить практику вибору александрійського єпископа священиками тільки до перших двох століть, є більш вірогідне.

Церковні історики підкреслюють, що для легшого поборо-
рення ересі гностицизму на єпископів почали в церкві дивитись як на наслідників апостолів для збереження чистоти віри, або

православ'я. Спершу апостольське наслідство розумілось в тому значенню, що єпископи були правдивими наслідниками апостолів в чистоті віри, в збереженню і проповідуванню правдивої апостольської віри. Від такого розуміння був розмірно легкий перехід до доктрини апостольського наслідства, так як її викладає вже в третьому столітті св. Кипріяні. Він проповідував, що всі люди потребують для свого спасіння благодаті Божої, яку вони можуть отримати тільки в церкві, де зберігателами благодаті є єпископи як наслідники апостолів. Доктрина апостольського наслідства вчить, що апостоли назначили єпископів своїми наслідниками покладаючи на них свої руки і в той спосіб передаючи їм благодатність, яку вони отримали від св. Духа через основателя церкви Христа.

В такий спосіб вияснюють розвій єпископства і розвій доктрини апостольського наслідства ті церковні історики, які твердять, що в апостольських часах єпископи і священники творили тільки один ступінь священства.

Так отже не вдаючись в догматичну сторону справи можемо з історії і первісної практики церкви дістати докази, що дають церковно-історичну основу для ідеології УАПЦ щодо соборної висвяти ієрархії.

Перейдемо тепер, хоч з не такою певністю, як потрібно, до розваження догматичної сторони питання. Але для цього треба присвятити окремий розділ.

ДОГМАТИЧНІ ОСНОВИ ІЄРАРХІЧНОГО ПИТАННЯ

Історичні докази, про які була мова передше, самі собою не вирішують становища УАПЦ в справі відновлення своєї ієрархії соборним посвяченням самими тільки священниками. Кожне церковне питання, яке не відноситься тільки до адміністрації церкви, але має також відношення до віри, або до догматичної сторони церковного життя, мусить бути розв'язане на догматичній основі. Першою передумовою для правдивості кожного акту церкви є прийняття і визнання того акту членами церкви. Ця передумова відноситься не тільки до кожної обласної церкви, але й до вселенської церкви. Вселенські собори звуться вселенськими тому тільки, що їх ухвали прийняті були цілою церквою. В історії церкви було не менш сім соборів, які були скликані як вселенські, але не дістали визнання вселенських. (О. Лотоцький: Автокефалія). Другий вселенський собор, що не був скликаний як вселенський, дістав

визнання вселенського, хоч на нім було присутніх тільки 150 єпископів, а ефеський собор 449 р., якого постанови мали під собою багато більше єпископських підписів, залишився в історії церкви з назвою “розбишацького собору”. Чому так? Бо рішення другого вселенського собору, головно символ віри ним уложений, були прийняті і визнані як правдиві цілою церквою, а рішення ефеського “розбишацького собору” були відкинені.

Акт соборної висвяти ухваленій першим всеукраїнським православним собором дістав прийняття від членів УАПЦ зараз по соборі. Священники поставлені єпископами УАПЦ приймалися парафіями на Україні. В тому напрямі перша передумова, себто прийняття акту членами церкви, існувала б, якщо б УАПЦ була цілком окремою церквою з ісповіданням віри відмінним від інших церков.

Також коли б акт соборної висвяти єпископів був суто адміністративною справою української церкви і не мав жодного відношення до справи православної віри відносно апостольського наслідства і тайни священства, то визнання того акту членами української церкви було б цілком вистарчальне. Але той акт мав відношення до віри не тільки самої УАПЦ, але до віри цілої православної церкви. **Тому треба визнання того акту іншими православними церквами!** Чи таке визнання було дане? Наскільки знаємо, жодна друга православна церква цього акту не визнала за правильний. З “Історичної записки” читаємо, що “окремі російські патріярші єпископи, як і покійний патріярх Тихон, та ті єпископи в російській церкві, що називають себе “живими”, “обновленськими” та инше... всецерковний акт віри в соборній висвяті Української Церкви називають ересію і не зупиняються навіть перед хулою на Духа Св., називаючи українську ієрархію неблагодатною”.

По словам “Історичної записки” акт соборного поставлення ієрархії був **актом віри**, а раз УАПЦ вважається в складі вселенської православної церкви, то такий акт віри є актом загального значення не тільки для самої УАПЦ, але й для всіх других православних церков. Той акт вводив нову форму єпископської хиротонії і виявляв не тільки поверховну зміну в формі висвяти, але зміну в догматичному характері самої висвяти, бо вводив право для єпископської хиротонії самийн священниками, коли по загально прийнятим канонам і з погляду до-

ктрини апостольського наслідства, хиротонія священників і єпископів належить тільки єпископатові, при чім один єпископ, хоч самий може поставити диякона і пресвитера, ніяк не може самий ставити єпископа — для цього потрібна участь кількох єпископів.

Але чи потрібне таке визнання від других православних церков в виду того, що українська церква оголосила свою автокефалію?

На то питання знов мусимо відповісти не з точки погляду самої УАПЦ, але вселенської православної церкви, яка говорить, що хоч автокефальні церкви незалежні у своїх внутрішніх справах, вони додержують одного і того самого ісповідання віри, що прийняте на давніх загально визнаних соборах. Автокефальні церкви навіть визнають ті самі основи церковного життя — устрою та богослужбового чину — і для задокументування тієї єдності в вірі, автокефальні церкви перебувають в догматичному та канонічному зв'язку з другими православними церквами (Лотоцький: Автокефалія).

Брак такого догматично-канонічного зв'язку з другими православними церквами якраз ізза акту соборної висвяти стає додатковим доказом невизнання того акту другими церквами.

Віра, з погляду православної церкви, є справою всіх вірних, справою цілої церкви, і діяльна участь у справі охорони віри це обов'язок всіх членів церкви. Виразно цю думку висловлено в посланні східних патріархів в 1848 р. в відповідь на пропозицію папи Пія IX до унії: "У нас ні патріархи, ні собори ніколи не могли ввести щонебудь нове в вірі, — бо охорона пошани Божої у нас — це справа цілого тіла церкви, себто всього народу, що завсіди змагає заховати свою віру незмінно та згідно з вірою батьків" (Лотоцький: Автокефалія).

Очевидна річ, УАПЦ могла не звертати уваги на брак визнання її акту соборної висвяти, як і невизнання її автокефалії, притримуючись принципу, що для неї потрібне тільки визнання від свого народу і що її шира праця буде найкращою запорукою такого визнання. УАПЦ сама бачила неможливість визнання другими православними церквами якраз через те, що вони бачили в її акті соборної висвяти порушення принципу єдності в вірі. І тому УАПЦ розуміла вселенське об'єднання церков не як об'єднання самих тільки православних церков,

оперте на єдності в вірі, але як об'єднання національних автокефальних церков, оперте на єдності в житті.

І хоч УАПЦ заявляла перед світом, що вона від себе зробила все що потрібне для такого всесвітнього об'єднання церков, від других церков не було жодного відгуку на зазив УАПЦ. Можливо навіть, що й сама УАПЦ занадто оптимістично оцінювала свою підготовчу працю в тому напрямі. В "Меморандумі" читаємо, що внутрі УАПЦ вже в той час показувалося нерозуміння основних засад ідеології церкви. Об'єднання з другими церквами розумілось деякими членами не так, як це розумів провід церкви. Наведемо цікаве місце, в якому так говориться:

"В останні часи помічається й серед наших і серед ворогів наших якась незвичайна нервовість і нетерпеливість в питанню про єднання Церков. Часто питають, чи неможливо в скорому часі поєднання з московською тихонівською (патріаршою) Церквою, чи правда, що вже повстало питання про поєднання з "Живою" та "Обновленською Церквою"."

Це бажання серед членів УАПЦ до поєднання навіть з московською патріаршою церквою, з якою йшла посиљна боротьба за впливи на Україні, вказує на це, що ідеологія УАПЦ не була повністю сприйнята членами УАПЦ. Ми не знаємо причин таких настроїв серед членів УАПЦ, але можемо собі їх досить вірно представити, перейшовши в нашоїї пам'яті історію хитань в справі ідеології УАПЦ самого архієпископа Теодоровича та історію неясного і двозначного становища в цій справі голови консисторії в Канаді.

В Україні УАПЦ, хоч підчеркувала дуже сильно свою аполітичність і своє визволення від зовнішніх державних впливів, примушена була в 1930 р. розв'язати свій центральний орган Всеукраїнську Церковну Православну Раду в наслідку зізнань деяких провідних членів церкви в часі процесу Спілки Визволення України, які компромітували не тільки їх самих але й церковний провід в закидах політичної і протидержавної діяльності.

Розв'язання Всеукраїнської Церковної Православної Ради мало фатальний вплив на розвій УАПЦ, хоч дозволена була діяльність по парафіям і хоч при церкві залишилось кілька єпископів і митрополит Іван Павловський. УАПЦ досить скоро на Україні завмирає, і в часі другої світової війни в Україні вже

тільки залишаються окремі її прихильники, правда навіть і між єпископами, як це свідчить лист екзарха України Олексія, митрополита Волинського і Житомирського. В своєму листі від 16 червня 1942 р. до митр. Шептицького в відповідь на його пропозицію церковного об'єднання між уніятами і православними українцями, митр. Олексій пише, що сумнівається про можливість такого поєднання, бо з ним не хоче поєднатись навіть його єпископ вікарій в Луцьку, для якого "липківщина — це найсправедливіше православ'я, а липківці — найкращі християни".

Розв'язання ВЦПР як центрального органу УАПЦ мало дуже відемний вплив і на розвій церкви в Канаді й Америці. Арх. Теодорович, який, як це вже писалось, вже від 1928 року думав про "поправку" до своєї хиротонії, по розв'язанню ВЦПР в Києві зачав ще більше хитатись в своїх думках щодо правильності своєї хиротонії.

А консисторія в Канаді, яка довгий час "рішуче протестувала" проти нової хиротонії архієпископа, бо стояла на становищі канонічності соборної київської висвяти, скінчила тим, що в червні 1947 згодилась з рішенням єпископів УАПЦ на еміграції, що архієпископа таки треба пересвятити, бо інакше він залишиться неканонічним, і що без такої пересвяти він не буде міг мати молитовного єднання з новим єпископом для Канади, єп. Мстиславом (Скрипником).

Канонічний перелам консисторії виглядає як дуже дивний і несподіваний тільки для тих, які необознакомлені ближче з настроями і думками окремих членів консисторії, а головні її голови о. Савчука. Його схарактеризував був в одному зі своїх листів митр. Василь Липківський як людину, що любить все сидіти на двох стільцях. Отець Савчук через цілий час займав дві протилежні і взаємно виключні позиції. Він заявляв, що церква в Канаді визнавала ієрархію поставлену в Києві соборною висвятою, але в той же час твердив, що церква в Канаді не визнавала і не потребувала визнавати київських канонів, хоч канон про соборну висвяту був найбільш основним канonom УАПЦ. Але й того двоїстого становища голова консисторії не все логічно притримувався. Коли виринула була справа о. Сарматюка, який по висвяченню взяв був шлюб і за те був суспендований єп. Ладикою, він тоді годився з п. Миславом Стечишиним і визнавав правильність суспензи о. Сар-

матіюка. Але кілька літ пізніше він згодився того самого о. Сарматіюка прийняти в склад священників церкви в Канаді, хоч то противилося загально прийнятим православним канонам, які мали б обов'язувати церкву в Канаді.

Помимо своєї заяви, що церкву в Канаді обов'язують не київські, але загальні православні канони, він того свого становища не все тримався, але міняв його відповідно до вимог моменту. Раз він відкидав київські канони, а другий раз їх визнавав. Таке й було його становище відносно ієрархічного питання. Те, що він "твердо" стояв на становищі "ненарушимості духовного сану" всіх священослужителів в церкві, не збороняло йому згодитися з рішенням собору єпископів УАПЦ на еміграції, що арх. Теодорович мусить пересвятитись, щоб стати канонічним. Те, що він визнавав канонічність ієрархії київського соборного свячення, не перешкаджало йому противитись, щоб соборно висвятити єпископа для Канади, як це пропонував був самий арх. Теодорович, — і тоді голова консисторії цитував київські канони, як основу свого спротиву проти повторення акту соборної висвяти в Канаді.

Тому й не повинно нікому бути дивно, що священники й загал членів церкви в Канаді і Америці зачали також хитатись в своїх думках про ієрархічну і канонічну основу УАПЦ. Священники і члени церкви з великим ентузіазмом прийняли, були арх. Теодоровича як першого українського єпископа на американському континенті. З таким же ентузіазмом вони прийняли канонічну злуку з УАПЦ, бо це була злука з Києвом. Канонічність київської ієрархії не тільки приймалась без застережень, але й вважалась вищою від ієрархії ставленої в традиційний спосіб. Злука з Києвом вважалась абсолютною konieczністю для церкви. В аргументах говорилося і писалося, що для українців блища злука з рідним Києвом, як з чужим Римом або Царгородом. Але все те піднесення скінчилось тим, що і єпископ і консисторія зачали шукати за канонічними зв'язками з іншими православними церквами, для того щоб дістати канонічне визнання для своєї церкви. Заключення з того ясне: Брак таких зв'язків і брак визнання від других церков доказували брак канонічності церкви в Канаді й Америці. Щоб скріпити свої зв'язки з іншими православними церквами, консисторія в Канаді вважала, що треба викинути всяку згадку в статуті церкви (корпорації) про духовну злуку церкви в

Канаді з УАПЦ в Україні. І священники в Канаді, які зачали вже досить поважно сумніватися в канонічність архієпископа, (бо він самий той сумнів їм накинув), і світські делегати, ввели волю консисторії і викинули з статуту всяку згадку про духовний зв'язок церкви в Канаді з УАПЦ в Україні.

В результаті, це становище єпископа, консисторії, священників і членів церкви доказує, що канонічність київського акту соборної висвяти єпископів не є визнана церквою в Канаді й Америці в такий рішучий загальний і беззастережний спосіб, як цього вимагає практика православної церкви. А коли такого прийняття і визнання акту немає, то з догматично-канонічного погляду православної церкви той акт муситься вважати за неправильний.

Автор цих рядків цілий час обороняв канонічність соборної висвяти в Києві та займав становище, що основні канонічні принципи прийняті на першому всеукраїнському православним соборі були обов'язкові також для церкви в Канаді. Автор цих рядків був цілий час також проти нової херотонії архієпископа. Особисто автор цих рядків даліше вірить, що церква в Канаді й Америці могла б існувати, рости й розвиватися, коли б вона твердо стояла на київських канонічних основах і висвячувала собі єпископа шляхом соборної висвяти. В Канаді й Америці дуже сильні протестантські впливи і наш народ, живучи в атмосфері, в якій протестантизм займає домінуючу позицію, та не маючи великого зацікавлення в догматично-канонічних справах церковного життя, без труднощів зжився б з практикою церкви опертою на київських догматично-канонічних основах. Що так воно є, видно з того ентузіазму, з яким київська ідеологія була в 1924 р. прийнята загалом членів церкви в Канаді й Америці. Даліше треба підчеркнути, що з економічного боку розв'язка питання своєї ієрархії дорогою соборної висвяти була б дуже доцільна в Канаді й Америці, бо при такій розв'язці вистарчив би один єпископ на Канаду і на Америку, а в крайньому разі, один на Канаду і один на Америку. Також і те, що київські канони дозволяють єпископам бути жонатими, було б корисно для церкви в Канаді і США, де немає ні одного священника-монаха.

Але особисті переконання автора тут ні при чому. Фактом є, що ідеологія УАПЦ заломалась в Канаді і Америці з причин, про які вже згадувалось. За свої особисті переконання автор

цих рядків звів затяжну боротьбу, і на цьому соборі і в часі процесу консисторії проти о. Маєвського. В тій боротьбі провід церкви пішов проти повторення акту соборної висвяти в Канаді і в тому напрямі дістав попертя більшості членів церкви. В виду того всього треба прийти до заключення, що хитання єпископа в справі канонічності ієрархії і двоїстості позиції консисторії в цій справі довели до того, що в дійснім житті церкви ідеологія УАПЦ була відкинута більшістю членів церкви і сумніви в благодатність ієрархії соборного свячення стали домінуючими. Цікаве те, що і єпископ і консисторія в критичні моменти церковного життя зміли завше знайти піддержку більшості членів церкви зарепрезентованих делегатами на соборах, хоч єпископ виявив був стільки хитань і кинув стільки симнів в справі канонічності і благодатності свого єпископства. Те саме можна сказати і про консисторію, яка цілий час занимала двояку позицію, бо її голова, як це писав митр. Василь Липківський, все любив сидіти на двох стільцях.

В виду такої ситуації особисте становище автора цих рядків багато не важить. Раз більшість членів церкви стала на позицію, що церкві треба шукати "канонічного" виходу з теперішньої ситуації, вони на такий вихід мають право.

Але тут насуваються питання: Чи вихід пропонований консисторією доведе до пуття? Чи той вихід є дійсно канонічний з погляду загально принятих і визнаних канонів православної церкви? Чи викинення з статуту церкви (чи корпорації) точки про духовний зв'язок з УАПЦ в Україні і нав'язання такого зв'язку з другою УАПЦ (на еміграції) не є новою іронією життя? Бо коли зв'язок з УАПЦ "першої формації" кидав сумнів на канонічність церкви в Канаді, то й не канонічна є пропонована злука з УАПЦ на еміграції ("другої формації"), яка по правилам православної церкви також неканонічна!

Чи в виду вище сказаного є який другий вихід з ситуації?

Головно чи є вихід, щодо якого не було б жодних закидів з погляду загально принятих канонів православної церкви?

Такий вихід мусить знайтися, раз більшість членів церкви хоче поставити церкву на правильну з канонічного погляду основу.

Поступування єпископа, консисторії і більшості членів церкви виказали, що революційний період церкви, — себто від часу, коли вона прийняла як свого єпископа арх. Теодоровича,

до часу, коли ці рядки пишуться — був неканонічний з погляду загально прийнятих канонів православної церкви. Але перед тим періодом був перший період церкви, коли церква в своєму житті в дійсності придержувалась загально прийнятих православних канонів. Перейдемо ж до того першого періоду життя церкви. Можливо в нім знайдемо цінні вказівки для розв'язки питань, що стоять перед нами, і дороговказ для виходу з ситуації, в якій церква знайшлася, прийнявши за свою революційну ідеологію УАПЦ.

IV

Перший період в історії Церкви в Канаді

Еміграція українців до Канади була головно з Галичини й Буковини. Галицькі українці були уніятами, буковинські були православними. Ні одні ні другі не були вдоволені з своїх церковних організацій. Буковинські українці належали до парафій, які обслуговували священники з російської православної церкви. Ті священники в своїй церковній роботі проводили русофільську лінію. Деякі з них були росіянами. Священиків з Буковини не було; бо їм не вільно було виїздити на церковну працю поза межі їх дієцезії. Свідомі українці не чулись "вдома" в православних парафіях під юрисдикцією російської церкви з національних причин. Деякі з священників російської церкви в той час були більш царславні як православні.

Емігранти з Галичини не були вдоволені з порядків в греко-католицькій церкві. Вона була під безпосередню контролею римо-католицьких єпископів, французів або ірландців. Навіть з приїздом першого уніятського єпископа, Никити Будки, при кінці 1912 р. ситуація не багато поправилась. Він не був самостійним єпископом в своїй дієцезії, бо був підлеглий наглядові римо-католицьких єпископів. Українці — уніяти бунтувалися проти примусового celibату своїх священників. Вони звикли були до женатого священства в Галичині. Великою причиною нарікань між уніятами були змагання їх церковного проводу переводити записи майна церковних громад на центральну єпископську корпорацію. Було також велике невдоволення ізза так званих "піпів", себто священників звичайно бельгійського походження, які перейшли з латинського на грецький обряд і служили по українських церквах.

Вони не знали добре української мови, яку немилосердно калічили, до того вони були ревними латинізаторами.

Незадоволення між уніятами з одної сторони і православними українцями в російській місії з другої довели до заснування Української Греко-Православної Церкви в Канаді літом 1918 р. Заложення православної української церкви в Канаді прискіпшив крайно клерикальний курс церковної політики єп. Никити Будки, головне його відношення до Українського Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні, який зорганізувала група українських студентів під проводом автора цих рядків літом 1916 року. Зорганізування інституту було одобрено Першим Народним З'їздом в Саскатуні літом 1916 р., на якому на запрошення впорядників з'їзду брав участь також єп. Будка і згодився, щоб інститут (бурса для хлопців і дівчат) був зорганізований на загально-християнських засадах, з ціллю виховання в нім українських студентів, хлопців і дівчат, уніятів і православних, на будучих провідників в українському житті в Канаді.

Але вже літом 1917 р. в розмові з автором цих рядків, як першим ректором інституту, в Канорі, Саск., єп. Будка домагався щоб характер інституту став виключно католицький, і щоб такий характер йому забезпечити, радив, щоб інститут було записано під єпископську корпорацію. Це домагання єп. Будки було зігноровано провідниками інституту і він в відплату зачав грозити, що застосує відповідні канонічні кари проти тих людей. Сьогодні таке поступування єп. Будки виглядає дуже дивним, але тоді він вірив, що ціле українське життя в Канаді мало бути підпорядковане церкві і йому як голові церкви. Незадоволення з такого стану річей дуже скоро росло і вже літом 1918 р. на конференції чільніших одиниць української громадськості, скликаній головню за почином автора цих рядків і Михайла Стечишина в місті Саскатуні, покликано до життя Українське Греко-Православне Брацтво в Канаді для того, що б те братство зорганізувало Українську Греко-Православну Церкву в Канаді на таких засадах:

“1. Ся церков є в сполучі з другими східними православними церквами і приймає ті самі догми та той самий обряд.

2. Священники мають бути жонаті.

3. Маєтки громад мають бути власністю громад церковних і церковні громади мають ними заряджувати.

4. Всі єпископи мають бути вибрані загальним собором священства і делегатів від церковних громад і брацтв.

5. Церковні громади мають право приймати і віддаляти священників”.

(“Укр. Голос”, 7 серпня, 1918)

Зараз треба звернути увагу, що першою і найважливішою засадою організатори Української Православної Церкви в Канаді вважали її “сполуку” з другими православними церквами.

Зараз по конференції від братства пішла телеграма до архієпископа Російської Православної Церкви в Нью-Йорку, Александра Немоловського, з проською взяти Українську Православну Церкву під свій тимчасовий покров і дозволити священникам-українцям з його церкви обслуговувати церковні громади української церкви. Він прислав на це свою телеграфічну згоду. Чотири чи п'ять священників з російської місії зачали обслуговувати українські парафії, які скоро по конференції зачали організуватися в провінції Саскачеван. Треба відмітити, що на конференції були самі світські люди і братство зорганізувалось тільки з світських людей.

В червні 1919 р. до Нью-Йорку приїхав митрополит-Платон з України. Його вибрано було головою Української Православної Автономної Церкви на Всеукраїнським церковним соборі, який відбувся в Києві з початком 1918 р. Архiep. Александр вважав, що приїзд митр. Платона з України до Нью-Йорку треба використати для того, щоб митр. Платон, як голова собору єпископів Української Автономної Церкви дав свою канонічну згоду на заснування Української Православної Церкви в Канаді. На пропозицію арх. Александра братство вислало до Нью-Йорку свого делегата в особі автора цих рядків.

В “Православнім Вістнику” (за квітень, 1925) в статті о. Савчука “Як повсталa українська Православна Церква в Канаді” читаємо, що вислід переговорів з обома владиками був надсподівано добрий. Вони підписали писемну угоду, силою якої визнали Українську Греко-Православну Церкву в Канаді як особну автономну церкву з окремою корпоратцією, і окремим українським єпископом”.

Текст тої угоди, якою вони дали канонічне визнання для новозаснованої української церкви, такий:

“Головні усліва креовання Української Греко-Православної Церкви в Канаді

приняті за обопільною згодою їх Високопреосвященствами Митрополитом Платоном і Архiepіскопом Александром з одної сторони і Українським Греко-Православним Брацтвом в Канаді з другої сторони.

“1. Їх Високопреосвященство Митрополит Платон, як Президент Священного Собору Епископів Української Православної Автономної Церкви, і їх Високопреосвященство Архiepіскоп Александр, як Начальний Епископ Греко-Православних Церков в Америці, признають Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, котру організує Українське Греко-Православне Брацтво в Канаді, як Українську Греко-Православну Церкву з правом на окремі Домініяльну і Провінціо-нальну Корпорацію сеї ж Церкви в Канаді.

“2. Основи організації сеї Церкви є слідуючі: Українська Греко-Православна Церква в Канаді має мати свого окремого епископа української народности, замешкалого в Канаді.

“3. Епископ сеї Церкви має мати всі права прислугуючі йому титулом його епископської власти в своїй дієцезії, т. е. має мати повну епископську юрисдикцію в межах своєї дієцезії.

“4. Українська Греко-Православна Церква в Канаді є частию Української Православної Церкви на Україні і узнає ті самі догми і ті самі обряди, що є в Українській Православній Церкві на Україні.

“5. Українська Греко-Православна Церква в Канаді є в сполучі з другими православними церквами в Америці через Головну Управу тих же як рівнозначна церковна одиниця.

“6. До часу вибору чи назначення першого українського греко-православного Епископа на Канаду Українська Греко-Православна Церква в Канаді остає під юрисдикцією їх Високопреосвященства Архiepіскопа Александра, котрий за порозумінням або на просьбу Українського Греко-Православного Брацтва в Канаді може назначити окремого Адміністратора для сеї Церкви.

“7. Священниками Української Греко-Православної Церкви в Канаді можуть бути тільки особи української народности.

“8. Епископа Української Греко-Православної Церкви вибирає Собор зложений із священників сеї Церкви, із делегатів парохій і із делегатів Українського Греко-Православного Брацтва в Канаді, а правним епископом сеї новообраний Епископ стає по затвердженню його Верховним Митрополитом Української Православної Церкви на Україні і Патріярхом, котрому Українська Греко-Православна Церква підлягає.

“9. Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді є головним адміністративним тілом в сій-же Церкві.

“10. Адміністрація Української Греко-Православної Церкви в Канаді має бути оперта на демократичних основах з забезпеченням широкої самоуправи для місцевих церковних громад.

“11. Участь в церковній центральній адміністрації побіч духовних беруть також світські люди.

“12. Церковну корпорацію Української Греко-Православної Церкви в Канаді має виготовити вибраний до сего Комітет на минувшорічнім Соборі в Саскатуні за помічю і порозумінням Їх Високопреосвященства Архієпископа Александра.

“13. Остаточне прийняття проекту Корпорації залежить від слідуячого повного Собору Української Греко-Православної Церкви в Канаді і від Їх Високопреосвященства Архієпископа Александра.

“14. Українське Греко-Православне Брацтво в Канаді остає на далі як головне організаційне тіло Української Греко-Православної Церкви в Канаді, яке свою роботу провадить в порозумінню з Їх Високопреосвященством, Архієпископом, а по достаточнім zorganizованню Української Греко-Православної Церкви Брацтво продовжає свою діяльність і провадить роботу подібну до діяльності Українських Православних Брацтв з 15, 16 і 17 століття на Україні.

“15. Їх Високопреосвященства Митрополит Платон і Архієпископ Александр пороблять негайні кроки в справі заложення Українського Греко-Православного Семінаря в Канаді.

“16. Кандидатів до сего семінаря припоруцає Українське Греко-Православне Брацтво і затверджує Їх Високопреосвященство Архієпископ Александр.

“17. Кандидатами можуть бути тільки особи української народности з виснім образованием. Взагалі цілю Української Греко-Православної Церкви є виховувати на священстві осібницї з високим образованием і чистим моральним характером.

“18. В склад Української Греко-Православної Церкви в Канаді входять церковні громади греко-православних Українців, котрі заявляють свою охоту і котрі ринуться належати до сїєї Церкви.

“19. Для покриття в частин витатку Голубини Управи Православних Церков в Америці на спільні релігійні цілі всіх Православних Церков в Америці, а тім самім також Української

Греко-Православної Церкви в Канаді, Українська Греко-Православна Церква в Канаді зобов'язується давати добровільну матеріальну поміч в формі довільній що року для сеї-ж Головної Управи в Нью Йорку, Н. Й.

“Дано в Нью Йорку, Н. Й., дня шістьнадцятого (16) липня, 1919.

“Підписи:

“За Українське Греко-Православне Брацтво в Канаді:

“В. Свистун, делегат.

“Р. С. Сі точки підлягають розгляненню церковних громад.

“+ Архiepіскоп Александер.”

Митрополит свою згоду на повищу угоду подав на другий день через Архiepіскопа Александра як свого уповажененого таким документом:

“Нью Йорк для 4(17) липня, 1919.

“До Президії Українського Греко-Православного Брацтва в Канаді.

“Високопреосвященний Владика Митрополит Платон читав написані п. Василем Свистуном головні пункти Уставу Української Греко-Православної Церкви в Канаді і загально згодує ся з ними, а деталі будуть розроблені на маючій відбутися церковнім соборі, в котрім заявив згоду участь прийняти Високопреосвященний Митрополит Платон.

(Підпис) “+ Архiepіскоп Александер.”

“(Прав. Вістник”, квітень, 1925).

Повищий документ — це хартія (магна карта) Української Православної Церкви в Канаді й Америці, бо американська частина церкви повстала через приєднання кількох українських православних священників з Америки до церкви в Канаді з кінцем 1919 р.

Той документ в першу чергу надає канонічне визнання для української церкви в Канаді як правильно організованої православної церкви. Це визнання дали їй два найвищі постійні православні церкви, один з них, архiepіскоп Александер, архiepіскоп Російської Православної Церкви на американському континенті, другий з них митрополит Платон, як репрезентант Української Православної Автономної Церкви на Україні і водночас як репрезентант всесвітнього патріарха Уніона, якого єрархіяційно визнавала Українська Православна Автономна Церква на Україні.

Але цим канонічне визнання той документ має для церкви в Канаді й Америці далеко більше значення. Він змістив

в собі, як це підчеркують митрополит Платон і архієпископ Александер, "головні пункти уставу" церкви. Той документ містить в собі головні засади або основи церкви, які не тільки визначають демократичну лінію розвою церкви в Канаді на засадах соборності, себто участі в управі церкви не тільки духовенства але й світських людей, але також виказують, яке відношення церква в Канаді мала мати до других православних церков не тільки на американському континенті, але й де б ті церкви не були. А найголовніше, той документ визначає відношення Української Православної Церкви в Канаді до Української Православної Церкви на Україні. Четвертий пункт документу говорить, що "Українська Греко-Православна Церква в Канаді є частию Української Православної Церкви на Україні".

Четвертий пункт тим самим є найголовніше місце в цілому документі. Цієї основної засади - злуки з церквою в Україні — Українська Православна Церква в Канаді ніяк не може зникнути. Коли б вона хотіла її зникнути, канадський суд вирішив би обов'язковість цієї засади як основної, як такої, що дефінітивно окреслює характер Української Православної Церкви в Канаді в часі її заснування в 1918 і 1919 роках. Що ця засада такою є, вирішив це вже суд в розгляді консисторії проти о. Маєвського.

В восьмим пункті документу духовний зв'язок Української Православної Церкви в Канаді з Українською Православною Церквою на Україні підчеркнений тим, що єпископ церкви в Канаді має дістати своє канонічне визнання від "верховного митрополита" церкви на Україні, себто від Митрополита Київського, а також від патріарха, якому церква на Україні підлягає.

Конечність канонічного духовного зв'язку церкви з другими православними церквами підкреслена вже в першому пункті резолюції ухваленій в липні 1918 р. в Саскатуні на конференції, де було організоване братство. Там виразно зазначено, що церква "є в сполуді з другими східними православними церквами". А в документі канонічного визнання церкви митр. Платона і арх. Александера продовжується в цьому пункті, що церква "є в сполуді з другими православними церквами в Америці через Головну Управу та ще як рівнозначна церква однієї".

Остальні пункти документу відносяться до деталей устрою церкви в Канаді, які забезпечують демократичний і український характер церкви.

Значення того документу як хартії Української Православної Церкви в Канаді (й потім в Америці) забулось у вирі подій на американському континенті і в Україні. Ті події були характеру більш політичного як церковно-релігійного. Про них буде мова нище. Тепер вистарчить підчеркнути, що хоч ті події тоді кинули в забуття той документ, то сьогодні, коли церква в Канаді й Америці переживає тяжку ієрархічну і канонічну кризу, нам треба той документ витягнути на денне світло і надати йому те велике значення, яке він для церкви безперечно має, якщо церква хоче вийти на правильний канонічний шлях.

На цьому місці треба згадати про ще один документ, який також присицаний порохом історії, але який треба конечно з того пороху відібрати, бо він має значення для цілої української церкви, і на американському континенті і в Україні.

Той документ цитований в пастирському посланні арх. Александра від 10 вересня 1919 р., послання, що відіграло дуже відемну роль в справі канонічного розвою Української Православної Церкви в Канаді, поставило її в становище ізольованої від других православних церков і остаточно кинуло її з традиційного канонічного шляху на шлях революційний, який довів до нинішньої кризи. Але відемна роль послання не в тому, що в ньому цитований документ, про який йде мова. Відемна роль послання якраз в тому, що арх. Александер не зрозумів значення документу, що його він цитував, а також в тому, що арх. Александер піддався політичній пресії зі сторони реакційних елементів серед російського і зросійщеного духовенства в своїй церкві, які помімо великих революційних змін в Росії і в Україні, дальше стояли на позиціях реакційного російського монархізму, і не хотіли визнавати існуючого українського народу як особіного хоч кровно спорідненого з великим російським народом.

Ві вказаного послання арх. Александра подасмо те, що має документальне значення для цілої Української Православної Церкви. Послання було в російській мові. Подасмо його в українському перекладі за "Православним Вісником" за

травень, 1925. Читаємо в посланню таке:

“З благословення Всеросійського Собора і святійшого патріярха Тихона є в Малоросії автономна українська Православна Церква, а її Священного Синода предсідателем є після вибору Високо Преосвященійший наш Владика Митрополит Платон.

“Що то значить автономія (пів незалежність) Української Церкви і чим вона різниться від автокефалії (повної незалежності) і чому Українська Церква може бути лише автономною, означено ясно в декларації представителя Всеросійського Собора і Святійшого Патріярха на Всеукраїнським Православним Соборі, Високо Преосвященійшого Владика Митрополита Платона, написаній Їого Високо Преосвященством 22 грудня, 1917 на ім'я Української Церковної Ради”.

Відійдемо на часок від послання, щоб тим способом краще вияснити канонічне значення документу, який цитується в посланню.

В Україні створилась в 1917 р. Українська Церковна Рада, яка стала на становищі автокефалії Української Церкви і ще перед відбуттям Всеукраїнського Православного Собору, який зачався аж 7 січня 1918 р., розіслала розпорядження до священників і парафій на Україні, щоб в часі ектеїї не згадувати московського патріярха. Митр. Платон від імені патріярха Тихона і Всеросійського Собору подав декларацію на ім'я Української Церковної Ради на 22 грудня 1917 р., себто ще перед отворенням Всеукраїнського Православного Собору дав вияснення канонічного відношення Російської Церкви і Московського патріярха до Української Церкви! Подаємо цю декларацію так, як вона подана в посланню арх. Александра за “Прав. Вістником” за травень, 1925.

Декларація митр. Платона як представника патріярха Тихона і Всеросійського Собору.

“Зарядженні Ради (Укр. Церк. Ради) в справі молитов на церковних богослужбових, званих ектеїями, що в них немає нашого Патріярха, є актом явного (ще) до собора зірвання з нашою Російською Церквою. А тим часом я не маю власті признати автокефалії Української Церкви і не можу її признати зі слідуєчих причин:

а) канонічних, бо Українська Церква не має авторитету оснований її через Апостолів, що вони мали, та й бо її нео-

спориме право до автокефалії;

б/ історичних, бо Українська Церква не користувалась ніколи правилами автокефалії;

в/ правничих (законних), бо для признання правничого (законного) права за Українською Церквою на автокефалію треба безумовно виконати наперед многі важкі вимоги церковного законодавства, в тім числі необхідне після умовин хвилі, що її переживаємо, свободне вираження волі всього православного населення українських епархій на се важне питання — тим більше що в часописах (Київск. з 21 грудня 1917 р. ч. 2810) вже й тепер появляються рішучі протести духовенства і вірних навіть в такій безперечно українській епархії, як київська, проти допущення автокефалії Української Церкви. Передчасне і необдумане проголошення автокефалії Української Церкви може після мого переконання визвати й без сумніву визве церковне замішання й навіть велике замішання, або розділ ("раскол"), за що відвічальність перед Богом, перед вселенською Православною Церквою і перед всім російським православним народом має власти і падає цілковито на свідомих винуватків проголошення автокефалії Української Церкви".

Предсказання митр. Платоном замішання в православній церкві сповнилось не тільки щодо церкви на Україні, але й на американському континенті. На Україні відбувся Всеукраїнський Православний Собор в січні 1918 р. (не треба змішувати того собору з Першим Всеукраїнським Собором в Києві 1921 р.), на якому вирішено по лінії декларації митр. Платона, що Українська Церква закріплює за собою повну автономію, але все таки залишається в канонічному зв'язку з Російською Православною Церквою і визнає московського патріарха. На такому становищі стали всі єпископи на Україні, які здебільшого були російської народності, або були поросійщені українці. Але прихильники автокефалії Української Церкви, як це вже знаємо з історії церкви в Україні, на Першому Соборі в Києві в 1921 р. оголосили автокефалію, не зважаючи на протести єпископів, і поставили нових єпископів шляхом соборної висвяти, чим викликали не тільки замішання але й остаточний розкол в церкві.

Так було в Україні. А в Канаді й США стався подібний процес. До того процесу (розвою) в великій мірі причинилось вище згадане послання арх. Александра, в якому він допустився непростимого прогріху. Під пресією реакційних монархістичних і русотяпських елементів в Російській Церкві в Амери-

ці і Канаді арх. Александер, замість скріпити діло відновлення в Канаді й Америці Української Православної Церкви на традиційних канонічних засадах, — діло, якому він разом з митр. Платоном дав своє визнання і благословіння, — в посланню дозволив собі висловити ось таку нісенітницю:

“Розуміється кождий з нас вірних синів св. Руси мислив, мислить і інакше мислити не може, що Українці — то не є осібний нарід, нація, а лише одна з російських політичних партій”.

Повищу нісенітницю арх. Александер висказав зараз по ось такому виясненню свого розуміння декларації митр. Платона в справі автономії Української Церкви на Україні:

“Кождий, що прочитав сю річ уважно, догляне, що немає нічого страшного в заснованню автономної Української Православної Церкви і раз та автономія признана, одобрена, узаконнена Всеросійським Собором і Святійшим Патріархом, мивірні діти Російської Православної Церкви є обов'язані тому рішенню Висшої Церковної Власти повинуватися. Ту не може бути місця на ніякі спори і ніяку полеміку”.

Повища заява арх. Александра знов підчеркує канонічну законність надання автономії Українській Православній Церкві в Україні. Та заява могла тільки викликати велике вдоволення серед українців Канади і США, але її цілком забуто в розгарі полеміки, яка вив'язалась з приводу його глупої додаткової і нікому непотрібної, а дотого історично неправдивої заяви, що “українці — то не осібний нарід, нація, а лише одна з російських політичних партій”.

Водночас арх. Александер закидав українцям в Канаді, що вони “зачали організацію українських парохій, але не межі уніятами, а межі нашими православними”, що вони старались розбивати Російську Православну Церкву, витискаючи з парохій тої церкви православних священників, які признавали юрисдикцію Російської місії, і натомість настановляли своїх.

Ці закиди арх. Александра не були основані на фактах, тільки на доносах деяких йому підданих священників, як Боричевський, Крегель і Шовганюк. Послідній приєднався був до Української Православної Церкви в 1918 р., але незабаром від неї відійшов і став її завзятим противником.

Основателі і провід Української Православної Церкви в Канаді не старались навіть відповідати офіційно арх. Але-

ксандру на закиди виписані в його посланню. До Канади в той час приїхав був др. Лазар Герман, по національності румун, який священодійствував колись в буковинських і бесарабських православних парафіях між українцями і несогірше засвоїв собі українську мову. Він виемігрував до США, де став священником в російській місії. Через деякі непорозуміння він від місії відійшов і злучився з єпископом Стефаном, якого висвятили єпископи російської місії для праці між уніятськими українцями з Закарпатської України, які звали себе "карпаторосами". Єп. Стефан не зміг зорганізувати собі між ними самовистарчальної дієцезії і промишляв тим, що висвячував кого попало в православні священники за певну винагороду. Та й з того не було для нього великої потіхи і він вернув назад до унії, зрезигнувавши з титулу єпископа.

Др. Герман скомунікувався з управою Українського Православного Брацтва в Канаді і порадив її членам нав'язати канонічний зв'язок з митр. Германосом, який приїхав був до Америки в справі збирання фонду між американськими сирійцями на цілі їх церкви в Сирії, а потім рішив лишитись в Америці, де зорганізував окрему сирійську дієцезію, незалежну від Російської Церкви, якій підлягав другий сирійський єпископ. За посередництвом дра. Германа до Канади приїхав митр. Германос, взяв участь в другому соборі УГПЦеркви і згодився обняти над нею тимчасовий канонічний покров аж до вибору і висвячення першого українського єпископа.

Митр. Германос мав юрисдикцію над церквою в Канаді до Четвертого Собору, який відбувся в Йорктоні в липні 1924 р. і на якому церква піддалась під юрисдикцію арх. Теодоровича. В Америці українські православні священники, які в 1919 р. визнали себе в складі священників церкви в Канаді, вибрали в 1922 р. свого окремого адміністратора в особі о. дра Копачука, який також був під юрисдикцією митр. Германоса, а при кінці 1923 р. спроводили з Києва арх. Теодоровича, і він став їх першим українським єпископом.

Цілий час, як церква була під юрисдикцією митр. Германоса, вона стояла під номінальним покровом антиохійського патріарха і вважала себе через митр. Германоса і антиохійського патріарха в канонічному зв'язку з вселенською православною церквою. З прийняттям арх. Теодоровича як свого єпископа і в наслідку канонічного зв'язку з УАПЦ в Україні та з ви-

знанням канонічності соборної висвяти єпископів УАПЦ — церква в Канаді й Америці стала на новий шлях розвою, на революційний шлях, що не визнавав для церкви обов'язковими старих загально принятих церковних канонів. Зачався другий період церкви, революційний період, який і самий арх. Теодорович і консисторія в Канаді визнали неканонічним. Та революційна і з погляду вселенської православної церкви неканонічна фаза якраз тепер кінчається. Так арх. Теодорович як і консисторія в Канаді стараються перейти з неканонічної фази церкви в канонічну, стараються, іншими словами, затерти і пустити в непам'ять цілий період церкви від 1924 р. до тепер.

Для такого переходу з неканонічного в канонічне становище і арх. Теодорович і консисторія в Канаді нав'язали зв'язки з українськими єпископами на еміграції в Європі. Ті єпископи зачисляють себе до складу єпископів церкви, яка носить ту саму назву, що й церква, до якої належав арх. Теодорович, себто назву "Українська Автокефальна Православна Церква". Але між теперішньою УАПЦ, а УАПЦ, до ієрархії якої належить арх. Теодорович, тільки назва спільна. Бо на долю теперішньої УАПЦ на еміграції в Європі випала незavidна роль — заявити перед цілим світом, що перша УАПЦ, до якої належав арх. Теодорович, не є канонічна, бо її ієрархія не канонічна, не поставлена по правилах вселенської православної церкви. Так отже завдяки іронії історії перша УАПЦ зістала осуджена другою УАПЦ як неканонічна православна церква. Сталось таке, що і староканонічна Російська Православна Церква і Українська Автокефальна Православна Церква (другої формації) осудили першу Українську Автокефальну Православну Церкву, яка зорганізувалась на першій соборі в Києві 1921 р., як неканонічну. Важне також, що УАПЦ на еміграції в Європі так вирішила в наслідку кроків зроблених арх. Теодоровичем і консисторією в Канаді для нав'язання з нею канонічних зв'язків.

Так отже перший результат тих кроків — це засуд собором єпископів УАПЦ на еміграції, що арх. Теодорович не є канонічний православний єпископ і що висвячені ним священники не є канонічні православні священники.

З тим рішенням погодилась консисторія в Канаді. Проти нього запротестував арх. Теодорович, хоч в кореспонденції з тими єпископами він дав їм право таке рішення винести.

Без огляду на це, чи те рішення прийняте згодою чи про-

тестом, залишається факт, що провід церкви в Канаді й Америці самий довів до того, що ієрархія церкви, і тим самим і сама церква, дістали засуд як неканонічні. Консисторія в Канаді, погодившись на той засуд, дістає від тої ж УАПЦ свого нового єпископа в особі еп. Мстислава. Але чи це розумний вихід з теперішньої ситуації? Чи цей крок не має жодних закидів з канонічного боку, коли взяти під розвагу факт, що всі єпископи УАПЦ засуджені патріаршим судом також як неканонічні і що той засуд прийнятий як правильний другими православними церквами?

Запрошення нового єпископа, якому другі православні церкви закидають неканонічність, є очевидним запрошенням до нової боротьби за канонічність церкви, запрошенням до нових закидів проти канонічності церкви. Чи розумний і чи потрібний такий крок, головню коли візьмемо під увагу документ, який ми назвали хартією Української Православної Церкви в Канаді й Америці, документ від 16 і 17 липня 1919 р., яким та церква дістала своє канонічне визнання і який зазначає головні основи її устрою?

Хто уважно перечитав і застановився над тим документом, той вже знайшов належну відповідь на повищі питання. Але кому ще тяжко таку відповідь найти, такому пригадаємо недавні важні події, які сталися на рідних землях в зв'язку з скасуванням унії і поворотом українців уніятів до православної церкви.

V

“Собор повороту до віри батьків”

Під таким наголовком в “Єпархіальному Вістнику” у Львові (Ч. 2-3, 1946) поміщена доповідь Сергія Хруцького про греко-католицький собор, який відбувся у Львові в дні 8-10 березня 1946 р. На тому соборі скасовано унію з Римом, заведену унійним собором в Берестю Литовським 1596 р. Про самий собор був поданий обширний репортаж в тих українських газетах в Канаді й США, які з прихильністю поставились до акту собору. Ті газети, що поставились до акту собору неприхильно, обмежились до коротких звідомлень, в яких навіть самий факт відбуття собору був підданий сумнівам. “Вістник” як орган УГПЦеркви в Канаді, поставився до львівського собору дуже зневажливо, а адміністратор УГПЦеркви в Канаді протестував разом з католиками проти акту львівського собору як акту “насильства” над українськими греко-католиками, а не як свідомого акту зриву унії, бо ж унія безсумнівно була актом насильства Польщі над Україною.

Стаття Сергія Хруцького дуже яскраво характеризує ту незвичайну подію — поворот до віри батьків українців в західних областях — і дуже вміло передає перебіг нарад собору. Він же ж був секретарем ініціативної групи по з'єднанню з православною церквою і тому він добре обізнаний з цілою справою. Тому уважаємо за найкраще ознакомити українців в Канаді й Америці з статтею Сергія Хруцького, подаючи з неї обширні витяги. Читаємо в ній:

“Цей історичний Собор — поворот до віри батьків — відбувся у Львові, в дні 8-10 березня 1946 р. Рівно 350 літ перед тим на унійному Соборі в Берестю Литовським 1596 р. заведено унію з Римом, і відтоді роздерто надвое психіку українського народу, а в його життя внесено фермент постійної

ворожнечі та боротьби. Собор 1596 року — це Собор роздертя і ворожнечі, а Собор 1946 року — Собор єднання і братерської любові. Відмінні ці Собори і такі протилежні, як небо і земля, як світ і тьма, як добро і зло...

“Собор у Бересті 1596 р. зібрався в момент найбільшої могутності шляхетської Польщі і, навпаки, найбільшої слабості України... Для православної віри не було місця в Польщі кінця 16-го віку. А це тим більше, що ієзуїти — ця ударна гвардія католицизму — перейшовши до наступу, після протестантської катастрофи, — зуміли запалити польське громадянство релігійним фанатизмом і нетерпимістю.

“По другому боці, для українсько-православного суспільства, цей період був моментом великого політичного, релігійного і культурного упадку. Це був час, коли Люблинська унія з 1569 р. донишувала остатки політичної незалежності, коли, позбавлена підтримки своєї світської влади, Православна Церква швидко падала і розкладалась, коли, врешті, серед української провідної верстви надзвичайно ширилась культурна денационалізація....

“Нинішній Львівський Собор 1946 р. відбувся в епохальній ері. Знов, як і 350 літ тому, збирався похід на Москву. І саме в той час вийшов у Рим новий Служебник для слов'ян. Цей Служебник наче б був виданий у самій Москві, так'абсолютно нічим не ризниється він від православного. А найцікавіше те, що цей Служебник касує одну з найбільших догматичних різниць між католицизмом і православ'єм — “*Filioque*” (“і Сина”). Без ухвали Собору і без папської енуціяції “екс катедра” — простим потягненням пера, — перестало існувати славетне і непереборне для справи єднання католиків і православних “філіокве” (“і Сина”). Римський папа гадав, що це облегчить йому гріумф над Православною Східною Церквою. Але Провидіння Боже хотіло, щоб сталося саме навпаки. Похід на Москву не вдався. Великий Радянський Союз вийшов повним переможцем з гігантської, найбільшої у світі боротьби та вкрився невмиручою славою. А з ним заодно і Україна досягнула те, що навіть не снилось і найбільшим українським націоналістам. Повстала Соборна Радянська Україна. Зі Східною Україною злучились Західні українські землі, що 600 літ були від неї відірвані, злучилось і Закарпаття після 1000 літ. Тільки подумати — 1000 літ!

“Пам'ятаєте, як тільки повстала Польща, від православних українців відібрали понад 500 церков! Більшу частину з них при тому пересвятили на латинські костели. Що з того, що це був явний гріх, звичайна крадіж і грабунок? Ватикан

не звертав уваги на такі “дрібниці”. Скажете: це ж робив не Ватикан, а польське духовенство. Але воно-римо-католицьке. А далі, коли у римській Церкві проголошено диктатуру і непомилність папи, то наслідком цього мусить бути і те, що за все, що діє римо-католицька Церква, відповідальність несе її зверхник. Хіба міг би виправдуватись, наприклад, Гітлер, що він не винен за винищення євреїв, тим, що це переводило гестапо? Проти захвату поляками-латинниками українських православних святинь, які колись були греко-католицькими, перше запротестувало товариство Ап. Павла, станова організація уніатського духовенства, головно, завдяки ініціативі свого голови, покійного о. Володимира Садовського, відомого зі своїх симпатій до православ'я. Але ієрархія греко-католицької Церкви ще мовчала. Проте, це була перша подія, яка кинула зерно критицизму супроти Риму серед нашого духовенства. І наче на те, щоб ніколи не затерлось це враження від захвату церков, 150 забраних від українців святинь стояли позамикані, віддані на поталу руйницької сили часу. І довго, цілих 20 літ стояли вони занедбані, з повибиваними вікнами, як сліпі, почорнілі, з підірваними дахами.

“Напередодні світової війни всі замкнені церкви протягом одного місяця були знесені з лиця землі. Папа благословив це діло, бо за два мільйони золотих відступив польському урядові своє ніби право власності на ті церкви.... З греко-католицькою Церквою вже не рахувались вона була обречена на загибель. Творилась нова унія “всходні обжондек”, що підлягала латинським біскупам. Місію “нести віру Христову на Схід” від нас відібрали... Творенням унії “всходні обжондек” Рим явно завдав нам тяжкої образи і тим психічно сам підготував нас до відходу від нього. Але незабаром для тієї унії з'явився конкурент в її праці. Це був “КОП” (Корпус Охорони Погряничча). Ви пригадуєте, що робилось на Волині, як масово в прикордонній полосі переписували метрики. А в Галичині, на відміну, почалась ““шляхенька” акція. Словом, історія повторювалась. Провидіння хотіло подати нам ту показову лекцію історії, щоб пригадати нам, “чиїх батьків ми діти”... Одночасно, щоб могли ми критично перевірити, якими шляхами ми зможемо зреалізувати ідею поєднання Церков, Господь милосердний поставив нас свідками того великого руху, що відбувся в Європі незадовго перед другою світовою війною. У Норвегії відбувся з'їзд представників православної, англіканської і протестантської Церков. Радили над теоретичним взаємним наближенням до себе всіх християнських Церков, підкреслювали все те, що нас наближує, об'єднує;

усували те, що роз'єднує. А в Швейцарії радили над практичним об'єднанням християн, над справою взаємної допомоги. Один Рим стояв осторонь цього унійного, правдиво християнського руху. Він, гордий диктатор, чекає, що всі йому покоряться... І Рим і на цей раз відштовхнув від себе всі новітні унійні течії, як колись відштовхнув греків, протестантів, англіканців. Рим може лише розбивати і ніколи єднати. Так було, так є і так завжди буде, доки Рим не змінить своєї позиції та не задоволиться тим, чим був задоволений у первісній Церкві — першенством по честі та й то з земського, а не з Божеського мотиву — з уваги на позицію самого Риму, як столиці тодішнього світу. Бо з церковно-релігійного погляду найсвятішим місцем на світі був і назавжди буде Іерусалим.

“Дві показові лекції історії, що їх влаштувало Боже Провидіння, не пройшли без наслідків. Ми їх лише не помічаємо, бо ж це все те, чого не можна зважити, а, проте, має основне значення. Напевно, наступив деякий здвиг в настроях і наставленні більшості наших греко-католицьких священників, як не зовсім свідомий, то підсвідомий. В першу чергу, найбільш одарений, “муж Провидіння” — о. Др. Гавриїл Костельник. А покійний митрополит Шептицький крок за кроком наближався до Православ'я. І дійшов до того що дозволив в шевченківські дні 1943 р. українським православним священикам відправити парастас за Шевченка в греко-католицькій церкві Преображення у Львові. Це вже було “навечеріє” Львівського Собору 1946 р.

“Так виглядала підготовка Собору з волі самого Провидіння Божого. А з волі людей повстала “Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької Церкви з Православною” і повела свою підготовчу акцію, головню, усним словом та частинно на письмі-публікацією о. Дра. Костельника: “Ап. Павло і римські папи, або догматичні підстави папства”. Декому здавалось, що цю підготовчу працю можна було б продовжувати і довше, але були поважні причини, чому не можна було зволікати зі скликанням Собору; про ті причини говорив на Соборі Преосвящ. Антоній (Пельвецький) у своєму звіті з діяльності “Ініціативної групи” (дивись про те в книжці “Діяння Собору”).

“Собор повороту до віри батьків відбувся в кафедральній церкві св. Юра з участю 216 делегатів-священників і 19 світських членів Собору. Була п'ятниця першого тижня Великого посту... Стояла гарна погода, а дзвони дзвонили зраня і під вечір (як і в усі три дні Собору). Дзвонили, щоб сповістити вірних у Львові про надзвичайну подію, якою є Собор поворо-

ту до віри батьків. Задзвонив “Кирило” в Ставропігійській церкві, що найдовше боролась за православну віру; задзвонили і всі львівські дзвони, де лише вони були по церквах. І, в гармонії з тим, в серцях-делегатів дзвеніли радощі і вітха, що, врешті, з волі Провидіння, весь наш народ об’єднався не тільки територіально-політично, але і церковно-релігійно. Наш любий Юр і сам по собі захоплює глядача своєю архітектурною красою. А в дні Собору він по-святочному прибрався так, як ніколи в своїй історії. Вся долівка Юра була встелена гарними різнобарвними килимами. Посередині просторої, маєстатичної церкви симетричними рядами стояли крісла для оо. делегатів Собору. Між крилошанськими лавками стояв стіл, застелений зеленим сукном, для Президії; за ним три стилеві фотелі. Головою Президії був о. д-р Костельник; членами Президії: еп. Антоній (Пельвецький) і еп. Михаїл (Мельник).

“Собор почався молебном про “пришествіє Св. Духа”, як це було і на вселенських Соборах. Співали самі оо. делегати, співали гарно, дуже гарно, співали всі, співали з чуттям. І цей могутній спів, ці ремінісценції з історії Церкви, ці молитовні слова і мелодії ще більш поглиблювали душевний настрій членів Собору. І впали перші слова. Говорив президент Собору, голова “Ініціативної групи”, всім давно і добре відомий о. д-р Костельник, вступне слово. Яке незвичайне і глибоке! Про епохальний зворот не лише в нашій історії, в історії нашого народу, але і в житті цілого людства. Що п’ятсот літ переживає людство нові зворотні релігійні моменти в своєму житті. Так було і в Старому і Новому Завіті. І наші дні — це такий же зворотний момент.

“Це була дивна прелюдія до дальшої симфонії думок, важких слів, історичних постанов. Навіть формально-організаційний звіт про діяльність “Ініціативної групи”, що його виголошує Преосвящ. Антоній (Пельвецький), містить у собі не одну цікаву думку. Підчас цього реферату до церкви входить делегація Московської Патріархії: Преосвященний Макарій, єпископ Львівський і Тернопільський, Священно-архимандрит Почаївської Лаври, холмшак родом, довголітній професор Київської Духовної Академії, цієї преемниці Братської Могиллянської Академії. І другий гість — теж незвичайний, Преосвященний Нестор, єпископ Ужгородський і Мукачівський, з того Закарпаття, що 1000-літ було відірване від Києва. А ось і гість із Києва, репрезентант Київської Митрополії, о. мітрат Константин Ружицький, волиняк родом. В особах цих високих гостей Собору, здавалось наче всі українські землі: Київ-

щина, Волинь, Холмщина, Закарпаття, прибули на велике свято Галицької землі. О. д-р Костельник представив Соборові і привітав достойних гостей, і вони до кінця засідання вже не опускали своїх місць, з увагою прислухуючись доповідям і дебатам. Найсильніша, найглибша доповідь о. Д-ра Костельника, — що має такий знаменний заголовок: “На великий шлях”. Неможливо передати її зміст, її треба самому перечитати і не лише перечитати, але й простудіювати, продумати, зробити її думки своїми думками. Тоді прийде визволення, тоді відкриються очі на світ.

“Наступний промовець, заслужений о. декан Маринович, говорив про історичний похід західно-латинської Церкви на східну, Православну. Чейже слід було, щоб на Соборі зроблено і звітний рахунок унії, щоб перед очима оо. делегатів пройшла вся наша національно-церковна трагедія.

“Здається, справа повороту до віри батьків була насвітлена всебічно. Проте, на трибуні змінюються одинадцять промовців і все докинуть до справи ще якусь деталь, думку, нюанс. А може виладовують душу, бо хочеться говорити: чейже нині важка, переломова хвилина в нашому національно-церковному житті. Був ще один промовець, що говорив з віддалі простору і часу. Селянин з села Сетихова, Львівського району, 83-літний Михайло Гапа прислав Собору старовинний хрест, що зберігався в його родині як пам’ятка давнього православія. Як Симеон Богоприємець, дочекався старий Михайло Гапа повороту до прадідівської віри.

“Хор промовців, що виступали на Соборі, був однодушний. Один лише делегат дещо відрізнився від інших. Признаючи потребу і необхідність повороту до віри батьків, він, керуючись засадою обережності і з огляду на важливість справи, пропонував її рішення відкласти на дальший час. Цю пропозицію, після закінчення дискусії, голова Собору о. д-р Костельник піддав під голосування. Оо. делегати масовим піднесенням рук признали, що вважають справу остільки дозрілою, щоб і зараз же проголосувати. Тоді о. д-р Костельник прочитав проект ухвали Собору: 1/ анулювати постанови Берестейської унії з 1596 р.; 2/ відірватись від римської (папської) Церкви; 3/ повернутись до прадідівської св. православної віри та 4/ возз’єднатися зі всеруською Православною Церквою в Радянському Союзі.

“Зараз наступить голосування. Всі відчувають величність хвилини. А може найбільше о. д-р Костельник, бо ж це кульмінаційний пункт його життя та діяльності на славу Христа і добро українського народу. З великим зворушенням, дещо

притишеним голосом він, в тон своєму вступному слову, підкреслює епохальність ухвали, яка має зараз застати, та її творчу майбутність, а далі з глибоким переконанням говорить, що "хіба тільки перший апостольський Собор мав такі директиви свише, як наш, а день 8 березня буде вікопам'ятним в історії нашого народу". Відбувається голосування. Ліс піднесених рук і ентузіастичні оклики "Слава".

"Ще один заключний акорд. О. д-р Костельник представляє оо. делегатам Собору, які від тієї хвилини стали православними священиками, двох нових православних владик, Преосвященного Антонія, єпископа Станиславського, і Преосвященного Михайла, єпископа Самбірсько-Дрогобицького. Їх висвятили ще 24 і 25 лютого 1946 року в Києві, у Володимирському Соборі, щоб нові православні єпархії відразу мали своїх ієрархів. Собор привітав нових владик співом "Многая літа". Довершено велике, вікопам'ятне діло; можна кінчати. Собор закінчив свій перший історичний день молитвою "Достойно єсть". Була год. 16.30.

Другий день Собору присвячений всім тим чинностям, які були консеквенцією історичної ухвали з 8 березня.

"Зранку правилась Служба Божя всіма 4-ма єпископами: Макарієм, Нестором, Антонієм і Михайлом, за якою настало індивідуальне церковне возз'єднання з Православною Церквою оо. делегатів Собору. По закінченню Літургії всі єпископи соборно, з участю численного духовенства, відправляли урочисту панахиду за покійного великого митрополита Андрея Шептицького, цього предтечі Православ'я. В цьому церковному чині молитовно і містично возз'єднувались греко-католицька Церква з Православною.

"Після церковних відправ відбулось друге ділове засідання Собору. Собор постановив вислати петицію до Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі Алексія про прийняття греко-католицької Церкви в молитовне і канонічне єднання з Православною Церквою; вислати меморіал до Голови Президії Верховної Ради УРСР Гречухи, Михайла Сергійовича, а також надіслати телеграми про історичну ухвалу 8 березня: до вселенського Царгородського Патріарха Максимоса, до Патріарха Московського і всієї Русі Алексія, до Екзарха всієї України Іоанна і до представників державної влади: до Генераліссімуса І. В. Сталіна та до Голови Раднаркому УРСР М. С. Хрушова. Рішено також звернутись до духовенства і вірних греко-католицької Церкви з окремим закликом приєднуватись до віри наших предків".

З доповіді єп. Антонія (Пельвецького), виголошеної на

Соборі, довідуємось, що до Собору перейшли на православ'є 986 греко-католицьких священиків, а не перейшло ще 281 священиків. На основі недавніх інформацій більшість із тих 281 священиків перейшла вже на православ'є, так що при греко-католицькій Церкві, яка ще існує в західних областях, лишилось розмірно мале число священиків.

Даймо знов слово Сергію Хруському:

“Після того о. д-р Костельник виголосив доповідь про догматичні та дисциплінарні зміни, які викликає приєднання до Православної Церкви. І цим закінчилась ділова частина Собору.

“А після цього настали церковні торжества. Відбувається акт прийняття вже цілої греко-католицької Церкви в канонічне єднання з Православною Церквою. До церкви входить Екзарх України, митрополит Київський і Галицький Іоанн. Собор зустрічає його стоячи, а о. д-р Костельник, привітавши Екзарха України короткими, але зворушливими словами, передає в його руки всі ті уповноваження, якими його дотепер було наділено. Екзарх у відповідь говорить про радість Патріарха Алексія, а також почившого Патріарха Сергія і всієї Православної Церкви з того, що греко-католицька Церква об'єдналась з Православною Матірньою Церквою. Далі Екзарх підкреслив один цікавий момент. “У дні, коли в грудні 1945 р. всі три основники “Ініціативної групи” були на богослуженні в Володимирському Соборі в Києві, читались в Євангелії слова: “возлюби Господа Бога Твого всім серцем твоїм, і всею душею твоєю, і всею кріпостю твоєю, і всім помышленням твоїм і ближнього твого, як самого себе” (Луки X, 27). Не було це випадком, що читалося саме таке євангеліє, бо для віруючої людини нема нічого випадкового: віруюча людина у всьому добачує Провидіння Боже. Цими словами Христос призвав нас і вас до взаємної любові, до єднання. У своїй Первосвященничій молитві Ісус Христос не про що інше молився, як про єдність між християнами. У цьому єднанні ціль і вінець християнства. І всяке зростання, злиття частин людства в єдине тіло Христове, св. Василій Великий називає воскресінням. Тому теперішнє возз'єднання ваше є вашим воскресінням.” І кінчив своє слово Екзарх побажанням, щоб ця любов ніколи не покидала оо. делегатів Собору і щоб вона спонукала їх до постійного і тривкого перебування в єдності з Православною Церквою.

“Після того Екзарх підійшов до президіального столу разом зі всіма єпископами і, стоячи, прочитав грамоту патріарха

Алексія, якою Православна Церква приймає до себе б. греко-католицьку Церкву. Зворушливий текст цієї грамоти, і найкраще познайомитись з нею в оригіналі. Цю грамоту в Українським перекладі вдруге прочитав єпископ Макарій. А після того на трибуну вийшов о. К. Ружицький, який виголосив доповідь про історію відносин між Римом та Всеруською Православною Церквою. Після о. Ружицького взяв слово Преосвященний Нестор з Закарпаття і прегарною українською мовою, відчуючи високий душевний настрій оо. делегатів, висловив побажання, щоб вогнем негасимим горів у них настрій Соборних днів і ніколи не буденів.

“Многоліттям Патріархові, Екзархові, всім присутнім Єпископам і членам Собору закінчився цей урочистий акт прийняття греко-католицької Церкви в лоно Православної Церкви.

“Після того лишилось тільки відсвяткування “торжества Православія”. Бо день 10 березня саме був т. зв. неділею “торжества Православія”. На цей раз не можна було знайти кращої назви для цієї неділі 10. III. 1946 р., бо тепер справді скромне, смиренне православ'є святкувало свій триумф над гордим Римом.

“В навечері цієї неділі “торжества Православія” Екзарх з Єпископами соборно відслужив всенічну пс православному звичаю і обряду. Юр вперше бачив у себе таку величну відправу.

“А на другий день служилась св. Літургія зі всією урочистістю, на яку лише може спромогтись церковно-богослужбовий устав. І тут до того, що знає Православна Церква, долучила від себе б греко-католицька Церква і своєї специфічні церемонії, а саме: перед Службою Божою та після неї Екзарха вели до церкви та відводили всі священники у світлих ризах цілою процесією, з хоругвами та образами, під звуки дзвонів. І Екзарх, за місцевим звичаєм, з балкону архієпископської палати подав благословення віруючим, що зібрались на подвір'ю св. Юра. Служба Божа в цей день правилась при всеріть переповненій церкві. Співало два хори: один свій, святоюрський, а другий (головний) зі старої православної церкви з Францішканської вулиці... За цією небувалою Службою Божою було аж три архипастирські слова. Говорив єпископ Михайл Дрогобицький, єпископ Макарій Львівський і, врешті, Екзарх України, митрополит Іоанн. А найбільшою притягаючою силою цієї Служби Божої був образ Божої Матері, що його подарив Львову св. Київ. Не мала нічого кращого у себе Києво-Печерська Лавра, немає кращого образу на цілій Україні. І, хто знає, чи в цілому світі є ікона краща від тієї, Києво-Печер-

ської? Господь хотів, щоб вона у себе вдома стояла непомічена, в олтарі над жертівником, поки її не побачив о. доктор Костельник і не випросив у Екзарха, як дарунок для Львова після Собору. І Екзарх додержав слова; літаком привезли цю святую ікону. Цей образ перед початком Служби Божої з владичої палати до церкви св. Юра внесли на своїх руках Преосвященний Макарій і Преосвященний Нестор, в їх особах наче б вся Україна віддавала св. Юрові найцінніший свій скарб. І саме тому образ Богоматері весь час Служби Божої стояв на найпочеснішому місці в храмі св. Юра, на владичому троні. А по Службі Божій, перед молебном, перші, по віках перерви, наші православні Галицькі владыки Антоній і Михаїл занесли ікону до бічного олтаря, де її умістили побіч образу Теробельської Божої Матері, і там вона стоїть понині, захоплюючи вірних своєю незрівняною, просто чудесною красою. На молебні о. д-р Костельник говорив про цей образ чудесний, чудодійний, незрівняний; що його малювала якась надзвичайно побожна людина, що перед ним молився гетьман Богдан Хмельницький, вирушаючи в похід за волю України і віру православному. Колись на Хортиці Запорізької Січі стояла церковця Покрова Божої Матері. Нині Мати Божа бере під свій святий покров Галицьку православну Церкву, і це саме у той вікопам'ятний день 10 березня, день Собору.

“Рештку цього дня провели делегати на спільний трапезі в товаристві Екзарха, всіх єпископів, в теплій, сердечній атмосфері, яку витворила історична подія, що носить назву: “Собор повороту до віри батьків”.

Цінні інформації про Львівський собор, в яких глибше аналізовані причини, що довели до собору, і подані деякі завваги про становище православної церкви на Україні, можна знайти в інформаційній статті о. д-ра Костельника п. н. “Причини ліквідації церковної унії з Римом на західно-українських землях”, яка була друкована в кількох українських часонисах в Канаді й США. По думці о. д-ра Костельника головна причина була ось така:

“За Австрії Львівський греко-католицький митрополит мав юрисдикцію над уніатами українцями в цілій Австрії... А в католицькій Польщі, де була найбільша уніатська Церква на цілому світі, юрисдикцію трьох галицьких уніатських єпископів обмежено на австрійські кордони Галичини. Всі уніати, що були поза тими межами в Польщі, мусіли належати під юрисдикцію польських єпископів. Такий стан затвердив і Конкордат Польщі з Ватиканом (з 1925 року)... Поляки не допустили

покійного д-ра Й. Боцяна, якого митрополит Шептицький ще під час першої світової війни висвятив на Луцького єпископа, щоб він замешкав у Луцьку. Згодом поляки стали творити нову унію, т. зв. "всходні обжондек", яку підчинили польським біскупам, і віддали під її юрисдикцію всю територію поза Галичиною. До тієї нової унії стали зголошуватися ченці з усяких католицьких чернечих чинів, виховували кандидатів на священників, душпастирювали і улаштовували унійні з'їзди. Це вони мали намернути на католицизм усіх православних в Польщі і, як тільки нагода надасться, всю Україну, а навіть всю Русь...

"Не було такого уніата, якого б не боліло те польськоримське, мачушине, ставлення до нашої старої уніатської Церкви. Це ж був засуд смерті на нашу греко-католицьку Церкву. Полякам і Ватикану йшло про те, щоб витворити й утвердити новий тип церковної унії, який був би корисний для їх цілей. Наша греко-католицька Церква була окремою Церквою в римсько-католицькій Церкві, наче держава в державі. Вона мала свою ієрархію; тому й могла національно відродитися та протиставитися повній латинізації, щоб не злитися з поляками. І ось поляки придумали нову форму унії, яка вже не буде окремою Церквою, бо не буде мати своєї ієрархії, а буде тільки "всходнім обжондек". Священники тієї нової унії мали з Рима право біритуалізму, тобто право відправляти богослуження то в латинському обряді, то в східному. Так вони зводили обряд ніби на "марницю", добре знаючи, що в світі латинської гегемонії вдержиться тільки латинський обряд, а східний обряд зійде нінащо...

"Тип "всходнього обжондку" поляки, в недалекій майбутності (після смерті тодішніх наших єпископів), були б перекинули й на Галичину, і вже був би кінець нашої Церкви, яка була сіллю в оці поляків, бо наша Церква була те єдине, що нам у Польщі ще залишилось як наше, українське".

Як другу важну причину, що довела до скасування унії, о. д-р Костельник подає посилений латинізаційний курс, про який він так говорить:

"Протилежні духові напрями, латинофільство і грекофільство, які завжди покутували в уніатській Церкві, під час другої Польщі дійшли до найбільшого напруження. Грекофіли виходили від патріотичної засади: щоб зберегти наш український народ перед наступом Польщі, треба нам у церкві (в обряді) якнайбільш віддалюватись від поляків, а зближуватись до православних наших братів. Латинофіли виходили від фанатичних претензій римської Церкви, що нема спасіння ні на землі, ні на

небі, як тільки в римській Церкві. Вони насамперед хотіли зробити наш народ “дійсно католицьким” і аж так спасати його. На чолі того руху стояв станіславський єпископ Григорій Хомишин і Василяни... Рим вихваляв єпископа Хомишина, як “апостольського мужа”, а митрополит Шептицький, тому що він приставав до грекофілів, не мав довір'я в Римі, і раз-у-раз ішли поголоски, що його усунуть.

“Коли батьків твоїх несправедливо гудять, то в тебе відзивається ще більша любов до батьків. Так було і з нами, грекофілами чи “восточниками”. У нас ще більше відзивалася любов до православ'я і шораз краше ми освідомлювали собі, що для нашої Церкви єдиний рятунок-поворот до православ'я. І якби це було можливо за другої Польщі, то вже тоді ми відірвалися б від Риму”.

Накинення целібату для греко-католицьких священників — це була третя причина, що прискорила Львівський собор. Про це о. д-р Костельник так пише:

“Рим накинув був нашій Церкві загальний целібат духовенства, тому що наш жонатий клир, “тоже католицький”, був злим прикладом для безженного римського клира. Єпископ Хомишин, фанатик целібату, вже від 1920 р. відмовився висвячувати на священників жонатих кандидатів. Перемиський і Львівський владика завели цю практику в своїх дієцезіях від 1925 р. Митрополит Шептицький дещо крутив, вводив різні “митарства” для жонатих кандидатів на священників, але й це викликало роздратування в кругах духовенства.

“Целібату не хотіло ні духовенство, ні народ — то з моральних, то з національних причин... На меморіал духовенства, де було понад 900 підписів, легалізованих у нотаря, Рим відповів... що тільки кількох “вітрогонів” противиться целібатові, тій спасенній практиці римської Церкви...”

Згадує також о. д-р Костельник про закриття поляками на Холмщині, Підляшші і Волині церков, які колись були уніатські, як додаткову причину ліквідації унії. Про це він так пише:

“Таких закритих церков мало бути около 1,400. Одні з тих церков поляки перемінили на свої костели, інші розібрали, переважна їх кількість залишилася закритими. При відбиранні церков деколи доходило до трагічних сцен, бо вірні ставили опір. І так це товклося аж до кінця існування другої Польщі. Галицькі уніати боліли від того, що поляки надуживали титулу унії для нищення українського народу. А Рим не тільки мовчав, але й патрунував цьому польському шовінізмові. Вкінці польський уряд “купив” від папи Пія XI поуніатські церкви за 2,000,000 зл. (бо ніби папа був власником усього майна като-

лицької Церкви в Польщі). Авторитет Риму через це до решти упав у нашому народі!"

Обставини, серед яких можна було галицьким уніатам зліквідувати унію, схарактеризовані ось так о. д-ом Костельником:

"В 1944 р. переможна Червона Армія визволила нас від загарбників німців і всі українські землі знайшлися об'єднані. Настали великі можливості для розвивання життя українського народу. На жаль, наші тодішні єпископи не зорієнтувалися у політичній ситуації, щоб використати ті великі можливості. Навпаки, як стало відомо з оголошення прокуратури УРСР, вони займалися антирадянською роботою, за що були ув'язнені і віддані до суду. Наша греко-католицька Церква опинилася без ієрархії. Що ж було нам, грекофілам, робити? Церкву можна було рятувати тільки шляхом відчищення "уніатської атмосфери" від немудрої адорації Заходу, яка і в політиці завжди затуманювала уніатів. А це сходилося з мрією батьківської православної Церкви".

Про цю "немудру адорацію заходу" він таке говорить:

"Перегляньте історію, а переконаєтеся, що уніати у війні Польщі чи німців з Росією або з козащиною завжди тримали з Заходом проти своїх рідних братів на Сході. На те ж унія її творцями й видумана, щоб воно отак було! З цього приводу східні наші браття, чи віруючі чи невіруючі, дивились на нас, уніатів, як на зрадників свого народу і віри своїх батьків.

"Доки ж ми мали нести на собі ту недобру славу унії і для чийого добра? Хід історії вирішив все. Відкладати справу, чекати — це означало йти проти історії, отже програвати. І ми стали підготовляти духовенство і вірних до скинення нашого історичного церковного ярма, до ліквідації унії і повороту до православної Церкви. Ми знали й розуміли, що суспільні рахунки нашого народу не будуть чисті, доки він наново не просвітиться своєю батьківською православною вірою. А Львівський Собор показав, що загальний дух нашого духовенства добре зорієнтувався в ситуації великих історичних змін."

УСТРІЙ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНІ І СТАНОВИЩЕ ЦЕРКВИ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ

Безперечно, православні українці в Канаді й США повинні відчувати велику радість з того факту, що унія, накинена українцям шляхетською Польщею, знайшла такий кінець, на який вона собі заслужила. Ще більш повинні радіти провід-

ники православних церков в Канаді й Америці. І треба підкреслити, що "Український Вістник", орган церкви під юрисдикцією єп. Богдана, заняв до Львівського соборту позитивне становище. Як орган Української Православної Церкви він не сумує, але тішиться упадком унії в західній Україні. Цілком відмінне становище заняв "Вістник", орган Української Православної Церкви в Канаді. Для нього Львівський собор не має значення. По думці "Вістника" українські уніати, увільнившись від польсько-католицького насильства, перейшли під "большевицько-московське" насильство. "Вістник" не бачить свободної волі в священників і вірних греко-католицької церкви в їх повороті до віри батьків. "Вістник" бере становище, що в Україні, і взагалі в Радянському Союзі, дійсної правдивої православної церкви немає. Те, що там зветься православною церквою, по думці "Вістника" є тільки "безбожною лялькою вбраною в церковну одіж" (передовиця 15 лютого, 1947). В опінії "Вістника" на Україні немає жодної автономної української церкви. А як там і яка є, то "на показ", і тій церкві "Москва приказує". А як і є там якийсь церковний провід, то "він не український, а московський, хоч він українським може себе звати".

Голова консисторії церкви в Канаді, як це вже було сказано, разом з греко-католиками протестував проти "насильного скасування унії в Західній Україні", а редактор "Вістника" в додатку написав ряд статей п. н. "На чий службі "Український Вістник"?", в яких закидав органів церкви єп. Богдана, що він на службі Москви за те, що в ньому поважно ставились до Львівського собору і друкували обширні звідомлення про той історичний собор, а дальше за те, що провід церкви єп. Богдана проповідує поєднання між православними українцями і між православними церквами.

Яке ж в дійсності становище церкви на Україні і в цілому Союзі? Чи провід церкви в Україні є виключно в "московських" руках? Чи церква на Україні — тільки "на показ"? Чи злука бувшої греко-католицької церкви з всеруською православною церквою в Радянському Союзі — означає обрусіння української церкви? Це все дуже важні питання, які потребують ясної, недвозначної відповіді. Українці в Канаді й Америці дуже зацікавлені в відповіді на ці питання. Від тієї відповіді до великої міри залежати буде, чи їх відношення до церкви на Україні буде позитивне, чи негативне.

Чи дають на ці питання відповідь організатори Львівського собору? Що каже в цій справі о. Д-р Костельник?

Особливо цікаво нам знати, що про ці питання думає о. д-р Костельник, якого навіть самий "Вістник" називає українським патріотом. Він ці питання обговорює в тій же своїй інформаційній статті про ліквідацію унії. З неї позволю собі зачитувати такі уступи:

"Коли Львівський Собор вирішив, що повертається до нашої батьківської православної віри, то послідовно треба було повернутись і до нашої батьківської православної Церкви. Ми безпосередньо приєдналися до Київського екзархату, а з ним до всеруської православної Церкви. Догматично і канонічно це одна і та сама Церква всієї Русі. Українці за океаном пам'ятаючи царську Росію, можуть мати тільки побоювання, чи такий тісний зв'язок Церкви на Україні з Церквою в Росії не загрожує русифікацією Церкви на Україні?

"Можемо їх успокоїти, що революція провела великі зміни в психіці народів колишньої Росії. Ідеологія Леніна-Сталіна не знає національного шовінізму. Треба собі освідомити, що в Україні українська мова є державною, а це і в Церкві має своє значення. Скільки разів ми їздили до Москви, ми спеціально слідили за тим, чи наша українська мова буде прийнята нормально церковними і світськими достойниками, чи так "з ласки", як на неї реагували польські урядники навіть по наших галицьких містечках. І ми переконалися, що нинішня Москва має чисті рахунки під цим поглядом.

"Для ілюстрації наведу декілька фактів. З власного досвіду знаємо, що в Києві у Свято-Андріївському соборі правлять богослуження українською мовою, а та церква також піддана московському Патріарху. І в Києві і в Москві ми, галицькі священники, під час богослуження виголошували церковні тексти з українською вимовою, як це звичай у Західній Україні. І ніхто не мав до нас ніяких претензій. На Львівського єпископа московська Патріархія вибрала українця (холмщика). Так само до Мукачеве на Закарпатській Україні призначили українця єпископа, хоч там православ'я поширилось переважно під прапором москвофільства (ще за часів Чехословаччини). А нові наші православні єпископи в Дрогобичі і Станіславі — наші галачани з бувших уніатів. Староправославних священників приймається до наших західно-українських єпархій тільки таких, які добре володіють українською мовою. У нас же Церква відділена від держави і священник мусить так служити, як народ хоче.

“Щодо канонічного ладу, то всі православні єпископи в Україні підлеглі київському екзарху, а він є сталим членом Патріаршого Синоду, який управляє над “епархіальними справами” всієї всеруської православної Церкви.

“Отже є всі дані на те, щоб православна Церква в Україні розвивалася так, як українському народові треба”.

На цьому місці варто подати до загального відома додаткові інформації про канонічний лад православної церкви в Україні, які автор цих рядків дістав 27 вересня 1945 р. від архієпископа Алексія Ростовського і Ярославського, який в той час перебував в Америці як висланник патріарха Алексія. На запити в справі становища церкви на Україні, архієпископ Алексій дав таку відповідь на письмі:

“1. Митрополитом Київським є Владика Митрополит Київський і Галицький Іоанн. Людина ще не стара, енергійна й симпатична, бувший протоєрей, вдовець. Давніше був Архієпископом Ярославським і Ростовським.

“2. Київська Митрополія є автономною екзархією. Значиться, під безпосередньою юрисдикцією Київського Митрополита — Екзарха України, знаходиться цілий ряд епархій на Україні. Тим самим, безпосереднім керівником для тих українських епархій на Україні є Митрополит — Екзарх України. В адміністративному відношенні він є першим між рівними українськими єпископами. В порядку церковної дисципліни він, само собою, визнає над собою верховну юрисдикцію Патріарха Московського і всієї Русі. Однак автономія Української церкви повна.

“3. В епархіях України Богослуження відправляються в мовах — або старослов'янській або українській, в залежності від того, чого бажають самі епархії.

“4. Єпископ української православної церкви в Канаді був би в безпосередньому зв'язку з Митрополитом Київським — Екзархом України, або як Ви висказуєте це в своїйому письмі: “відносно своїх духовних зв'язків” український єпископ в Канаді був би залежний від Київського Митрополита, і розуміється через нього він був би в спільному зв'язку з цілою Патріаршою Церквою.

“5. Зв'язок в церковному змислі такий, що зі всіма справами, інформаціями і порядком церковної адміністрації і т. п. канадський єпископ зноситься тільки з митрополитом-екзархом, а це вже діло екзарха або вирішувати справи самому, як що справи не відносяться до найголовніших канонічних основ, або за спільною згодою і благословінням Патріархії, якщо це

питання принципіального значення, які вимагають авторитету цілої Церкви. Приміром, участь делегатів в загальному Соборі — остаточна апеляція від нищих судів”.

В повищій відповіді архієпископа Алексія всі підкреслення його власні. В своїй відповіді він підкреслює, що автономія української церкви є повна і що єпископ української церкви в Канаді був би в безпосередньому духовному зв'язку з київським митрополитом-екзархом України, а аж через нього був би в зв'язку з цілою патріаршою церквою. Тому що київський митрополит, за канонами православної церкви, вважається першим між єпископами, які всі рівні між собою, то й український єпископ з Канади вважався б рівним між рівними і мавби таку саму повну юрисдикцію в своїй дієцезії, як кожний другий єпископ.

Архієпископ Алексій підчеркує також і це, що в церкві на Україні вживається в богослуженнях або старослов'янська або українська мова, після бажання даної єпархії, чи парафії.

Дальше треба підкреслити, що архієп. Алексій вживає назви “українська православна церква”, або “українська церква” на означення церкви в Україні і в Канаді. Це не перший раз, що репрезентант патріархії визнав назву “українська” за церквою на Україні і в Канаді. Таке визнання ми бачили в “Головних усьлях креовання Української Греко-Православної Церкви в Канаді”, з 1919 року, в декларації митр. Платона з 22 грудня 1917 року, і в посланню архієп. Александра з 10 вересня 1919 р. Ці важні історичні документи позитивно і дефінітивно виказують, що церква на Україні має повну автономію і що вона має право на назву: “українська”. Вони таке саме право визнають і за церквою в Канаді, а тим самим і в США.

Тільки про православну церкву на Україні. Від цієї справи позволимо собі на часок перейти до обговорення загального становища чи положення церкви в Радянському Союзі. Ми вже мали нагоду зазначити, що в опінії редактора “Вістника”, органу УГПЦ в Канаді, церква в Радянському Союзі є тільки “безбожною лялькою вбраною в церковну одежу”. Так говорить той самий редактор, який в 1924 р. радів задля приїзду в Канаду з того самого Радянського Союзу першого українського єпископа до Канади в особі арх. Теодоровича. Тоді УАПЦ видно не була “безбожною лялькою”, а арх. Теодорович видно не був “безбожником в церковній одежі”. Тоді в Канаді не боялись прийняти єпископа з Радянської України і

не боялись мати зв'язки з церквою в Києві, хоч там була радянська влада. Цілком інакше змальовують положення церкви в Радянському Союзі, — і то не тільки православної церкви, але всякої іншої церкви, — люди, які не хочуть руководитися самим тільки упередженням, але хочуть числитися з дійсними фактами. Дуже яскравий малюнок положення церкви в Радянському Союзі подає Генрі Шاپіро в американському журналі “Лук” від 5 серпня 1947. Генрі Шاپіро звичайно дуже критично ставиться до Радянського Союзу, тому з особливою цікавістю будемо слідити за тим його малюнком. Вже самий наголовок його статті “Релігія вертає до Росії” вказує на те, що Шاپіро знайшов положення церкви в Радянському Союзі задовільним. Він підчеркує, що в державі, побудованій на принципах матеріалістичної філософії, релігія сьогодні має офіційне визнання. На питання, яке американці звичайно завдають кореспондентам, що вертають з Радянського Союзу, а то: “чи є там повна свобода релігійного ісповідання та навчання?”, він без вагання відповідає: “Так воно і є”. Він подає таку цікаву статистику церков:

“В 1916 р. було приблизно 54,000 церков в Росії. В 1939 їх число спало до 4,225. В 1945 р. більш як 16,000 церков були активними. А найновіші звідомлення вказують, що від війни зареєстровано 22,000 нових релігійних громад”.

“Що найменше 90 монастирів (чоловічих і жіночих) повернено церкві. Ченці і черниці починають знов мешкати в монастирях. Паломники зі всіх сторін Росії починають ходити на прощі до монастирів.

“Рівнобіжно з новим відношенням між церквою і державою прийшло відновлення віри в часі війни. Тепер вірні битком наповняють церкви, синагоги і мошеї. Між ними, тут то там, видно молодих людей в уніформах. Все таки люди середнього і старшого віку становлять більшість вірних”.

Щодо релігійного навчання і церковних служб він подає таке:

“Священослужителі можуть тепер ширити євангелію і в середині церкви і поза нею. Вони можуть відбувати церковні служби по зареєстрованих релігійних громадах, можуть вінчати, хрестити і хоронити.

“Церковні шлюби — набувають більшої популярності між міською і сільською молоддю”.

Шапіро занотовує такий цікавий і знаменний факт:

“Прорелігійна діяльність поступила так далеко, що в 1945 р. “Известія”, офіціальний орган влади, надрукували незвичайне релігійне послання, Воно було від церковного собору до російського народу. З одної сторони воно висказувало радість ізза упадку ересі, а з другої, в ньому було нарікання на те, що багато росіян занедбували свої релігійні обов'язки. Це певне, що вплив того послання на російських людей був величезний”.

Він признає, що по школах не можна вчити релігії, але згоджується з фактом, що така ситуація є в багато других державах. Але дітей можуть вчити релігії їх батьки або священники, в дома або в церкві. Церква недавно дістала дозвіл на дві теологічні академії і чотири духовні семінарії для виховання священників.

Шапіро завдає собі питання: “Що привело до такої зміни в відношенню держави до церкви?” — і відповідає, що ворожнеча між церквою і державою в початках революції не була ділом самої тільки держави. Він наводить факт, який не дуже відомий в світі, а то, що в першому році революції патріарх Тихон екскомунікував був всіх членів радянського уряду і комуністичної партії. За двадцять і чотири роки наступила велика зміна вже за патріарха Сергія, а по його смерті і по виборі патріарха Алексія, між церквою і державою наступило досить помітне зближення, головнo в наслідку того, що в часі вітчизняної війни церква під проводом патріарха льюальнo стояла з народом в обороні рідної землі проти німецьких наїздників. Про це Шапіро так говорить:

“Війна з'єднала російський народ так, як ніколи перед тим в трагічній історії Росії. Війна зміцнила кращі відносини між церквою і державою. Майже інстинктовно церква стала по правій стороні фронту. Деякі з єпископів в території окупованій німцями стали квізлінгами, але загал вірних залишився льюальним до своєї землі. А багато священників або приєдналися до партизанів, або їм активно допомагали”.

Таке льюальне становище церкви в часі війни скріпило церкву не тільки внутрі держави, але й поза нею. Про це Шапіро так пише:

“Сердечне відношення між церквою і державою не тільки що допомогло з'єдинити країну в часі війни, але й показалося

успішним середником для витворення добрих відносин і за кордонами. Перший раз від часу революції Російська Православна Церква могла нав'язати зв'язки з Англіканською Церквою і з другими православними церквами на ближчому Сході і на Балкані. Майже кожний важний провідник закордонного православ'я обмінявся посланнями з патріархом всієї Русі, або відвідав його”.

Шапіро підкреслює, що кращі відносини запанували не тільки в православній, але й в других церквах:

“Нова релігійна політика не відноситься тільки до домінуючих православних церков. Протестанти, мусульмани, євреї і будисти скористали до тої самої міри, що й православна церква.”

Навіть католицька церква має повну свободу, помимо ворожого відношення до Союзу зі сторони Ватикану. Баптисти і євангеліки становлять найсильнішу протестантську групу в Союзі. Баптисти хваляться, що тепер мають більше членів як перед революцією і що їх положення тепер багато краще як перед революцією, коли офіційна православна церква їх не толерувала.

Про музульманів Шапіро також згадує як про дуже сильну релігійну групу. Від 1944 вони вже відбувають свої паломництва до далекої і дорогої їм Мекки.

По думці Шапіро, “теперішнє сердечне відношення між церквою і державою буде дальше розвиватись. Видко, що воно принесло обом сторонам добрі дивіденди і немає очевидної причини на відворот до попередного становища”.

Як бачимо, то звітування кореспондента Шапіро в справі положення церкви в Радянському Союзі є наскрізь позитивне. Підкреслюємо ще раз, що Генри Шапіро не зачисляє себе до прихильників Радянського Союзу, до якого він завше залишав строго критичне відношення. Тому тим більш треба вірити, що його опис положення церкви в Радянському Союзі (самий він говорить про “Росію”), є на загал правдивий.

VI

Який повинен бути вихід з теперішньої кризи в церкві?

Хто уважно прочитав попередні розділи цієї книжки той не повинен мати великих труднощів відповісти на питання: Який мав би бути вихід з теперішньої кризи в Українській Православній (Автокефальній) Церкві в Канаді й США? Відповідь на це питання випливає цілком логічно з того всього, про що була мова в попередніх розділах.

З причин вже дискутованих раніше, революційна розв'язка питання цілком відпадає. Йдучи за проводом арх. Теодоро-вича й консисторії, більшість членів церкви відкинула революційні шляхи, на які стала УАПЦ в Києві, як неканонічні. Поступування і архієпископа і консисторії довели до того, що єпископ мусить дістати нову хиротонію, а це потягає за собою цілий ряд перемін і переходів з революційного шляху на традиційний, випробований шлях, який вказують загально прийняті канони православної церкви. Значиться, для церкви залишається тільки канонічний шлях! А раз той шлях одиникий, що має вести церкву до розв'язки теперішньої її ієрархічно-канонічної кризи, то церковний провід більше вже не може дозволити собі на те, щоб "сидіти на двох стільцях".

Канонічний шлях — це законний шлях. Він вимагає не тільки того, щоб розв'язка була в дусі вимог канонів церкви, але також, щоб виконано було вимоги законів держави, де церква провадить свою діяльність. Церква, як інституція зложена з людей, існує в державі і мусить підлягати законам держави. Цей основний життєвий факт знаходить своє відбиття в канонах церкви. Для церкви її адміністративний устрій є

дуже важний, бо вона провадить свою духовну працю в рамках свого устрою. Адміністративний устрій церкви мусить мати певне і стаłe відношення до адміністративного устрою держави. Церковні канони, схвалені вже в часах вселенських соборів, приписують, що межі церковних територій чи областей припасовуються до політичного розподілу римської імперії. Розподіл границь римської, александрійської та антиохійської дієцезій фактично установився ще до вселенських соборів і перший вселенський собор тільки формально ствердив те, що вже існувало. (Лотоцький: Автокефалія).

Цей факт, що церковний розподіл відповідав політичному розподілові державних провінцій, або, як їх тоді звали, дієцезій (від чого і пішла назва "дієцезія"), був настільки важний, що помімо головної засади православної церкви, яка всіх єпископів вважає рівними щодо їх влади і благодатності, — єпископи Риму, Царгороду, Александрії, Антіохії і Ієрусалиму дістали канонічне визнання свого першенства в такім же порядку не задля релігійного значення тих міст, але задля їх політичного значення. Коли б застосовано було релігійну міру в цій справі, а не політичну, то на першому місці був би не Рим, але Ієрусалим, як безперечно найсвятіше місто для християн.

Адміністративні взаємовідносини єпископів виходили з звичаю, який приспособлював церковний поділ до поділу цивільного. У випадку, коли був новий політичний розподіл, давний розподіл церковний мусів мінятися відповідно до змін в політичному розподілі. Перед другим вселенським собором антиохійський єпископ мав честь зараз по єпископові Риму, але коли Царгород став столицею східної римської імперії, його єпископові дали першенство перед антиохійським і зараз по римським (на другому вселенському соборі третім канонем того ж собору). Загальну практику в цій справі приписує 17 правило четвертого вселенського собору такими словами: "Коли царською владою засновано, або буде засновано місто, то розподіл парафій нехай, послідує за цивільним та земським порядком". Цей канон застосовує православна церква і в нинішніх часах. В західних областях України, по приєднанню їх до УРСР, місто Перемишль лишилось за Польщею і тому перемиська єпископська кафедра відпала. На місце перемиської дієцезії повсталa дієцезія дрогобицька і самбірська, так

названа від того, що вона містить в собі два найважливіші міста дрогобицької області, Дрогобич і Самбір.

В своїй духовній діяльності церква має потребу в храмах і других будинках та в іншому майні, рухомому і нерухомому. Посідання і вживання майна в кожній державі є регульовано державними законами. В Канаді для тієї цілі існують свої закони, які церква в Канаді мусить заховувати. Подібне є в США і в УРСР. Дивне тільки це, що в Канаді і США наводяться люди, які вважають дуже почесним для церкви заховувати закони Канади і США, але в той же час чомусь думають та й стараються других переконати, що в УРСР і в Радянському Союзі церква не повинна підлягати тамошнім державним законам.

Передумовою для позитивної розв'язки теперішньої кризи церкви в Канаді є konieczність для пров'яду церкви поступати в згоді з державними законами, які регулюють релігійно-церковне життя. В Канаді основний закон в тій справі говорить, що церква мусить цілий час притримуватись тих засад, які покладені як її фундамент її основниками. Основні засади церкви в Канаді містяться в резолюціях конференції, що відбулась в Саскатуні в липні 1918 р., і в "Головних пунктах крєовання Української Греко-Православної Церкви в Канаді", підписаних архиеп. Александром і митрополитом Платоном як відвічальними єпископами православної церкви, та В. Свистуном як відпоручником братства, що було зорганізоване на конференції в Саскатуні. В тих двох документах можна знайти всі основні засади церкви. Ті засади відносяться до справ догматично-канонічних і до справ адміністративних і маєткових. Щодо догматично-канонічного становища засади такі:

1) Канадська церква приймає догми вселенської православної церкви й позістає в канонічному зв'язку з другими православними церквами.

2) Канадська церква організується як частина Української Православної Автономної Церкви на Україні і підлягає духовній юрисдикції Київського митрополита і також юрисдикції патріарха, якому українська церква підлягає.

3) Канадська церква дістає назву "Українська Православна Церква" і має дістати свого українського єпископа, якого має вибрати собор церкви, з такими самими правами як православні єпископи по других дієцезіях.

4) Канадська церква до отримання свого єпископа є під тимчасовою юрисдикцією архієп. Александра.

5) Канадська церква для свого зв'язку з другими православними церквами остає в першій мірі в зв'язку з православними церквами в Америці через головну управу тих церков; вона зобов'язується давати добровільну допомогу для загальних організаційних цілей православних церков через їх головну управу.

Такі є первісні основні засади Української Православної Церкви в Канаді в догматично-канонічному відношенні і в справі основного устрою церкви. Тих засад церква мусить придержуватись, коли вона хоче стати твердо на шлях канонічного розвою. Ті засади є обов'язковими для церкви і зі становища державних законів Канади.

Канонічний зв'язок канадської церкви з церквою в Україні відразу висуває питання: А який устрій є в тій церкві? Відповідь на це питання дає декларація митрополита Платона від 22 грудня 1917 р. і послання архієпископа Александра від 10 вересня 1919 р. На основі тих двох документів всеросійський собор і патріарх Тихон визнали за церквою в Україні повну її автономію і право на назву "Українська". З причин вичислених в декларації митр. Платона українській церкві не була признана автокефалія. Про це буде мова пізніше. Тепер тільки підкреслимо, що канадська церква в 1919 р. дістала визнання автономії, як частина-дієцезія Української Православної Автономної Церкви в Україні. Це визнання канадська церква дістала канонічно правильним шляхом; дістала його від відпоручників Російської Православної Церкви і Української Православної Автономної Церкви.

В справах церковних маєтків вирішено було на конференції в Саскатуні, що маєтки церковних громад мають бути їх власністю і мають бути під їх зарядом. Ця основна засада в маєткових справах не може бути змінена.

З повищих документів виходить, що основники церкви в Канаді в самих початках поступили дуже правильно в дусі канонів православної церкви і рівночасно ухвалили основні засади церкви, які право Канади визнає як фундамент, на якому церква збудована і якого не можна ані змінити ані викинути.

Отже перший крок до канонічно правильної розв'язки кризи в церкві — це поворот до тих основних засад церкви,

і в справах догматично-канонічних, які рівночасно начеркують основні лінії устрою церкви, і в справах маєткових.

Але дехто може сказати таке: Та ж ми вже давно лишили ці первісні основні засади церкви. Ми не вдовольнилися автономією, яку признали другі церкви і церкви в Канаді і церкви в Україні. Ми сами визнали за собою право на автокефалію, а потім від неї відrekliся, ми злучилися з Києвом, а потім від нього відлучилися, ми визнали себе в складі вселенської православної церкви, а в дійсності ізолювали себе від всіх других православних церков. Ми навіть в маєткових справах зробили цілковитий переворот, бо ми зорганізували корпорацію і на ню переписуємо маєтки окремих церковних громад. Одним словом, ми так далеко відійшли від наших первісних засад, що назад нам до них вернути неможливо.

Відповідь на повищі твердження така: Якраз, через те, що церква так далеко відійшла від наших первісних засад, вона переживає тепер гостру кризу. Перехід від первісних засад на революційний шлях не оправдався. Він завів церкву в безрадне теперішнє становище. Тільки поворот до первісних засад церкви може вивести її з теперішньої ситуації на чисті води вселенського православ'я.

Раз більшість членів церкви йдучи за поводом свого провodu, виреклася революційного шляху, щоб стати знов на шлях, який вказують канони церкви, то треба поступати так як цього і вимагають ті канони.

Тому що поворот до первісних основних засад церкви вимагає, щоб церква повернула до автономії, як вихідного кроку для того, щоб забезпечити собі дальший канонічний розвій, застановімся на хвилинку над канонічними вимогами в випадку, коли православна церква якогось народу або якоїсь держави хоче здобути для себе автокефалію (повну самостійність).

Історія і практика церковна вказують, що визнання за церквою певного народу або певної країни, є результатом не тільки церковного але й державного законодавства. Ця практика виходить з 17 правила четвертого вселенського собору, про яке ми вже згадували, а то, що розподіл церковних парафій послідує за цивільним та земським порядком. Іншими словами, що розвій церковно-адміністративних новотворів має йти в парі з політичним розвитком народу чи країни. Справа

церковно-територіального розподілу — а автокефалія церкви якраз входить в обсяг такого розподілу — належить до зовнішнього устрою церкви, себто до таких справ, які становлять не Боже, а звичайне людське право. Тому то питання автокефалії належить до обсягу не самих тільки церковних відносин, але до обсягу церковних і державних відносин. Для установаження автокефалії в реальних людських обставинах треба і церковної і державної законодавчої акції. Хоч заснування нової церковної області, або піднесення тої області до вищої гідності, як поділ одної області на дві, або злука двох церковних областей в одну, — це в першій мірі належить до обсягу церковного законодавства, то в звичайній практиці життя, ствердженій 17 правилом четвертого вселенського собору, державна влада звичайно робить перші кроки в тому напрямі, через створення нових областей, чи які другі зміни в старих областях. І якщо такий політичний розподіл фактично відбувся, церква звичайно до такого розподілу достосовується і згідно з таким політичним розподілом змінює, злучує чи розділює церковні дієцезії. (Лотоцький: Автокефалія). Так пр. в західних областях України замість давніх трьох дієцезій, львівської, станіславської і перемиської, повстали три нові дієцезії, львівсько-тернопільська, станіславсько-коломийська і дрогибицько-самбірська. Теперішня станіславсько-коломийська дієцезія має границі рівнобіжні з границями станіславської державної області. На заході до неї приєднано деякі деканати з давньої львівської дієцезії, а на сході відпали від неї деякі деканати в користь львівсько-тернопільської дієцезії. Церковна влада тут мусіла достосовуватися до політично-адміністративного державного розподілу.

Проф. О. Лотоцький в своїй розвідці "Автокефалія" подає такий приклад ініціативи держави в утворенні нової церковної автокефальної одиниці:

"Виразний приклад компетенції державної влади в установаженні нової автокефальної церковної одиниці бачимо в утворенні та оголошенні імпер. Юстиніаном автокефальності Нової Юстиніани. Бажаючи вшанувати місце свого народження, сей імператор збудував там нове місто, назвав його своїм іменем — Новою Юстиніаною — утворив там архієпископію, підпорядкував їй сім епархій, виділивши їх із сусідніх церковних територій, та оголосив архієпископію автокефальною. Ніякого церковного канону з сього приводу не

було складено, — видано новелю — отже це акт не церковного, а суто-державного походження”.

Проф. Лотоцький подає ще й такі приміри автокефального законодавства державної ініціативи:

“Болгарська церква стає в XIII ст. автокефальною наслідком політичних комбінацій болгарських володарів із візантійськими імператорами — спершу без згоди, а після за згодою константинопільського патріярха, що поділяв політичні комбінації свого імператора. В XVI ст. стає автокефальною церква московська — ініціативою московських царів, і царгородський патріярх мав лише помиритися з довершеним фактом... В початку XV ст. (1415 р.) установлює незалежність української церкви (в дійсності: українсько-білоруської церкви — зам. автора) кн. Витовт, скликавши собор єпископів та наказавши їм обрати окремого митрополита... В XIX ст., коли православні народи, в зв'язку з загальним національно-визвольним рухом у Європі, здобували собі національно-державну незалежність, послідовним та натуральним наслідком тої незалежності ставала незалежність церковна — ініціативою та акцією державної влади відроджених народів проти волі патріярхів, з церковної території яких ті самостійні церкви одходили. Визнання з боку колишньої церковної метрополії наступало значно пізніше, по кількох десятках років, і мало воно значіння більш декоративне, ніж правне; умов визнання, поставлених патріярхом, автокефальні церкви (єладська, сербська, румунська, як і раніше московська) не виконали...”

“До того треба завважити, що джерелом автокефального устрою булава політична влада не лише православна, навіть не християнська. Статути автокефальних православних церков — буковинсько-далматинської, карловацької, сибірської в межах колишньої Австро-Угорської імперії заведено декретами імператорів-католиків. На тих самих основах установлено автокефальну православну церкву в теперішній Польщі, і той акт потверджений визнанням із боку інших автокефальних церков. Незалежність болгарської церкви в XIX ст. установлено фірманом (декретом) мусульманина-турецького султана”.

Проф. Лотоцький приходить до такого заключення:

“Фактично утворення нових національних церков, що одирилися од своїх метрополій, завсіди було справою політичною”.

Так само виразно політичним бувало і скасування автокефалії. Це видно на таких примірах, як скасування автоке-

фалії грузинської церкви в початку 19 століття — по затраті політичної незалежності Грузії. Українська церква втратила свою незалежність від російської церкви в тридцять років по переяславській угоді, силою якої наступила політична унія між Україною і Росією. По упаку Австрії і по прилученню сербських територій до Югославії, карловацька і далматинська церкви були прилучені до сербської церкви, а буковинська церква була з'єднана з румунською церквою.

Повищі приклади з історії вказують нам на причини, чому в Україні українська церква не затримала за собою повної автокефалії. Причини до сего були і церковного і державного характеру. Автокефалія української церкви була оголошена першим всеукраїнським собором проти протестів російської церкви і всіх тодішніх єпископів в українських дієцезіях. Той самий собор, що проголосив автокефалію, поставив нових українських єпископів соборною висвятою і тим способом викликав боротьбу на догматично-канонічному тлі. Противники автокефалії української церкви мали поза звичайні аргументи з історії і практики церкви ще й додатковий аргумент, що соборною висвятою українська церква попала в ересь.

З боку державної влади не було жодного спротиву проти оголошення автокефалії, тому що в Радянській Україні, як і в цілому Радянському Союзі, церква відділена від держави. Але УАПЦ була змушена в 1930 р. розв'язати свій центральний адміністративний орган ВЦПР, в наслідку процесу СВУ. Цей факт в додатку до закидів церковної ересі вбив не тільки автокефалію, але й цілу УАПЦ. Згодом церковна організація на Україні влилася в форму автономної української церкви під проводом митрополита Київського і Галицького, який є екзархом України в своєму відношенні до московського патріарха, що його українська церква визнає.

Питання автономії чи автокефалії української церкви в Україні — це виключно питання для членів тієї церкви. Те питання буде так розв'язане, як того вимагатимуть інтереси української церкви і взагалі інтереси православ'я. Ні з Канади, ні з США ніхто не може розказувати членам української церкви в Україні, як вони мають це питання — автономії чи автокефалії — розв'язати. В виду цілковитої зміни міжнародних відносин в Радянському Союзі, зміни, яка виключає підпорядкування національних інтересів одної нації інте-

ресам другої, в виду того, що політика обрусіння в державі більше не існує, бо Україна як одна з радянських республік має цілковиту свободу національного свого розвитку, в виду того, що українська мова є державна і звичайно вживається в церкві не тільки в проповідях але й в відправах, ніхто з українців не може побоюватись, що в дійсності українська церква тільки українською по формі, а по суті — це церква російська. Не виключене це, що церква на Україні вдоволиться повною автономією, не домагаючись автокефалії. Але й не виключене, що її члени можуть стремітися до автокефалії, до закріплення в церковному життю подібних зв'язків між церквами українською, російською і білоруською, як це вже є між різними радянськими республіками в Радянському Союзі.

Що для української церкви в Україні не запертий шлях до автокефалії, якщо це буде в її інтересі і в інтересі православ'я, видно, це наглядно з приміру грузинської церкви. Вона була автокефальна до затрати національної незалежності Грузії. Потім вона була прилучена до російської церкви. В лютневій революції 1917 р. вона знов проголосила свою автокефалію, на яку згодились її єпископи, однак тієї автокефалії в той час не визнав св. Синод. Але одним з перших чинностей московського патріарха Сергія було якраз визнання автокефалії грузинської церкви. Про цей цікавий і багатомовний факт, який виказує, що відношення московського патріарха до різних частин православної церкви в Радянському Союзі не є диктоване бажанням мати ті частини в абсолютній підлеглості йому, маємо таке пояснення в статті Сергія Хруцького п. н. "Як зростала Всеруська Православна Церква", поміщений в "Єпархіальнім Віснику", органі львівсько-тернопільської дієцезії, за червень 1946 р.:

"В додатку всім однаково імпонувало те, що Руська Православна Церква вийшла з війни із славою, що вона строго дотримується канонів у своїй діяльності і зберігає дух братерства перших віків християнства. Так, одною з перших чинностей патріарха Сергія було узнання автокефалії Грузинської Православної Церкви. Це сталося 19 листопада 1943 р. Цікаве було пояснення цього факту. Постанова про автокефальність Грузинської Церкви говорить, що, коли на початку лютневої революції ієрархія Грузинської Церкви проголосила була без відома і згоди св. Синоду автокефальність своєї Церкви,

св. Синод не міг признати цієї автокефалії, бо тоді Грузія становила невід'ємну частину Російської Імперії. Нині ж, коли Грузія є свободний член Радянського Союзу, нарівні з іншими національними республіками, і має свою державну територію і своє управління, нема перешкод для визнання автокефальної Грузинської Церкви. (Журнал Моск. Патріархії, 1944 р. Ч. 3, стор. 6—7). Цей акт Московської Патріархії міг збудити тільки симпатії до неї у всьому православному світі".

Тільки про це Сергій Хруцький. Правда, дехто може сказати, що автокефалія української церкви була проголошена в 1921 р. коли вже існувала УРСР. Але він забуває два другі важні факти: 1) що автокефалія проголошена була собором, який не міг мати визнання від других православних церков через порушення ним канонів в справі висвяти єпископів; 2) що УАПЦ, яка автокефалію проголосила, вже, по докладним інформаціям, не існує. Знов тут додамо, що ця справа може бути вирішена тільки за спільним порозумінням між обома церквами: руською і українською, між Москвою і Києвом. Що рішення може бути навіть в користь автокефалії, це не виключене, коли взяти під розвагу примір з Грузинської Церкви.

Яке ж відношення до церкви в Україні повинна мати церква в Канаді й Америці?

Відповідь, і то дуже ясну і недвозначну відповідь, дають резолюції конференції в Саскатуні і "Головні пункти креовання УГПЦ в Канаді". Церква в Канаді і її сестра, церква в Америці, створена як частина української церкви на Україні. Від цієї засади церква в Канаді й США ніяк не може відступити. Відступлення від цієї засади може тільки пошкодити і остаточно знищити церкву. Останні події дуже ясно вказують, що так воно може статися. Примір, як в тій справі поступати, українська церква повинна взяти від церкви російської на американському континенті. Російська церква багато сильніша від української і числом вірних і забезпеченням своєї ієрархії. Теоретично вона могла б існувати без канонічних зв'язків з російською церквою в Росії і з московським патріархом. Але реальні церковні відносини примусили її нав'язати знов канонічні зв'язки з матірною церквою, зв'язки перервані через більш як десяток років. Українська церква в Канаді й Америці також мусить мати зв'язки з матірною церквою в Україні. Головно тепер, коли в західних областях України унія скасована, зв'язки повинні бути дуже тісні. Факт існування радянської влади не може і не сміє перешкодити таким церковним зв'яз-

кам. Церква на Україні мусить підлягати законам своєї держави, як церква в Канаді мусить підлягати законам Канади, а церква в США законам США. Канонічні зв'язки з Києвом не означають, що члени церкви в Канаді і США будуть мати яку-будь перешкоду в їх становищі до своєї держави, Канади чи США, як і з другої сторони, канонічні зв'язки з матірною церквою не будуть мати жодного відношення до державних і патріотичних обов'язків громадян УРСР, які є членами церкви в Україні.

Очевидна річ, що ті, які в церкві хочуть бачити в першу чергу політичну а не церковну інституцію, ніколи з таким відношенням не погодяться. Не погодяться і з тим також ті, які в церкві на Україні і в цілому Радянському Союзі бачуть тільки "безбожну ляльку вбрану в церковну одежу". Такі люди не думають по церковному, хоч вони вважають себе за церковних провідників. Такі люди бачать тріску в оці ближнього, а не бачать поляна в своєму оці. Такі люди говорять і пишуть про духовну злуку, про християнське об'єднання, а на ділі ширять тільки міжцерковну ненависть. Але на ненависті церкви ще ніхто не збудував і не збудує. Для таких людей ця книжка не буде мати жодного апелю.

Бо ж годі вірити, щоб хто з українців в Канаді або США сподівався, що чи в Канаді чи в США можна створити автокефальну українську церкву. Так само не може бути в Канаді чи США автокефальної української церкви, як і не може бути в Канаді і США української держави. Коли можна б на основі церковної практики говорити взагалі про автокефалію в Канаді й Америці, то це мусіла б бути автокефалія одної тільки православної церкви спільної для православних християн, без огляду на їх національне походження. Це не була б ані українська, ані російська, ані сербська, румунська, грецька, чи яка там друга церква, але одна канадська чи американська православна церква. Впрочім чи є на американському континенті хоч одна православна церква з правом повної автокефалії? Ми про таку не чули. Кожна з церков вичислених народів має зв'язки з своєю матірною церквою в Європі чи Азії.

Примір з кърловацької, або буковинсько-далматинської церкви в Австро-Угорщині, тут ні при чому, бо там ті церкви були основані між народами, які заселявали окремі території і мали певну форму громадської і напів-державної організації

(Буковина і Далматія були окремими провінціями Австрії). В Канаді й Америці дієцезії різних православних церков покривають ті самі простори, бо тут люди звичайно помішані.

Коли нелегко уявити собі існування кількох окремих автокефальних церков, як російської, української, сербської, румунської, грецької і т. д. в Канаді або Америці, то вже цілком неможливо мати таку сильну уяву, в якій можна б в Канаді або США бачити дві, три або й більше українських автокефальних церков і т. д. Бо маємо в Канаді церкву під консисторією, і церкву під юрисдикцією еп. Богдана, а попри ті дві церковні організації, які одна до одної відносяться без найменшої ознаки християнської любові, маємо ще парафії, які існують незалежно і від одної і від другої церкви. Те саме є і в США. Вдодатку, коли вчитатися добре в переписку між арх. Теодоровичем і консисторією в Канаді, то треба припускати, що невдовзі буде не дві, але три окремі українські церкви на американському континенті. Чи кожна з них буде автокефальна, себто не тільки незалежна одна від другої, але й від всіх других православних церков? Хай ще кілька років ті церкви попрацюють таку свою "автокефальну" діяльність, то результат буде дуже очевидний. Не лишиться жодного сліду тоді не тільки з "автокефалії", але і з самих церков.

Історичні приміри показують, що в багатьох випадках автокефалія повстає з ініціативи держави. В Канаді й США церква відділена від держави і тут держава не буде для жодної православної церкви творити автокефалії. Церковні корпорації — це не жодні автокефалії, бо вони тільки існують для адміністрації церковним майном. В такому випадку автокефалія української чи якої другої православної церкви, навіть як вона була б взагалі допустима, мусіла б дістати визнання від інших православних церков. Покищо ми не знаємо про жоден факт такого визнання автокефалії для якоїсь православної церкви на американському континенті.

Теперішній момент ставить перед церквою цілком інші вигоди. Церква в Канаді й Америці, яка рахується в юрисдикції арх. Теодоровича, сама визнала, що не має тепер канонічного єпископа. Вона лишилась без завершення своєї ієрархії. Вона мусить знайти канонічний вихід з неканонічної ситуації. Такий вихід вона може знайти тільки вернувши до своїх первісних основних засад і нав'язати канонічний зв'язок

з іншими православними церквами, в першій мірі з матірною церквою, якої вона є частиною. Для такої канонічної зв'язки повинен відіграти належну роль єп. Богдан (Шпилька), якого висвячення відбулось по приписам церковних канонів. Він повинен з християнською любов'ю, для закріплення православ'я між українським народом в Канаді і США і з ціллю поширення православної віри на американському континенті, подати помічну руку арх. Теодоровичеві і прововоді другої церкви (консисторії в Канаді) для того, щоб запанувало в першу чергу поєднання між всіми православними українцями Канади і США в одній українській православній церкві, а далі, ще для того, щоб та одна українська православна церква в Канаді й США увійшла в канонічний зв'язок з іншими православними церквами на американському континенті і в цілому світі, а в першу чергу з матірною церквою в Україні. Бо коли треба церкві під юрисдикцією арх. Теодоровича шукати канонічного виходу з теперішньої ситуації, то треба вибрати шлях, якому не можна зробити закиду щодо його канонічної правильності, бо інакше це буде тільки притока для нових непорозумінь і розколу в церкві.

Для такого міжцерковного об'єднання треба конче прочищення і других перешкод, які лежать на шляху до нього. Зі сторони консисторії треба запевнення, що вона приверне в церкві в Канаді ті права, які загарантовані резолюціями на конференції в Саскатуні, іменню права за громадами бути власниками своїх маєтків. Значить, такі маєтки не сміють переходити під корпорацію. В цій справі повинно бути застосоване рішення апеляційного суду Манітоби і Верховного суду Канади. Далі, консисторія мусить виправити статут церкви так, щоб знати, чи то статут церкви, чи корпорації. Треба також дістати запевнення від консисторії, що повинна бути зроблена поправка до чартеру корпорації так, щоб викинути з нього всяку згадку про "собори корпорації", коли собор має лишитись собором церкви, бо корпорація існує тільки для маєткової адміністрації. Треба далі наново схвалити в статуті церкви параграф про канонічний зв'язок церкви з церквою в Україні. Викинення того параграфу є разячим зломанням одної з основних первісних засад церкви. Очевидна річ, коли теперішній статут не є статутом церкви, тільки статутом корпорації, такого параграфу про канонічний зв'язок з Києвом не по-

трібно, бо корпорація має право заряджувати майном тільки в Канаді і корпорація як така цілком певно не має жодного відношення чи зв'язку з Києвом. Корпорація — це виключно канадська інституція, без жодної духовної юрисдикції. Треба конче усунути великий хаос в цій справі, бо його не повинно бути в виду рішення державного суду.

Знов же зі сторони церкви під юрисдикцією еп. Богдана її провід мусить згодитись на більшу демократизацію своєї церковної організації для забезпечення більшої участі світського елементу в адміністрації і взагалі в діяльності церкви.

Загальна думка членів обох церков є за їх злукою в одну українську православну церкву. Треба тільки більш взаємної християнської любові і менше упередження одних до других, а діло злуки обох церков і нав'язання канонічних зв'язків з другими православними церквами, а головню з матірньою церквою в Україні, увінчається великим успіхом. А тоді зробиться велика праця для слави Божої і на добро православія та єдності українського народу!

БІБЛІОГРАФІЯ

- Philip Schaff, Henry Wage and Henry R. Percival:
The Seven Ecumenical Councils, in vol. 14 of Nicene
and Post-Nicene Fathers.
- A. P. Stanley: Lectures on the History of the Eastern Church.
J. M. Neale: The Holy Eastern Church.
J. M. Neale: Patriarchate of Alexandria.
J. M. Neale: Patriarchate of Antioch.
T. M. Lindsay: The Church & the Ministry in the Early Centuries.
George Hodges: The Early Church from Ignatius to Augustine.
W. M. Ramsay: The Church in the Roman Empire.
J. W. C. Wand: A History of the Early Church to A.D. 500.
James Moffatt: The First Centuries of the Church.
Edward Gibbon: History of Christianity.
Encyclopaedia Britannica: Orthodox Eastern Church.
Henry Shapiro: Religion returns to Russia ("Look", Aug. 5, 1947).
О. Лотоцький: Автокефалія.
Митр. Василь Липківський: Українська Православна Церква.
В. Свистун: Догматично-канонічне становище УГПЦеркви.
В. Свистун: Автокефалія — чи залежність від чужих?
Арх. І. Теодорович: Теперішній стан Рідної Церкви і наші
проблеми.
о. С. В. Савчук: Як повстала Укр. Православна Церква в Канаді
Мих. Стечишин: Про догми, канони і правне становище УГПЦ.
о. др. Костельник Гавриїл: Ап. Петро і римські папи або догма-
тичні підстави папства.
Володимир Росович: Що таке унія.
Архиєп. Макарій: Прав. Церква в західних областях України.
Меморандум пленуму Всеукр. Прав. Церковної Ради.
Історична Записка про минуле життя Укр. Прав. Церкви.
"Прав. Вістник" і "Вістник", органи УГПЦеркви в Канаді.
"Сіач" і "Дніпро", органи УАПЦеркви в США.
"Український Вістник", орган Укр. Православної Церкви в США.
"Рідна Церква", бюлетень Брацтва Оборони Рідної Церкви.
"Єпархіяльний Вістник", орган Львівсько-Тернопільського єпар-
хіального управління.
Рекорд розправи корпорації УГПЦ проти о. Маєвського.
Протокол сегого собору Української Гр. Прав. Церкви в Канаді.
Звіт про п'ятий собор Укр. Прав. Церкви в Злуч. Державах.
Чартер і Статут УГПЦеркви в Канаді.
Статут УГПЦеркви і зразковий статут церковної громади.

З М І С Т

	Стор.
Питання відносно канонічності ієрархії	3
Що довідуємось з кореспонденції арх. Теодоровича, яку він самий оголосив?	7
Ухвали собору єпископів УАПЦ в Європі на еміграції	14
Становище консисторії церкви в Канаді	17
Як арх. Теодорович реагує на рішення собору єпископів УАПЦ і на піддержку того рішення консисторією?	20
Прийчини канонічно-ієрархічної кризи	26
Боротьба за нову канонічну і ієрархічну ідеологію	32
Наглий зворот в становищі консисторії і боротьба за канони в Канаді	44
Пособорна церковна боротьба — заложення "Брацтва Оборони Рідної Церкви" — суспенза о. Маєвського — судова розправа — консисторія програє суд	48
Текст прозуміння між консисторією і "Брацтвом Оборони Рідної Церкви" щодо канонічної основи церкви	49
Пропозиції загоди між Українським Православним Собором в Вінніпегу і консисторією.	56
Місія УАПЦ — "не задля скасування старого, а для підкування про спасіння і поступ людей до кращого"	59
Церковно-історичні основи ідеології УАПЦ	68
Догматичні основи ієрархічного питання	70
Перший період в історії церкви в Канаді	79
Текст резолюцій схвалених на конференції в Саскатуні в 1918 р., в яких містяться основні засади церкви	80
Головні услів'я крєвання Української Греко-Право- славної Церкви в Канаді від 17 липня 1919 р.	82
Декларація митр. Платона як представника патріарха Тихона і Всеросійського Собору, від 22 грудня, 1917 р.	87
Собор повороту до віри батьків	93
Устрій церкви на Україні і становище церкви в Радянському Союзі	105
Який повинен бути вихід з теперішньої кризи в церкві?	113
Бібліографія	127

